

30 LET / JAHRE
KULTURA IN KOMUNIKACIJA
KULTUR UND KOMMUNIKATION

Spoštovane gospe in spoštovani gospodje, drage prijateljice, dragi prijatelji ter sopotnice in sopotniki k & k centra!

V veliko veselje mi je, da vam smem na pičlih dveh straneh predstaviti jubilejni zbornik ob prav posebni obletnici prav tako posebne ustanove, ki jo vodim že pet let. Ta posebna ustanova je k & k center, ki s svojo raznoliko dejavnostjo že trideset let celotni regiji daje svoj edinstveni kulturni pečat – s kulturnimi projekti in kooperacijami, s številnimi gledališkimi predstavi, koncerti, razstavami, branji, izobraževalnimi tečaji in s pisano ponudbo za otroke. V minulih tridesetih letih se je k & k center razvil v kraj srečevanj, brez katerega si južnokoroške kulturne scene ne znamo več predstavljati. S svojim delovanjem in široko kulturno ponudbo vedno znova presega in briše meje – tako med narodnima skupnostma kot tudi med različnimi kulturami in generacijami – obenem pa združuje na prvi pogled nezdružljivo.

Za jubilejno leto smo poleg prazničnega programa in jubilejne proslave ustvarili tudi nekaj trajnega, nekakšno dokumentacijo kulturne in izobraževalne dejavnosti naše ustanove, ki je leta 1995 svoj stalni dom dobila v stari ljudski šoli v Šentjanžu. Upam, da nam je to z zanimivim zbornikom, ki ga držite v rokah, uspelo.

Kaj vas čaka na naslednjih straneh? Najprej vas popeljemo skozi zgodovino raznolikih dejavnosti k & k centra – s prispevki zastopnic in zastopnikov naših pobratenih društev in organizacij (Slovenske prosvetne zveze, SPD Šentjanž, arge region kultur), s članki o številnih projektih naše ustanove, s pregledom razstav gostujočih umetnikov in številnih ustvarjalcev z drugih področij. Avtorice in avtorji, s katerimi smo prijateljsko povezani, se v svojih prispevkih ukvarjajo tudi z aktualnimi vprašanji kulturnega in izobraževalnega dela. Celotni zbornik smo popestrili z literarnimi prispevki

pisateljic in pisateljev, ki so v naši hiši že predstavljali svoja literarna dela. Za naš 30. »rojstni dan« smo jih prosili za »darilo« v obliki kratkih literarnih prispevkov. Prisrčna hvala vsem, ki ste nam pomagali pri nastajanju pričujočega zbornika!

Oseba, ki je bila v vseh teh letih »duša« ter glavna gonilna sila k & k centra, je prav gotovo prva in dolgoletna poslovodkinja – moja draga prijateljica Trude Wieser-Moschitz. Ne pretiravam, če rečem, da brez nje, brez njenih idej, njenega idealizma in njene ljubezni do kulture ter prizadevanja za narodno skupnost k & k centra v tej obliki, kot ga poznamo danes, ne bi bilo. Še danes mi kot odbornica in zastopnica našega društva v odboru arge region kultur zvesto stoji ob strani, za kar se ji po tej poti prav prisrčno zahvaljujem.

Hvala vsem odbornikom k & k centra za podporo in sodelovanje, prav posebej pa našemu predsedniku Andreasu Berchtoldu, ki to funkcijo opravlja pravtako že skoraj 30 let.

Zahvaljujem se tudi Mariji Malle, ki je k & k center vodila poldrugo leto pred mojim prihodom. Melini Kumer-Reichmann pa se zahvaljujem za prijetno sodelovanje pri oblikovanju zbornika.

Želim vam veliko veselja ob branju našega zbornika ter obujanju spominov na minulih trideset let. Obenem vas vabim, da nam še naprej ostanete zvesti, že zdaj pa se veselim tudi snidenja na eni izmed prihodnjih prireditvev v Šentjanžu.

Lepo vas pozdravljam,

Julija Schellander-Obid
Vodja k & k centra

»Ta posebna ustanova je k & k center, ki s svojo raznoliko dejavnostjo že trideset let celotni regiji daje svoj edinstveni kulturni pečat.«

„... dem es gelingt, die Grenzen zwischen den Volksgruppen, den Kulturen und den Generationen zu überwinden und scheinbar Unvereinbares zu verbinden.“

Julija Schellander-Obid

Sehr geehrte Damen und Herren, liebe Freundinnen, Freunde, Wegbegleiter und Wegbegleiterinnen des k & k centers!

Ich freue mich, Ihnen an dieser Stelle unseren Jubiläumsband anlässlich eines ganz besonderen Jubiläums einer ebenso ganz besonderen Einrichtung, die ich seit nunmehr fünf Jahren leite, vorstellen zu dürfen. Die Rede ist vom k & k center, das mit seiner vielseitigen Tätigkeit, mit seinen kulturellen Projekten und Kooperationen, zahlreichen Theatervorstellungen, Konzerten, Ausstellungen, Lesungen, Bildungsveranstaltungen und einem breit gefächerten Angebot für Kinder, das kulturelle Leben der gesamten Region auf einzigartige Weise prägt. In den letzten 30 Jahren hat sich das k & k center zu einem aus der Südkärntner Kulturlandschaft nicht mehr weg zu denkenden Begegnungsort und Kulturzentrum entwickelt, dem es gelingt, die Grenzen zwischen den Volksgruppen, den Kulturen und den Generationen zu überwinden und scheinbar Unvereinbares zu verbinden.

Für das Jubiläumsjahr wollten wir neben dem Jahresprogramm und der Jubiläumsfeier auch etwas Dauerhaftes schaffen, eine Art Dokumentation der kulturellen und bildungspolitischen Aktivitäten unserer Institution, die 1995 ihr Zuhause in der alten Volksschule in Šentjanž/St. Johann fand. Ich hoffe, dass uns dies mit dem interessanten Band, den Sie in Händen halten, gelingen ist.

Was erwartet Sie auf den folgenden Seiten? Zunächst nehmen wir Sie mit auf eine Reise durch die Geschichte des k & k centers – mit Beiträgen von Vertreterinnen und Vertretern unserer Partnervereine und -organisationen, Artikeln über zahlreiche Projekte unserer Institution, sowie einem Überblick über die Ausstellungen, die über die Jahre hinweg Platz in unserem Haus fanden. Außerdem finden Sie Beiträge zu aktuellen Fragen der kulturellen und bildungspolitischen Arbeit. Den gesamten Band haben wir mit literarischen Beiträgen von Schriftstellerinnen und Schriftstellern gespickt, die in unserem Haus bereits Lesungen hatten. Zu unserem 30.

„Geburtstag“ haben wir sie um ein „Geschenk“ in Form kurzer literarischer Beiträge gebeten. Herzlichen Dank an alle, die uns bei der Entstehung dieses Bandes unterstützt haben!

Die Person, die all die Jahre die „Seele“ und die treibende Kraft des k & k centers war, ist zweifellos seine erste und langjährige Geschäftsführerin – meine liebe Freundin Trude Wieser-Moschitz. Ich denke es ist keine Übertreibung, dass es ohne sie, ohne ihre Ideen, ihren Idealismus und ihre Liebe zur Kultur sowie ihr Engagement für die Volksgruppe das k & k center in seiner heutigen Form nicht geben würde. Auch heute steht sie mir als Vorstandsmitglied und Vertreterin unseres Vereins im Vorstand unseres österreichweiten Dachverbandes arge region kultur stets mit einem offenen Ohr und mit Rat und Tat zur Seite, wofür ich ihr auf diesem Weg herzlich danke.

Ich danke allen Vorstandsmitgliedern des k & k centers für ihre Unterstützung, insbesondere unserem Obmann Andreas Berchtold, der diese Funktion seit fast 30 Jahren innehat. Danke auch an Maria Malle, die das Haus vor meinem Dienstantritt im Jahre 2020 eineinhalb Jahre geleitet hat. Melina Kumer-Reichmann danke ich für die angenehme Zusammenarbeit bei der Gestaltung dieser Broschüre.

Ich wünsche Ihnen viel Freude beim Lesen unserer Publikation, vielleicht wird ja die eine oder andere Erinnerung an die vergangenen 30 Jahre geweckt. Bleiben Sie uns gewogen, auf Wiedersehen bei unseren Veranstaltungen in St. Johann!

Herzlich,

Julija Schellander-Obid
Geschäftsführerin des k & k centers

Liebe Leserinnen und Leser!

Seit 1995 bietet das Kultur- und Kommunikationszentrum in St. Johann im Rosental einen Raum für Kunst, Kultur und Diskurs. Als Begegnungsort und Kulturzentrum ist das Zentrum nicht mehr aus Unterkärnten wegzudenken. In all den Jahren haben die Verantwortlichen einen wichtigen Beitrag zum Austausch geschaffen und zur Verständigung zwischen den Volksgruppen beigetragen.

Es ist mir stets ein Anliegen, dass ländliche und zweisprachige Kultureinrichtungen geeignete Rahmenbedingungen für die Ausübung ihrer Tätigkeit vorfinden. Das vielfältige Programm des Kultur- und Kommunikationszentrums St. Johann im Rosental hat in

der Vergangenheit viele Menschen begeistert und es ist gelungen, renommierte Autorinnen und Autoren nach Kärnten zu holen und dem Publikum ein hochwertiges Kulturangebot anzubieten.

Als Kulturreferent des Landes möchte ich mich besonders bei Geschäftsführerin Julija Schellander-Obid und Obmann Andreas Berchtold sowie dem gesamten Team für die wertvolle Tätigkeit bedanken. Ich wünsche dem Kultur- und Kommunikationszentrum in St. Johann im Rosental weiterhin alles Gute und viele weitere erfolgreiche Jahre.

Mit freundlichen Grüßen,

Dr. Peter Kaiser

Landeshauptmann von Kärnten

Spoštovani predstavniki Kulturnega in komunikacijskega centra k & k v Šentjanžu v Rožu, dragi prijatelji!

Zelo me veseli, da slovenski Kulturni in komunikacijski center k & k v Šentjanžu v Rožu praznuje že 30 let obstoja in delovanja. Iskrene čestitke!

Kulturni in komunikacijski center s svojim prizadevnim kadrom in zvestimi podporniki že tri desetletja uspešno opravlja poslanstvo ohranjanja slovenstva in slovenskega jezika ter krepi vezi in sožitje med dvema narodoma. Sooblikuje in podpira izjemno pestro, ljubiteljsko in profesionalno kulturno delovanje koroških Slovencev v Avstriji. Raznovrstni kulturni dogodki (razstave, branja, koncerti, izobraževalne prireditve, tečaji slovenščine, gledališka šola itd.), gledališki abonma (imenovan Pogled dlje in otroški gledališki abonma Kakajček) z gledališkimi in lutkovnimi predstavami, ki se odvijajo in izvajajo v centru, prinašajo v vaše kraje veselje, ljubezen, kvalitetno druženje in medsebojno spoznavanje, pri tem pa me zelo veseli, da se ob tem posebna pozornost namenja tudi mladim in našim otrokom. Z otroškim in mladinskim programom se jim nudi prostor in možnost, da se lahko vključujejo in so del skupnega čezmejnega kulturnega prostora, pri tem pa odraščajo v samozavestne, odprte in zavedne odrasle.

Kot minister za Slovence v zamejstvu in po svetu se dnevno pogovarjam z našimi rojaki v zamejstvu in po svetu. Zaradi njihovih zgodb dobro in vedno bolje

vem, koliko pomeni vsaka slovenska beseda, vsako prizadevanje za ohranjanje, učenje slovenskega jezika in ljubeče predajanje domače slovenske besede mlajšim generacijam. Za nekatere morda obisk kulturnih in drugih prireditev, gledaliških predstav ter udeležba pri soustvarjanju programov in gledaliških projektov, morda pomeni edino ali pa zadnjo vez z njihovimi koreninami, s slovenskim jezikom, sprejemanjem in človeško toplino. Pri tem pa želim poudariti, kako pomembno je delovanje vaše »odprte hiše kulture«, kako pomembna je vaša moč povezovanja, komunikacije, medsebojnega bogatenja in spoštljive izmenjave, ki se odvija zaradi vašega kulturnega in komunikacijskega centra v Šentjanžu v Rožu zadnjih 30 let.

Iskrene čestitke ob rojstnem dnevu vsem, ki ustvarjate in ste ustvarjali program in ste gradili uspešno zgodbo komunikacijskega in kulturnega centra zadnjih 30 let. Z vsem srcem vam želim vse dobro in uspešno delovanje še naprej, pri tem pa bo naš Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu tudi v bodoče vaš podpornik in prijatelj!

Matej Arčon

*Podpredsednik Vlade RS in minister
za Slovence v zamejstvu in po svetu*

Lieber Obmann Andreas Berchtold! Liebe Geschäftsführerin Julija Schellander-Obid!

Liebe Freundinnen und Freunde des Kultur- und Kommunikationszentrums St. Johann/Šentjanž!

Kultur, kulturelles Interesse und kulturelle Tätigkeiten sind die Kriterien, die uns zu Menschen machen. In unserer Region befinden wir uns auf uraltem Siedlungsgebiet mit einer kulturellen Dichte, die ihresgleichen sucht. Und zu Recht freut es mich, immer darauf hinzuweisen, dass unsere Gemeinde zum Kulturzentrum im Rosental gehört.

Herzliche Gratulation dem Kultur- und Kommunikationszentrum St. Johann/Šentjanž, welches mit seiner grenzüberschreitenden Arbeit schon seit drei Jahrzehnten bemüht ist, renommierten Künstlerinnen und Künstlern, Autorinnen und Autoren Raum und Publikum zu geben.

Kultur soll verbinden, Kultur ist da, um Brücken zu bauen und in all den Jahren haben die Verantwortlichen einen ganz wesentlichen Beitrag zur positiven Verständigung zwischen den Volksgruppen geleistet.

Wenn eine Kultureinrichtung einen so markanten Geburtstag feiert, dann beweist es sehr wohl mit wie viel Weitblick hier Menschen am Werk waren und sind, die dieses wertvolle Erbe des Miteinanders weitertragen.

Herzlichen Glückwunsch!
Mit freundlichen Grüßen,

Sonya Feinig
Bürgermeisterin / županja

Dragi predsednik Andreas Berchtold! Draga poslovodkinja Julija Schellander-Obid! Drage prijateljice in prijatelji Kulturnega in komunikacijskega centra Šentjanž/St. Johann!

Kultura, kulturni interesi in kulturne dejavnosti so dejavniki, ki nas delajo ljudi. Naša regija se nahaja na starodavnem poselitvenem območju, ki se ponaša z izjemno kulturno raznolikostjo, ki ji ni para. Upravičeno in z veseljem vedno poudarjam, da je naša občina del kulturnega središča v Rožu.

Prisrčno čestitam Kulturnemu in komunikacijskemu centru Šentjanž/St. Johann, ki s svojim čezmejnem delovanjem že tri desetletja umetnicam in umetnikom ter avtoricam in avtorjem zagotavlja tako prostor za njihovo delovanje kot občinstvo.

Kultura povezuje ljudi in med njimi gradi mostove. Odgovorni za delovanje k & k centra so v vseh letih pomembno prispevali k dobremu razumevanju med obema narodnima skupnostma.

Praznovanje tako pomembnega rojstnega dne neke ustanove dokazuje, da ljudje, ki to delajo – ali so delali – nadaljujejo dragoceno skupno dediščino tega prostora.

Prisrčne čestitke in prav lep pozdrav!

Moja prava domovina / Meine wahre Heimat

Ivana Kampuš

Je domovina dežela
iz katere se rodim
kjer zibelka mi teče
kjer mi mama pesmi poje?

Ist Heimat das Land
aus dem ich geboren
wo meine Wiege stand
wo mir meine Mutter Lieder sang?

Je domovina pokrajina
ki je z nikomer ne delim
ker so ji meje
zapisane s krvjo?

Ist Heimat eine Landschaft
die ich mit niemandem teile
weil man mit Blut
die Grenzen schrieb?

Je domovina polje
ki ga z bodečo žico omejim
in stražim
da mi ga kdo ne vzame?

Ist Heimat das Feld
das ich mit Stacheldraht umzäune
und bewache
damit es mir niemand stiehlt?

Je domovina dom
ki je le moj
je hišica očetova
po njej le hrepenim?

Ist Heimat das Haus
das nur mir gehört
oder das Elternhaus
nach dem ich mich so sehne?

Je domovina zemljica
v katero končno se povrne
trpeči sin
ker je baje bolj lahka?

Ist Heimat die Erde
in die der leidende Sohn
endlich wiederkehrt
weil sie ja leichter sei?

Koliko zemlje potrebujem
ko od sveta se poslovim
ko hišico in polje
zapustim – za vselej?

Wieviel Erde brauche ich
wenn ich von hier gehe
mein Haus und mein Feld
für immer verlasse?

Saj grob ni zares zame
v njem naj počivajo moje kosti
Jaz ne ostanem tu
v tej prsteni deželi.

Das Grab ist nicht für mich
da sollen meine Knochen ruhen
Ich bleibe nie und nimmer
in diesem erdigen Land.

Vélika Mati
me bo odela v zlati pajčolan
pri njej bom našla
pravo domovino

Denn die Große Mutter
wird mich in den goldenen Schleier hüllen
bei ihr finde ich
das wahre Heimatland.

Prireditve in branja v k & k centru / Lesungen im k & k center

Sozvočje med tradicionalno in sodobno kulturo

Janko Malle*

V začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je Slovenska prosvetna zveza v Celovcu staro šolsko poslopje v Šentjanžu v Rožu kupila z jasnim namenom: ustvariti kulturni center, ki bo zadovoljeval vaške, regionalne in nadregionalne kulturne potrebe, se obenem upiral marginalizaciji kulture zunaj velikih urbanih središč ter se uveljavljal kot protiutež napredujoči provincializaciji vaške kulture.

k & k centru, vsestranski gonilni sili kulture in komunikacije, je uspelo združiti na prvi pogled nezdružljivo: izkušnje iz preteklosti z vizijami za bodočnost, vaško kulturo in regionalne teme z vrhunskimi kulturnimi dogodki, kakršne po navadi ponuja mestno, urbano okolje. V kulturi deluje brez upoštevanja tako zunanjih kot notranjih meja. Ta način razmišljanja se v tridesetletni zgodovini k & k centra uresničuje s spoštovanjem vaške, lokalne in regionalne tradicije, dopolnjene z inovativnostjo, s kritičnostjo in z odločnostjo, da hermetično zaprta kultura sprejme izzive današnjega

časa. S svojim delovanjem je prerasel praznino plehke zabavljajske »event« kulture, ki z neoliberalnim pohlepom vse človekove dejavnosti podreja tržni logiki in kulturo marginalizira v prid uveljavljenim standardom evropske ekonomije.

V tridesetih letih delovanja je k & k center na Koroškem postal prepoznaven kulturni dejavnik. Njegovo delovanje je osvežitev tako za ožji šentjanški kot širši koroški prostor. Povezuje slovensko in nemško govoreče ter ponuja raznoliko tako ljudsko kot »vrhunsko« kulturo: namesto običajnih in tradicionalnih koncertov in gledaliških predstav je v kulturno življenje na regionalni ravni vnesel inovativne projekte s sodobnimi umetniškimi in družbenokritičnimi tematskimi razstavami, s profesionalno gledališko ustvarjalnostjo, z izobraževalnimi tečaji in razpravami o aktualnih temah, uvajanjem novih glasbenih in literarnih žanrov, večjo skrbjo za kulturo, namenjeno otrokom in mladim, ter z doslednim uresničevanjem čezmejnega kulturnega sodelovanja, ki

ga podpira tudi Evropska unija. Vse to je dodana vrednost današnje podeželske kulturne ponudbe.

Zgledno prizadevanje za ohranjanje kulturne dediščine in kakovostne kulturne produkcije se obrestuje. Identifikacijska in družbeno povezovalna vloga kulture, ki je razvidna iz dejavnosti k & k centra, se kaže v doslednem iskanju ravnotežja med odprtostjo do novih pobud in omogočanjem sodobnega kulturnega pluralizma na eni, in ohranjanja, oživljanja in aktualizacije (slovenske, koroške) kulturne dediščine na drugi strani. k & k center spodbuja iskanje novih umetniških in kulturnih usmeritev, ki bi izražale lokalne, regionalne in globalne družbene okoliščine, in to ne glede na uveljavljeno koroško tradicionalno kulturo. To, kar novega nastaja v Šentjanžu, nastaja na podlagi kritičnega vrednotenja tradicionalne (koroške) kulture, zato uvajanje kulturnih novosti sproža napetost med starim in novim, med oblikami dediščine ter sobivanjem številnih tako tradicionalnih kot sodobnih kulturnih praks.

Pri vsem omenjenem pa pomemben povezovalni element še vedno ostaja tudi ljubiteljska kultura, ki pasivno trošenje kulturnih dobrin presega z aktivnim vključevanjem v razgibano vaško kulturno življenje. Še zlasti je treba poudariti, da tako Slovensko prosvetno društvo Šentjanž kot k & k center svojih kulturnih ponudb ne omejujeta na ozke, na primer samo slovenske

kroge. Dvojezičnost, ki je njuno delovno načelo, je – če jo sprejemamo in udeležujemo – velika pridobitev. To potrjuje tudi pregled njunega delovanja: obenem z odprtostjo do obeh jezikov in njunim sprejemanjem je rasel tudi interes za različne kulturne stile in žanre. Kar je dokaz več, da kultura zmora različne interese povezati v skupno delovanje.

V tem pomenu je k & k center velika pridobitev. Skoraj ne mine dan, da se v njem ne bi kaj dogajalo. Je hiša srečevanj in kulturnega dogajanja, prav tako pa je hiša sodelovanja z »narodom sosedom« in čezmejnih kulturnih projektov s Slovenijo in z Italijo. Sodelovanje in medsebojne izkušnje sosedov, regij, kulturnih ustanov in kulturnih ustvarjalcev ocenjujem kot nekaj najpomembnejšega: da znamo kulturo oplemenititi s sporazumevanjem z drugimi, ne da bi pri tem izgubili svojo lastno identiteto.

Prizadevanje za kulturo sožitja tako med pripadniki slovenske skupnosti kot v odnosu do nemško govorečih je najboljši in najtrdnjši dokaz, da je k & k center pri uresničevanju svojih ciljev na dobri poti.

* Janko Malle, dolgoletni odbornik društva k & k center. Med letoma 1982 in 2017 je bil poslovodja Slovenske prosvetne zveze v Celovcu.

Gledališka dvorana / Theatersaal

Lebendige kulturelle Vielfalt im ländlichen Raum

Janko Malle*

Im ehemaligen Schulgebäude in St. Johann im Rosental/Šentjanž v Rožu, das der Slowenische Kulturverband in Klagenfurt im Jahre 1992 erwerben konnte, entstand im Jahr 1995 ein neues Kultur- und Kommunikationszentrum.

In einer Zeit, in der es manchmal schwierig scheint, Kultur als Wertvorstellung zu vermitteln, gelingt es dem k & k center, Traditionelles mit Innovativem, Bekanntes mit Neuem zu verbinden und dabei traditionelle Lebens- und Kulturformen nicht aus dem Blick zu verlieren.

Das k & k center hat sich im Laufe der Jahre zu einem Kristallisationspunkt der Begegnung und Kommunikation, des kulturellen Austausches und der kulturellen Vielfalt entwickelt. Es verwundert also nicht, dass hier immer wieder interessante und grenzübergreifende Kulturangebote konzipiert, organisiert und umgesetzt werden.

Das k & k center ist eine Einrichtung, die kulturelles Leben und Schaffen ermöglicht und befördert: Hier begegnen sich Volkskultur und professionelle künstlerische Arbeit, traditionelle und innovative Kultur-

arbeit. Als lokal und regional wirksame infrastrukturelle Einrichtung ist das Zentrum ein Bollwerk gegen die Auflösung kultureller Traditionen. Dazu zählen in St. Johann vor allem die Pflege der Tamburizza-Musik und der Chorgesang auf der einen und das Theater sowie eine Angebotsvielfalt moderner ländlicher Kultur als Antwort gegen die Folgen eines grenzenlosen Wachstums der Industrie- und Konsum(un)kultur auf der anderen Seite.

Die kulturellen Aktivitäten in St. Johann zeigen Signalwirkung für Toleranz und gegenseitige Akzeptanz sowie für qualitätsorientierte Kulturerziehung, wobei insbesondere auch der Aspekt der Zweisprachigkeit eine bedeutende Rolle spielt. In Hinblick auf die Sprachensituation in Kärnten wird in diesem Zusammenhang ein besonderer Auftrag erfüllt.

Die Gleichwertigkeit der slowenischen Sprache ist ein unabdingbarer Bestandteil der Zweisprachigkeit und zweisprachiger Regionalkultur in Kärnten. In dieser Hinsicht erfüllt das k & k center bedeutende Integrationsaufgaben und entwickelt sich zum Kompensationsfaktor für sprachliche Verluste.

„Das k & k center ist eine Einrichtung, die kulturelles Leben und Schaffen ermöglicht und befördert: Hier begegnen sich Volkskultur und professionelle künstlerische Arbeit, traditionelle und innovative Kulturarbeit.“ Janko Malle

Tanztheater / plesna predstava „Reversed Refill“, 2023

Die Vielfalt in der Programmatik des k & k centers lässt sich in drei verschiedene aufeinander bezogene und miteinander verknüpfte Angebote einteilen: Kulturarbeit, kulturelle Angebote und kulturelle Vermittlung, wobei die wichtigste Aufgabe der kulturellen Vermittlung zukommt. Ein Blick auf die Entwicklungstendenzen des ländlichen Raumes in den letzten Jahrzehnten zeigt etliche Grenzen und Schattenwinkel auf. Er verweist auf die Enge der politischen und kulturellen Denkhorizonte auf Gemeinde- und Landesebene und auf die Förderung traditionell-konventioneller Kulturformen der Kultur- und Heimatvereine. Nach wie vor ist der Kampf um Akzeptanz von innovativen sozio-kulturellen Ansätzen und Projekten eine Herausforderung. Wir müssen begreifen, dass die bestehende kulturelle Vielfalt auf längere Sicht nur überleben kann, wenn die ländliche Kulturszene imstande ist, wichtige Freiräume zum selbstständigen Lernen,

zur eigenständigen Entfaltung und zum Ausprobieren neuer Lebensformen zu schaffen.

Hier ist ein Paradigmenwechsel im Denken und Handeln von Landes- und Kommunalpolitik gefordert.

Trotz widriger Umstände hat sich das k & k center für eine Kulturvielfalt entschieden, die deutlich über die Erhaltung der kulturellen Traditionen hinausreicht, zeitgemäße Kultur aufs Land bringt und regionalen Kulturschaffenden Gestaltungsmöglichkeiten verschafft.

Vor allem im Theaterbereich und in der Aufarbeitung relevanter Fragen über eine neue Kultur des Zusammenlebens in Kärnten konnten die qualitativ größten Fortschritte erzielt werden.

Unter anderem werden Theaterproduktionen auf die Bühne gebracht, die sich kritisch mit Fragen der Vergangenheitsbewältigung, der politischen Kultur und

mit Fragen der Wertschätzung der Zweisprachigkeit auseinandersetzen. Es sind dies oft (professionelle) Theaterproduktionen über historische Tabus im Umgang mit der Problematik über den Widerstand gegen das NS-Regime.

Nicht nur dem Verständigungsprozess zwischen den beiden Volksgruppen sind derartige Initiativen dienlich, sondern es geht auch um neue Kulturimpulse zur ideologiekritischen Aufarbeitung der Kärntner Geschichte und des gesamten Gesellschaftsbildes der Gegenwart.

In der Theaterszene der Kärntner Slowenen haben die Produktionen des Slowenischen Kulturverbandes in Klagenfurt (seit 2023 mit dem ihm angeschlossenen, aus St. Johann hervorgehenden professionellen Theater Rampa), aber auch die Produktionen einiger Mitgliedsvereine einen besonderen Stellenwert, weil sie gesellschaftskritisch orientiert und auf Innovation bedacht sind. In Kärnten sind das eher Ausnahmen. Die kontinuierliche Aufbauarbeit führte und führt zum größeren Zuspruch und zur breiteren Akzeptanz des (innovativen) kulturellen Lebens im zweisprachigen Gebiet Kärntens.

Ein weiteres signalwirkendes Beispiel zur produktiven Förderung und Umsetzung innovativer und qualitativer Kulturvermittlung sind (grenzüberschreitende) Gastspiele professioneller Theaterhäuser aus Slowenien. 2001 wurde im k & k center mit Hilfe von EU-Geldern ein Theaterabo eingeführt, das auch nach Auslaufen des Projekts im Jahre 2003 weitergeführt und ausgebaut wurde. Aus den sporadisch durchgeführten Gastspielen wurde ein System geschaffen, das der Kärntner slowenischen Bevölkerung regelmäßige Theateraufführungen aus dem slowenischen Sprachraum in Form eines Abos zusichert. Dieses Angebot bringt „Hochkultur“ in die ländliche Region. Dabei nähern sich durch die gestiegene Qualität in den soziokulturellen Veranstaltungen „Hochkultur“ und moderne Soziokultur im künstlerischen Terrain und im Kunstgeschmack durchaus an.

Die Kulturvielfalt im k & k center ist vor allem in der Soziokultur tief verankert. Der Begriff Soziokultur

impliziert Kultur für alle. Um dies zu erreichen, wird die soziale Seite der Kultur betont: Kultur nicht nur als künstlerische Leistung, sondern als Ausdruck und Mittel der Kommunikation.

Die Tätigkeiten des k & k centers umspannen Traditions- und Vereinskultur (Chorkonzerte, Dorf- und Vereinsfeste ...), kulturelle Bildung (Sprachkurse, Vorträge, Diskussionen und Ausstellungen zu allgemeinen kulturpolitischen Fragen), Kulturvermittlung (Festivals, Konzerte, Film, Lesungen ...), darstellende und bildende Kunst (Zusammenarbeit mit der Kultur- und Kunstszenen in Slowenien, vorwiegend im Musik- und Theaterbereich; eigene Theaterproduktionen mit professionellen Schauspieler:innen ...), kulturübergreifende Angebote verschiedener Kulturkreise sowie Angebote für Kinder und Jugendliche.

In allen Bereichen werden deutsch- und slowenischsprachige Kärntner:innen ins kulturelle Schaffen des k & k centers eingebunden. Darüber hinaus werden Veranstaltungen durchgeführt, bei welchen alle in der Gemeinde, in der Region und im Alpen-Adria-Raum beheimateten Kulturgruppen und Künstler zur Mitwirkung eingeladen werden. Im Prinzip gibt es diesbezüglich keine Barrieren, entscheidend ist immer die Bereitschaft zur Zusammenarbeit und die Qualität des Angebotes.

* Janko Malle, langjähriges Vorstandsmitglied des Vereins k & k center. Von 1982 bis 2017 war er Geschäftsführer des Slowenischen Kulturverbandes in Klagenfurt/Celovec.

umklammert / objemljen

Stefan Feinig

umklammert /
umschlungen /
vom zarten Dunst
des Einst /
wo ich das Leben erblickte /
ein leichtes Nieseln
mich streifte /
und diese Gewissheit
mir anheimfiel/
dass ich eine Geschichte
haben werde /
irgendwo /
jenseits dieser flirrenden
Lichter //

Es wundert mich /
dass du nicht zurückgehen kannst //

Ich erinnere mich / lebendig /
wie ich war und bin und gewesen
 sein werde
einmal / dann / wenn ich mich nicht
mehr erinnern werde /
oder doch / immerzu

objemljen /
prepleten /
z nežno meglico
nekdanjega /
kjer sem ugledal življenje /
rahlo pršenje
me je oplazilo /
in ta gotovost
me je prevzela /
da bom imel zgodovino /
nekje /
onkraj teh trepetajočih
luči //

Čudi me /
da se ne moreš vrniti //

Spominjam se / živo /
kakšen sem bil in kakšen sem
in kakšen bom postal nekega dne /
takrat / ko se ne bom več spominjal /
ali pa vendarle / ves čas

Sodelavke arge region kultur na obisku Radia Agora / Besuch bei Radio Agora, 2024

arge region kultur – 40 Jahre gemeinwesen-orientierte Bildungs- und Kulturarbeit

Gerda Daniel*

Die arge region kultur agiert als unabhängiger und überregional vernetzter Verein v.a. in ländlichen Regionen, die mit strukturellen Herausforderungen konfrontiert sind. 14 regionale Kultur- und Bildungsvereine sind als Mitgliedsorganisationen zusammengeschlossen, sechs davon als Regionalvereine mit Mitarbeiter:innen der arge region kultur. Sie verstehen sich im Sinne der eigenständigen Regionalentwicklung als Teil eines regionalen Systems und Teil einer Gruppe von Menschen, mit denen sie auf Augenhöhe zusammen arbeiten. Insbesondere die Stärkung der kulturellen Ressourcen sowie politische Bildung in den Regionen stehen im Fokus.

Die sechs Regionalvereine mit Mitarbeiter:innen der arge region kultur

- das **k & k – Kultur und Kommunikationszentrum/ Kulturni in komunikacijski center** in Südkärnten;

- das mehrsprachige offene **Radio MORA** im Mittelburgenland;
- das **Frauen- und Familiennetzwerk Rohrbach** im Mühlviertel;
- **ebi-Eigenständige Bildungsinitiativen** im südlichen Waldviertel und Dunkelsteinerwald;
- **kuli – Kultur.Land.Impulse** im Innviertel;
- die österreichweit tätige Kleinbäuer_innenbewegung **ÖBV – Via Campesina**.

Grundsätze und Arbeitsweise

Unsere Bildungs- und Kulturarbeit ist **gemeinwesen- und basisorientiert**. Sie orientiert sich an den Bedürfnissen aller Beteiligten, und wir legen Wert auf ein demokratisches und partizipatives Miteinander.

Anton Rohrmoser, Mitbegründer und langjähriger Obmann der arge region kultur: „Das k & k ist ein

außergewöhnliches Modellprojekt für zweisprachige Kultur- und Bildungsarbeit. Dafür gebührt ihm größte Anerkennung! Die Verantwortlichen verfolgen als Leitbild den selbstbewussten und selbstverständlichen Umgang mit beiden Landessprachen – Deutsch und Slowenisch und den Menschen das Erleben des Gebrauchs zweier Sprachen als interessant und bereichernd zu vermitteln. Ich gratuliere herzlichst zu der umfangreichen Aufbauarbeit und wünsche dem k & k weiterhin viel Erfolg!“

Eine kritische Sicht auf gesellschaftliche Themen ist uns wichtig. Wir verbinden globales Bewusstsein mit lokalem Handeln. Wir sind uns bewusst, dass wir uns in Spannungsfeldern bewegen und dass es auf viele gesellschaftspolitische Fragen keine eindeutigen Antworten gibt. Es geht uns darum, bewusst auf die Ressourcen und Qualitäten des ländlichen Raums zu blicken.

In einer zunehmend digitalisierten Welt ist uns der persönliche Austausch wichtig, wobei digitale Angebote unsere Arbeit ergänzen – dadurch erreichen wir auch neue Zielgruppen. Wir arbeiten aber auch mit Lust, Freude und Engagement.

Der Slowenische Kulturverband / Slovenska prosvetna zveza war 1985 u.a. Gründungsmitglied der arge region kultur. Einen besonderen Fokus legt die arge region kultur seit ihrer Gründung daher auf die interkulturelle Arbeit der Volksgruppen. Die Gründung des k & k – Kultur & Kommunikationszentrum St. Johann im Rosental/Šentjanž v Rožu im Jahr 1995 war u.a. durch die Subvention der arge region kultur für Personalkosten möglich, die vom Bildungsministerium heute immer noch in Form einer Projektförderung bereitgestellt wird. Die Förderung der slowenischen Sprache und Kultur sowie der Aufbau von Verständigungsebenen zwischen den verschiedenen Kulturen und Sprachen in Südkärnten als Aufgabe des k & k hat nichts an Aktualität und Notwendigkeit verloren.

Die arge region kultur gratuliert herzlich zu diesem 30-jährigen Jubiläum!

Janko Malle, langjähriger Obmann der arge region kultur: „Minderheitenfragen und Probleme der österreichischen Volksgruppen betrachtet die arge region

kultur als Grundfragen der Demokratie. In Österreichs Volksgruppen lebt die multikulturelle Tradition des mitteleuropäischen Raumes. Aus dieser Sicht ist eine österreichische Volksgruppenpolitik nur denkbar als Überwindung nationalistischer Denkmuster und vorstellbar als Prinzip der interkulturellen Kommunikation, die für das Überleben der Volksgruppenkulturen unumgänglich ist.“

Schwerpunkte

Bildungs- und Kulturarbeit der Volksgruppen

Hier ist – neben der Arbeit des k & k – besonders das **Mehrsprachige Offene Radio – Radio MORA** im Mittelburgenland zu erwähnen: in den letzten zwei Jahren wurde dieses ursprünglich zweisprachige lokale Community Radio zu einem viersprachigen regionalen Medium ausgebaut, um allen Volksgruppen im Burgenland ein Sprachrohr zu geben und diesen Kulturschatz zu erhalten. Dazu werden Sendungsmacher:innen in allen Sprachen ausgebildet: Burgenlandkroatisch, Ungarisch, Romanes und Deutsch. Gesendet wird täglich, die mehrsprachig moderierten Beiträge fördern die Meinungsvielfalt und orientieren sich an den Themen der Menschen in der Region.

Entwicklung & Stärkung weiblicher Perspektiven in der regionalen Bildungsarbeit

Angeichts stark verankerter patriarchaler Strukturen in ländlichen Regionen stellt etwa das **Frauen- und Familiennetzwerk Rohrbach** im Mühlviertel seit 35 Jahren feministische Kultur- und Bildungsarbeit für Frauen und Mädchen ins Zentrum seines Wirkens und bietet ihnen einen geschützten Bildungsraum.

Neben Bildungs-, Reflexions- und Beratungsangeboten sowie Gewaltprävention werden auch neue Wege begangen: Das Projekt „Luisa ist da“ kooperiert z.B. mit lokalen Gastronomiebetrieben als Angebot für Frauen und Mädchen, die sich belästigt fühlen und sich aus einer brenzligen Situation befreien möchten.

Die Kleinbäuer_innen-Organisation **ÖBV – Via Campesina** setzt sich u.a. für Geschlechtergerechtigkeit in der Landwirtschaft ein: der **ÖBV-Frauenar-**

Jutta Müller, Frauen- und Familiennetzwerk Rohrbach:

„Wir vertreten ein gesellschaftlich modernes Bild von Frauen am Land. Gleichberechtigung und Teilhabe am wirtschaftlichen und sozialen Leben stehen im Fokus unserer Projekte und Angebote.“

beitskreis organisiert Veranstaltungen zur Finanzbildung und zur sozialen Absicherung von Frauen in der Landwirtschaft, aber auch zur Stärkung der persönlichen Entwicklung. Dabei sollen auch Freude und Lachen nicht zu kurz kommen: in der Kabarettgruppe „Die Miststücke“ setzen sich die Frauen kreativ und humorvoll mit Alltagssituationen aus dem bauerlichen Leben auseinander.

Demokratiebildung, politische Bildung, Nachhaltigkeit

Der Verein **ebi – Eigenständige Bildungsinitiativen** fördert – neben Projekten der Kultur- und Regionalentwicklung – gesellschaftspolitisches Engagement für eine lebendige Demokratie und Chancengleichheit. Das alljährliche Zukunftssymposium setzt sich seit vielen Jahren mit zukunftsfähigen demokratischen Ansätzen sowie Antworten auf multiple Krisen in unserer Gesellschaft auseinander. Durch Inputs unterschiedlicher Akteur:innen aus Politik, Zivilgesellschaft und Wissenschaft werden Diskurs und Meinungsvielfalt gefördert. Das Thema des Zukunftssymposiums 2025 beleuchtet „Wege in eine lebendige und zukunftsfähige Demokratie“.

Der seit 2016 bestehende Regionalverein **kuli – Kultur.Land.Impulse** fördert (politische) Bildung in den Bereichen Landwirtschaft, Ernährung und Kultur in

der Region Innviertel. Seit 2024 wird der kulturpolitische Aschermittwoch veranstaltet, mit Vortrag und Kulturprogramm für ein demokratisches, buntes und solidarisches Miteinander im Innviertel. Müll vermeiden und Ressourcen schonen: seit einigen Jahren führt Kultur.Land.Impulse mit mehreren ehrenamtlichen Teams Repair Cafés im Innviertel durch, die sich größter Beliebtheit erfreuen.

Die **ÖBV Via Campesina** betreibt basisorientierte emanzipatorische politische Bildungsarbeit im Bereich Ernährungssouveränität und Agrarpolitik, zum Beispiel zur Situation von Frauen in der Landwirtschaft, zu Milchpolitik, Direktvermarktung, stressfreier Schlachtung, Ernährungssouveränität. In Seminaren und Diskussionsveranstaltungen teilen wir Wissen zu Agrarpolitik, zur Verfügungsmacht über Land und Wasser oder zur bauerlichen Selbstorganisation. Beim Filmfestival „Hunger.Macht.Profite“, wird eine breitere Öffentlichkeit über Film und Diskussion mit aktuellen Problematiken rund um Landwirtschaft und Lebensmittel konfrontiert.

* Gerda Daniel ist seit 2013 Geschäftsführerin der arge region kultur.

* Gerda Daniel je od leta 2013 poslovodkinja arge region kultur.

arge region kultur – 40 let skupnostnega izobraževalnega in kulturnega delovanja

Gerda Daniel*

Neodvisno in nadregionalno društvo arge region kultur aktivno deluje predvsem v avstrijskih podeželskih regijah. Vanj je včlanjenih 14 regionalnih kulturnih in izobraževalnih društev, med njimi šest regionalnih podružnic s sodelavkami arge region kultur. To so:

- k & k center v Šentjanžu v Rožu;
- Večjezični svobodni Radio MORA na Gradiščanskem;
- Ženski in družinski center (Frauen- und Familien-netzwerk) Rohrbach v Zgornji Avstriji;
- Društvo ebi – Eigenständige Bildungsinitiativen (samostojne izobraževalne pobude) v Nižji Avstriji;
- Društvo kuli – Kultur.Land.Impulse (podeželske kulturne pobude) v Zgornji Avstriji;
- Združenje malih kmetij ÖBV – Via Campesina z delovanjem po celotni Avstriji.

Naše izobraževalno in kulturno delovanje temelji na upoštevanju potreb vseh vključenih. V ospredje postavljamo tako demokratično in vključujoče delo kot tudi kritično vrednotenje družbenih vprašanj. Pri povezovanju globalne zavesti z lokalnim delovanjem upoštevamo zmožnost in kakovost podeželskega prostora.

Slovenska prosvetna zveza je bila leta 1985 med soustanovitelji Društva arge region kultur; pomemben steber našega delovanja je

prav medkulturno delovanje narodnih skupnosti. Ustanovitev k & k centra pred tridesetimi leti so med drugim omogočile subvencije naše organizacije, namenjene plačevanju stroškov zaposlenih. Te stroške s podporo Ministrstva za izobraževanje še vedno subvencioniramo. Glavni poudarki delovanja arge region kultur:

- Izobraževalno in kulturno delovanje v narodnih skupnostih (k & k center in Radio MORA);
- razvoj in krepitev regionalnega izobraževanja s stališča žensk: ženski in družinski center Rohrbach se pri svojem delovanju osredotoča na feministično kulturno izobraževanje žensk in deklet;
- izobraževanja o demokraciji, trajnosti, politiki, številne pobude na najrazličnejših področjih (delavnice o popravilu pokvarjenih stvari, simpoziji, diskusije, filmski večeri, kulturne prireditve) v Zgornji in Nižji Avstriji, skupaj z ÖBV pa s kmeti in kmetkami po celotni Avstriji.

Ob okroglem jubileju k & k centru prav prisrčno čestitamo!

Josko Vlasich, Jutta Müller, Gerda Daniel
& Liza Hausmann-Farkas, 2023

Tamburaški festival / Tamburizzafestival, 2023

Slovensko prosvetno društvo Šentjanž

Štefan Pinter*

V obnovljeni stari šoli, sedaj k & k centru, ki je v lasti Slovenske prosvetne zveze, ima svoj sedež tudi Slovensko prosvetno društvo Šentjanž. Z ureditvijo prostorov v hiši in pred njo so se bistveno spremenile razmere za uspešno delovanje. Sodelovanje med društvom in k & k centrom se je od vsega začetka razvijalo v duhu vzajemnosti. Za to ima zasluge nekdanja dolgoletna poslovodkinja Trudi Wieser-Moschitz, danes pa njeno delo vzorno nadaljuje mag. Julija Schellander-Obid. Delovni program k & k centra in program SPD se usklajeno dopolnjujeta in sta lep primer sinergije. Kje bi nastopale gledališke skupine, če ne bi imeli dvorane? Kje bi potekali tamburaški festival, vaški praznik in arena, če ne bi imeli urejenega dvorišča s šotorom in z odrom? In še vse druge prireditve, če ne bi imeli obnovljenih in sodobno opremljenih prostorov? Zaledje, iz katerega prihajajo članice in člani društva, vključuje

le tri vasi, dejansko pa komaj ducat družin. Z zagnanim in s prostovoljnimi delom nam vedno znova uspe izpeljati tudi velike in zahtevne projekte.

V več kot sto let dolgi zgodovini društva opazamo vzpone in zatone ter zmeraj nove začetke, ki pričajo o vztrajnosti in kljubovanju, ljubezni do kulturnega ustvarjanja, ljubezni do petja in tamburanja, nastopanja na gledaliških deskah, druženja ... Kot rdeča nit in stalnica se skozi vsa desetletja delovanja društva vleče skrb za ohranitev slovenskega jezika in kulture. To je tako tudi danes, ko se je jezikovna podoba v naših krajih temeljito spremenila. Medtem ko je bil še pred pol stoletja pogovorni jezik tudi med mladimi na vasi slovenski, je danes to že izjema. Prav prosvetno društvo skrbi za to, da je slovenski jezik slišen in viden tudi v javnosti.

Gledališče

Šentjanž v Rožu je že v času med obema svetovnima vojnama slovel po »igrah«. Ta tradicija se je s prekinitevami ohranila tudi v zadnjih osmih desetletjih, sprva v okviru SPD, nato v okviru Farne mladine in nato ponovno v okviru društva.

Od preselitve društva v k & k center so gledališki oder zasedale otroške skupine z vsaj eno premiero letno. Martin Moschitz, ki je konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let sam igral v kar nekaj gledaliških predstavah, je kmalu navdušil otroke in mladostnike za gledališče in postal njihov mentor. Neprekinjeno gledališko delo je obrodilo sadove, nekatere mladinske igre so tako v Sloveniji kot tudi v Avstriji prejemale prve nagrade. V zadnjih letih je društvo razširilo gledališko dejavnost tudi na profesionalno področje, nastale so gledališke igre s poklicnimi igralkami in igralci. Z ustanovitvijo gledališke šole se delo z otroki in mladostniki nadaljuje. (Več o gledališki dejavnosti v članku Martina Moschitza.)

Tamburanje

Z društvom je tesno povezana tamburaška dejavnost, ki ima v Šentjanžu več kot stoletno tradicijo. Ko je v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja delo v društvu bolj ali manj mirovalo, je domačin Hanzi

»Kot rdeča nit se vleče skrb za ohranitev slovenskega jezika in kulture.«

Štefan Pinter

Gabriel zbral novo skupino mladih tamburašev. Leta 1981 se je na pobudo Hanzija Weissa (od leta 1978 predsednik SPD) zbrala četrta generacija tamburašev, tokrat spet v okviru društva. Mlade glasbenice in glasbeniki so spet prijeli za brač in kontrašico, berdo, biserico in bugarijo. Pod mentorstvom Hanzija Gabriela jih je sprva vodila Ivana Weiss, pozneje Vera Kunčič. Učili so se doma v Šentjanžu, poleti pa ob morju. Trud ni bil zaman: nastopali so doma in v tujini, leta 1986 so izdali lastno kaseto, leta 2006 pa še zgoščenko.

Hanzi Wieser, ki se je v osemdesetih letih aktivno vključil v društvo in mu med letoma 2002 in 2013 tudi predsedoval, velja za pobudnika tamburaškega festivala, ki ga vsako leto v začetku julija prirejamo že od leta

Sisyphos' Stein, Thales Weilingner, 2016

2002. Poleg domačih koroških tamburaških skupin so na njem nastopale skupine iz skoraj vseh nekdanjih jugoslovanskih republik, iz Slovenije, Gradišanske, Slovaške in Lužic. Šentjanški tamburaši, ki jih v današnjem sestavu že dolga leta vodi Anja Šlemic, so vrnili obisk skupinam v Srbiji, BiH, na Hrvaškem in v Sloveniji. Zmeraj znova so gostje na mnogih prireditvah doma in v sosednjih deželah.

Pevska tradicija

Tudi petje ima v Šentjanžu in sosednjih krajih dolgo tradicijo. Leta 2010 je bil ustanovljen »Moški pevski zbor Andrej Permož«. Zbor, ki ga je vodil Marjan Verdel, je po nekaj letih utihnil. Ostalo pa je veselje do petja in druženja, tako da so pevci spet stopili skupaj in ustanovili »MoPZ Andrej Permož« pod vodstvom Janija Müllerja.

Nadaljnji vrhunci v letnem programu SPD Šentjanž so arena (koncert na prostem) z udeležbo znanih avstrijskih in slovenskih glasbenikov (npr. Willijem Reseritsem, Vladom Kreslinom idr.), novoletni (od leta 1988) in adventni koncert (od leta 2014). V Šentjanžu je doma tudi glasbena skupina »Popwal«, ki jo vodi Miro Müller. Sestre Weiss so zasnovale Trg domačih izdelkov, na katerem svoja ročna in umetniška dela razstavljajo rokodelke in rokodelci iz Koroške in Slovenije. Program dopolnjujejo izobraževalne prireditve, predavanja in ekskurzije, npr. k Lužiškim Srbom, v Slovenijo in Furlanijo, večkrat skupaj s sosednjimi društvi.

Odborniki in odbornice s sedanjo predsednico Nadjo Keuschnig se bolj kot kdaj koli zavedajo pomena

kulturnega dela za najmlajše, zato zanje pripravljajo zanimiv program.

O pomenu kulturnega dela za otroke in mladino pravi predsednica Nadja Keuschnig: »Društvo je pred dobrim letom začelo izvajati otroške urice, na katerih imajo otroci od blizu in daleč možnost slovenski jezik spoznavati, slišati in govoriti zunaj izobraževalnih ustanov. Pedagoginje in pedagogi slovenščino na igriv način posredujejo pri brkljanju, petju, branju in na pohodih po gozdu. Na začetku leta 2025 se je v t. i. gledališki šoli zbrala skupina deklic, starih med šest in deset let, in pod strokovnim vodstvom režiserke Nike Brgant začela vaditi odrsko nastopanje. Ker se je izkazalo, da tudi otroke med četrtem in šestim letom zanima gledališče, so si po semestralnih počitnicah tudi oni z mentorico začeli nabirati prve izkušnje na gledališkem odru.

Med jasnimi cilji društva je otrokom posredovati tudi tradicionalno kulturno delovanje, kot je denimo tamburanje. V prihodnje naj bi nastala mlajša tamburaška skupina. Odgovorni že pripravljajo instrumente in se dogovarjajo z glasbenim pedagogom. V skupino se bodo lahko vključili vsaj osem let stari otroci.

V društvu se bolj kot kdaj koli zavedamo, kako pomembno je otrokom ponuditi prostor, v katerem se zunaj družine, šole in vrtca učijo slovenski jezik. Ustvariti želimo govorne položaje, v katerih v sproščenem druženju spoznavajo slovenščino, jo slišijo in v njej komunicirajo. Obenem pa se že od malih nog vključujejo v društvene dejavnosti ter brez prisile vzljubijo častno in prostovoljno delo v prid naše slovenske skupnosti.«

MoPZ Andrej Permož med adventnim koncertom / Der Männerchor Andrej Permož beim Adventkonzert, 2023

10 let / Jahre Popwal, Arena, 2023

Pogled nazaj

Leta 1906 ustanovljeno »Krščansko-socialno delavsko in pevsko društvo za Podsinjo vas, Bistrico in okolico« velja za najstarejše društvo v današnji občini Bistrica v Rožu. Ustanovitev društva z bolj ali manj nepretrganim delovanjem je treba videti v zvezi s pripravami na prve volitve v državni zbor po uvedbi splošne in enake volilne pravice za moške leta 1907. Delavce in kmete naj bi društvo pridobilo za krščanskosocialno gibanje, v katerem so igrali pomembno vlogo duhovniki, tedaj tudi pobudniki ustanavljanja slovenskih društev na južnem Koroškem. Od vsega začetka je bil med cilji društva boj za socialne in narodne pravice, npr. za pravično razdelitev volilnih okrajev. Še zlasti so se zavedali pomena izobraževanja, zato so si uredili knjižnico, kjer so si člani pridno izposojali knjige in revije. Že prvo leto delovanja društva je bilo zelo razburkano predvsem zaradi nemško nacionalnih nestrpnosti, ki so organizirano motili slovenske prireditve, preteпали obiskovalce in nastopajoče.

Leta 1908 sta nastali dve društvi, »Slovensko katoliško izobraževalno društvo Kočna« v Svečah in »Katoliško slovensko izobraževalno društvo za Šentjanž in okolico« v Šentjanžu v Rožu. Društveniki in društvenice so se posvetili odrski in pevski dejavnosti, leta 1911 pa ustanovili telovadni odsek »Orla«.

Prva svetovna vojna je vse spremenila. Umolknilo je petje, utihnile so tamburice, odrski zastor se ni več dvignil. Dvajset fantov iz šentjanske fare je v vojni padlo. Leto 1920 je zaznamoval plebiscit o meji med Avstrijo in Jugoslavijo. Rezultat plebiscita so mnogi na

Koroškem razumeli kot zmago nad Slovenci. Obljube o varovanju njihovega jezika in kulture »zdaj in za zmeraj« so bile prazne in zlagane, začel se je program načrtnega »prevzgajanja h koroštvu«.

Že leta 1921 je »Katoliško slovensko izobraževalno društvo za Šentjanž in okolico« pripravilo občni zbor. Iz ruskega ujetništva se je malo pred tem vrnil Florijan Lapusch, p. d. Frjan. Z velikim zanosom in novo energijo je prijel za delo.

»Obljube o varovanju njihovega jezika in kulture (...) so bile prazne in zlagane.« Štefan Pinter

Odborniki – bili so sami moški – so izdelali bogat delovni program: pevski zbor in tamburaše je vodil Janez Müller, p. d. Močilnik. Zbor je dvakrat gostoval tudi v Sloveniji. Florijan Lapusch je režiral več iger, ki so privabile več sto obiskovalcev, še zlasti je odmevala »Miklova Zala«, pri kateri je sodelovalo kar 40 vaščanov. Ker v kraju ni bilo primerne dvorane, so prve igre uprizorili ali na prostem pri Pvažicu v Šentjanžu ali v Gašparjevem stogu v Podsinji vasi. Občinska oblast je društvu polena pred noge metala s prepovedmi in z denarnimi kaznimi. A članice in člani društva so vztrajali.

V gostilni pri Tišlarju v Šentjanžu so v dogovoru z gospodarjem povečali salon, ki je vse do devetdesetih let 20. stoletja služil tudi kot prireditveni prostor. Knjižnico so uredili pri Pirmanu; vsako nedeljo po maši so si ljudje prišli izposoditi knjige. Na nekatere tedaj priljubljene so morali čakati po več tednov.

Po priključitvi Avstrije k tretjemu rajhu so nacisti prepovedali Slovensko izobraževalno društvo, zaplenili kostume, knjige pa dali sežgati. Pirmanovim je še uspe-

lo, da so skrili društvene zapisnike in odrsko zaveso. Utihniti je morala slovenska beseda na odru, v cerkvi, na vasi.

Aprila 1942 so izselili tri družine iz Podsinje vasi, Lapuševo, Gašparjevo in Pavrovo. Mnogi iz Šentjanža in okolice so se pridružili odporniškemu gibanju. Andreja Permoža, p. d. Pirmana, zadnjega predsednika društva, so osumili sodelovanja s partizani in ga poslali v koncentracijsko taborišče Dachau, od koder se ni več vrnil. Leta 2009 smo na pročelju k & k centra in na Pirmanovi domačiji v spomin nanj odkrili spominski plošči.

Po osvoboditvi maja 1945 so obnovljeno društvo preimenovali v »Slovensko prosvetno društvo Svoboda«. Velikemu zagonu prvih poveljnih let, ko so igrali igre in prirejali tečaje, so sledili kriza, zastoj, politična razdvojenost.

Več kot dve desetletji je kulturno delo v Šentjanžu potekalo v okviru Farne mladine. Agilni župnik Jože Vošnjak je vsako leto z mladino naštudiral vsaj eno igro, včasih tudi več.

Hanzi Gabriel je okrog sebe zbral tretjo tamburaško generacijo pod imenom »Sveško-šentjanški tamburaški orkester«. Pevci in pevke so pod njegovim vodstvom peli v zboru »Rožanski fantje«.

V razburkanih sedemdesetih letih je po malem dozorevala zavest, da ideološke pregrade hromijo kulturno delo. Da je mogoče kulturo ustvarjati skupaj, se je pokazalo leta 1976, ko sta župnik Jože Vošnjak in Hanzi Weiss skupaj režirala »Škofjeloški pasijon«. To je bila zadnja pobuda župnika Jožeta Vošnjaka.

Po malem se je kulturno ustvarjanje začelo prebujati tudi v Slovenskem prosvetnem društvu. Med drugim je društvo nekajkrat organiziralo prireditve »Dober večer, sosed / Guten Abend, Nachbar«, kulturne sprehode, izobraževalna predavanja, materinske proslave. Za Silvester leta 1980 so mladi zaigrali »Moliera«. Leta 1986 sem ob 80-letnici društva posnel video-dokumentacijo o zgodovini društva, leta 1988 pa video-dokumentacijo »Težki čas, ne vrni se« s 13 pričami časa, ki so pripovedovali o času nacizma med letoma 1938 in 1945.

Leta 1987 smo priredili prvi vaški praznik, ki naj bi bil družabni dogodek za vse vaščane. Društvo ga vsako drugo leto prireja izmenično s farnim praznikom. Že

nekaj let so vanj aktivno vključena vsa društva na vasi, od športnega društva, ribičev, gasilcev idr., glavno skrb za organizacijo in izvedbo pa nosi društvo. Leta 1988 je bil še v Tišlarjevi dvorani prvi novoletni koncert, zamišljen kot glasbeno ubran vstop v novo leto. Medtem sta ti dve prireditvi postali stalnica letnega programa.

Priznani režiser, leta 2024 prejemnik Drabosnjakove nagrade, ki jo podeljuje Slovenska prosvetna zveza, Peter Militarev, je z nami naštudiral zahtevnejše igre, npr. »Dobrniki in požigalci« (1988). Z »Mrtvim oznanilom« (1992) smo gostovali na mednarodnem srečanju ljubiteljskega gledališča v regionalnih jezikih v Liegeu v Belgiji, z igro »Drezanje v kamen« (1993) pa na festivalu na Sardiniji. Otroci so nastopili v igri »Muca Copatarica« (1990), odrasla generacija pa v priljubljeni komediji »Lumpacivagabund« (1994/95), uprizorjeni že v gledališki dvorani v k & k centru.

Ob 90-letnici SPD leta 1996 je izšla brošura *Na poti skozi čas*. V dopolnjeni izdaji ob 100-letnici je Hanzi Wieser zapisal: »Kaj nam pomeni tradicija danes? Tradicija je naš ponos, je kot topla izba, je zavetišče, je moč, iz katere črpamo. Ta tradicija nam daje tudi dovolj svobode, da z novimi idejami in vsebinami oblikujemo in nadaljujemo kulturno delo. Mladim hočemo nuditi delovno okolje in pogoje, ki jih spodbujajo, da najdejo v vsebinah samega sebe.«

Trg domačih in ročnih izdelkov / Handwerksmarkt, 2023

Der slowenische Kulturverein Šentjanž/St. Johann

Štefan Pinter*

In der renovierten alten Volksschule von St. Johann, dem heutigen k & k center, hat auch der slowenische Kulturverein Šentjanž seit 30 Jahren seinen Sitz. Die Zusammenarbeit zwischen den beiden Vereinen ist von Anfang an ein wunderbares Beispiel dafür, wie Synergien aufgebaut und aufrechterhalten werden können. Einen großen Beitrag dazu hat die langjährige Geschäftsführerin des k & k center, Trude Wieser-Moschitz geleistet.

Die Tätigkeitsbereiche des SPD Šentjanž sind sehr vielfältig und spannen den Bogen von der Theaterarbeit mit Kindern und Erwachsenen (in den letzten Jahren auch im professionellen Bereich), über das Tamburizzaspiel (die Tamburizzagruppe ist seit den 1980ern aktiv und das jährliche Tamburizzafestival im Sommer ein Publikumsmagnet für Musikbegeisterte von Nah und Fern) und den Chorgesang (der Männerchor „Andrej Permož“ ist nach mehreren Jahren Pause seit einiger Zeit wieder aktiv) bis hin zu Bildungs- und Publikationsarbeit sowie der Arbeit mit Kindern und Jugendlichen. Im Zentrum steht bei all den ehrenamtlichen Bemühungen, die, wie bei so vielen slowenischen Kulturvereinen, von einer Handvoll Familien aus dem Ort und der Umgebung geleistet werden, der Erhalt und die Weitergabe des Slowenischen. Dazu meint die Obfrau Nadja Keuschnig:

„Im Verein gibt es aktuell ein starkes Bewusstsein dafür, wie wichtig es ist, Kindern einen Raum zu

bieten, in dem sie außerhalb der Familie und der Bildungseinrichtungen Slowenisch lernen. Wir möchten Gesprächssituationen schaffen, in denen sie in entspannter Atmosphäre die slowenische Sprache kennenlernen, sie hören und in ihr kommunizieren. Gleichzeitig sollen sie schon von klein auf die Vereinstätigkeiten kennenlernen und im besten Fall ganz ohne Zwang die Bedeutung von ehrenamtlicher Arbeit für die Volksgruppe erkennen.“

Der Verein wurde im Jahr 1906 als „Christlich-sozialer Arbeiter- und Gesangsverein für Hundsdorf, Feistritz und Umgebung“ gegründet und spaltete sich zwei Jahre später in zwei separate Vereine auf. Der erste Weltkrieg und die Volksabstimmung gingen natürlich auch am Verein in St. Johann nicht spurlos vorüber, bereits ein Jahr nach dem Plebiszit fand jedoch schon wieder eine Generalversammlung statt und man ging voller Elan an die Arbeit. Im 2. Weltkrieg war der Verein, wie alle anderen slowenischen Einrichtungen in Kärnten, verboten, slowenische Familien wurden aus St. Johann und Umgebung ausgesiedelt. Nach der Befreiung ging die Vereinsarbeit lange Zeit nur schleppend und mit zahlreichen Unterbrechungen voran. Erst in den 1980er Jahren wurde das kulturelle Bewusstsein der St. Johanner erneut geweckt und hat sich seither beständig weiterentwickelt.

* Štefan Pinter je bil med letoma 2013 in 2021 predsednik Slovenskega prosvetnega društva Šentjanž.

* Štefan Pinter war von 2013 bis 2021 Obmann des Slowenischen Kulturvereins Šentjanž/St. Johann.

*Odpri razstave / Ausstellungseröffnung
Maja Millonig-Kupper & Danilo Prušnik, 2024*

Paradies mit Luft nach oben

Christian Höbling

Vieles an Geschichte und Geschichten will noch aufgearbeitet werden

Seit bald 20 Jahren versuche ich als Zugereister, dieses tausendteilige Puzzle namens Kärnten zusammenzusetzen, und manche Teile fügen sich gut, während mir andere immer rätselhaft übrigbleiben. Die Schönheit des Landes ist betörend und erklärt auch die regelrechte Verliebtheit seiner Bewohnerinnen und Bewohner in ihre Heimat. Aber Verliebtheit macht manchmal auch blind, genauso wie schöne Naturkulissen einen berauschen und einlullen können. Wenn ich jemandem im Ausland Kärnten in Kürze beschreiben soll, dann sage ich, es ist Österreichs Süden, der an Slowenien und Italien grenzt, mit wunderschönen Bergen und Seen, mit sauberer Luft und mit Wasser, das überall trinkbar ist. Und, nicht unwesentlich, dass man in zwei Stunden am Meer ist. Und dass in diesem Land zwei Sprachen gesprochen werden. Das sage ich, weil es mir wichtig ist, obwohl es einem nicht unerheblichen Teil der Bevölkerung scheinbar nicht viel bedeutet. Mehr noch, es dürfte auch heute noch Kärntnerinnen und Kärntner geben, die über die Zweisprachigkeit kaum etwas wissen. Ein Freund aus Oberkärnten erzählte mir, er habe erst als Lehrling erfahren, dass es slowenischsprechende Landsleute gibt. In der Schule, sagte er, sei das nie Thema gewesen. Wir haben es also mit einem Land zu tun, in dem seit etwa tausendvierhundert Jahren zwei Kulturen angesiedelt sind, die zwei Sprachen sprechen, und in den Schulen lernt man nichts davon? Kann das wirklich wahr sein? Kann man sich einen Schweizer vorstellen, der nicht schon in der Grundschule lernt, dass in seinem Land nicht nur Deutsch, sondern noch drei weitere Sprachen gesprochen werden? Oder eine Boznerin, die nicht weiß, dass es neben Italienisch auch Deutsch gibt in Südtirol? Wieso bleibt mir dieser slawische Puzzleteil immer übrig? Bei der Bischofsweihe

des Kärntner Slowenen Josef Marketz regte sich eine etwa 70jährige Frau mit hochrotem Kopf darüber auf, dass bei der Messe Slowenisch gesprochen wurde. Wer nach England auswandere, sagte sie ernsthaft, müsse ja schließlich auch Englisch können. Diese Unbildung ist erschreckend, und gleichzeitig hätte es mich nicht gewundert, wenn der Name der Frau auf -nig oder -itsch oder anders slawisch geendet hätte. Denn Nicht-Wissen ist das eine, aber die Verleugnung der eigenen Herkunft das andere Übel. Die immer noch landläufige Kärntner Aufteilung in „Slowenen“ (böse, weil der eigenen Sprache bewusst) und „Windische“ (gut, weil nach außen nur deutschsprechend) verfestigt mein Bild, dass sich speziell im 20. Jahrhundert Deutsch als hochwertig und Slawisch als minderwertig durchgesetzt hat, mit allen vernichtenden Begleiterscheinungen. Diese sprachliche und in Folge menschliche Ausgrenzung, verbunden mit einer nicht umfassend erzählten Landesgeschichte und mit nicht aufgearbeiteten Familiengeschichten erzeugt einen Nebel aus Unbildung und Ressentiments, die der Modernisierung des Landes immer noch entgegenstehen. „Zukunft hat Herkunft“, sagt Sabine Herlitschka, Vorstandsvorsitzende von Infineon. Und die Kärntner Herkunft ist eben nicht rein deutsch. Wer auf so einem Unfug heute noch beharrt, kann weder die Vergangenheit klar sehen noch die Zukunft.

Die Kärntner Volksabstimmung war ein Zusammenspiel vieler nationaler und internationaler Kräfte und ein für 1920 bemerkenswerter demokratischer Akt. Ohne diese Kraftanstrengung gäbe es Kärnten in der heutigen Form nicht. Vieles, was danach folgte – Deutschnationalismus, Nazi-Diktatur, Vertreibung, Vernichtungslager bis hin zum Ortstafelsturm – hat diesen demokratischen Ursprung des heutigen Kärnten stark beschädigt. Die Volksabstimmung wurde rein deutschkärntnerisch interpretiert und zu einem

Noči pri Ivoni

Andreas Pittler

die Minderheit ausschließenden Mythos umgedeutet, verbunden mit verschiedenen Bedrohungsszenarien. All das ist heute nicht mehr zeitgemäß. Das alte Feindbild „Jugo“ wurde durch den friedlichen EU-Nachbarn Slowenien ersetzt, das im Übrigen selbst 1990 in einem demokratischen Akt aus Jugoslawien austrat und ebenso 1991 eine Art „Abwehrkampf“ zu führen hatte. Und die slowenische Minderheit ist – bei allen Problemstellungen – nicht mehr an Leib und Leben bedroht. Wir können uns also einen historisch abgesicherten Blick in die Kärntner Vergangenheit und auch in jene der eigenen Herkunft erlauben. Eine seelische Aufarbeitung der Traumata, die sich durch viele Familien ziehen, hat es in den hundert Jahren kaum gegeben, die alten Bruchlinien bestehen oft heute noch. Es braucht daher Zentren der Begegnung, die es ermöglichen, seine persönlichen Geschichten zu erzählen, ohne die Gefahr einer Verurteilung oder Bedrohung. Bildung, Kultur und Gespräch helfen bei der Heilung. Und sie helfen, das tiefsitzende nationalistische Vorurteil auszuräumen, dass das Deutsche dem Slawischen in irgendeiner Form überlegen wäre. Diese Erkenntnis wird Herz und Hirn öffnen und kann Kärnten, das so viel Potential hat, offener und reicher machen. Die Linde und die Eiche können gemeinsam wachsen.

Seveda se še vedno z veseljem ozrem nazaj na svoje branje v k & k. Ker je za avtorja vedno prednost, če vidi svoje občinstvo in lahko stopi v stik z njim. Ampak skoraj bolj pomembno mi je pri k & k, da se tam zvečer učim slovensko. Z Ivono imamo tam super učiteljico, ki mi daje zaupanje, da bom nekega dne lahko govoril tudi v drugem državnem jeziku. V veliko korist pa so zame tudi številne razstave, branja, koncerti in gledališki večeri. Tako ne morem samo tam nastopati sam, ampak tudi uživati v umetnosti drugih. Lahko se tudi klepeta z drugimi gosti, in zato so večeri v k & k vedno lepi.

Vesel sem k & k obletnice, ob kateri iskreno čestitam. In če bi si lahko ob tej priložnosti kaj zaželel, bi bil to v bližnji prihodnosti tečaj italijanščine. Ker niso le Slovenci, tudi Italijani so naši sosede. Umetnost in jezik imata eno skupno stvar: neomejena sta. In zato bodimo za obletnico brez meja – v umetnosti, v jeziku in v odnosih s sosedi.

Marjan Štikar, Magda Kropiunig & Aleksander Tolmaier: Kovinski pogled, 2003

Gledamo gledališče

Alenka Hain*

Ena najvažnejših dejavnosti k & k centra je že od vsega začetka tesno povezana z gledališčem. Dvorana v drugem nadstropju, ki sprejme do 80 obiskovalcev in obiskovalk, s svojo tehnično opremljenostjo zadovoljuje tudi standarde za uprizarjanje manjših profesionalnih gledaliških predstav. V njej so že v sezoni 1995/96 gostovala prva poklicna gledališča iz Slovenije.

Vsestranska večnamembnost dvorane pa se kaže v tem, da:

- jo vsa leta za vaje in predstave redno uporabljajo domači gledališčniki SPD Šentjanž,
- da redno gosti gledališke predstave drugih slovenskih kulturnih društev,
- so jo za predstave in vaje v preteklosti najemala tudi sosednja kulturna društva (med drugim SPD Bilčovs, SPD Kočna),
- že nekaj let gosti celovski teater Theater WalTzwerk,
- sta na njenem odru začela svoj pot oba gledališka abonmaja: gledališki abonma za odrasle Pogled dlje (2001) in gledališko-lutkovni abonma za otroke Kakajček (2001).

Lutka / Handpuppe Kakajček

Mini teater: Zgodbe s panjskih končnic, 2023

Gledališki abonma Pogled dlje je nastal v okviru projekta Evropske unije, z njim pa so želeli zaustaviti vse hitreje izginjanje slovenskega jezika iz javnega prostora in obenem dvigniti njegovo vrednotenje na Koroškem.

Kljub določenim začetnim nasprotovanjem in bojaznim, češ da je abonma predvsem nepoštena konkurenca domačim ljubiteljskim gledališkim skupinam, ki bodo posledično izgubile občinstvo, se to nikakor ni zgodilo. Tudi po 25 letih še vedno največ občinstva privabljajo domače gledališke skupine (ki pa jih je iz drugih vzrokov na žalost vedno manj!), abonma pa je postal stalnica ne le v Šentjanžu, razširil se je tudi v Celovec (iKULT) in Podjuno (Kulturni dom Pliberk in v letošnjem letu v Farno dvorano Šmihel), bil pa je tudi povod za zagon vedno bolj priljubljenega otroškega abonmaja Kakajček.

Od prve abonmajske predstave (26. 4. 2001), ko se je z dramo Ingmarja Bergmana »Prizori iz zakonskega življenja« koroškemu občinstvu predstavilo Mestno gledališče ljubljansko, pa do danes Pogled dlje koroškemu občinstvu že 24 let »prinaša na dom« najraznoli-

kejše predstave slovenskih profesionalnih gledališč. V teh letih so na odru k & k centra gostovala že skoraj vsa slovenska gledališča: SNG Maribor, SNG Ljubljana, Gledališče Koper, Mestno gledališče Ptuj, MGL, Prešernovo gledališče Kranj, Mini teater Ljubljana ...

Publika si je lahko ogledala drame, komedije, kabarejske predstave, družbenokritične predstave, intimne zgodbe, monodrame, plesno-gledališke prestave, pripovedovalske predstave; predstave, kjer je sodelovalo občinstvo (»Vse sijajne stvari«), klasična in sodobna besedila svetovne dramatike, slovenske uprizoritve nemških in avstrijskih dramatikov in dramatičark (Thomas Bernhard, Werner Schwab, Peter Handke, Maja Haderlap ...). Nekatere so izzvale solze, druge smeh, navdušenje, veselje, kdaj pa kdaj tudi nelagodje in razočaranja; bile so to oblečene, malo manj oblečene in celo nage predstave (»MandičStroj«). Navsezadnje se jim je že leta 2003 pridružila prva domača profesionalna produkcija s predstavo »Kovinski pogled« Daniila Harmsa, v kateri so igrali Magdalena Kropiunig, Aleksander Tolmaier in Marjan Štikar.

Dejstvo je, da brez odra k & k centra danes ne bi bilo teatra Rampa – prvega koroškega profesionalnega teatra, ki daje prostor predvsem slovenskim koroškim poklicnim igralkam in igralcem. Teater Rampa je namreč nastal iz Teatra Šentjanž, ki je deloval pod okriljem SPD Šentjanž. Do izgradnje iKULTA so vse predstave tega teatra – izjema je le predstava »Let v Rim«, ki je bila odigrana v industrijski hali na Bistrici – ustvarjali in uprizarjali na odru k & k centra. Vse so bile del vsakoletne abonmajske ponudbe, in videti je, da jih tudi publika, ki si je v 25 letih izoblikovala dokaj kritičen in jasen pogled na različne gledališke uprizoritve in poetike, vedno bolj z veseljem in s ponosom spremlja.

»Dejstvo je, da je bil k & k center prvi koroški profesionalni teater, ki je dajal prostor slovenskim koroškim poklicnim igralkam in igralcem.«

Alenka Hain

Abonmajske predstave so le v slovenskem jeziku, si pa k & k center želi tudi na gledališkem področju, ki je vezano predvsem na določeno izbiro jezika, delovati nadregionalno, zato ves čas išče načine in možnosti, s katerimi bi na predstave privabili tudi nemško govorečo publiko. Nadnaslavljanje abonmajskih predstav je za zdaj prevelik finančni strošek, so pa bile vse predstave, ki so nastale v k & k-ju – pa naj bodo to predstave SPD Šentjanž ali predstave Teatra Šentjanž – opremljene z nemškimi nadnapisi. Tudi gledališniki SPD Bilka iz Bilčovsa so v letih, ko so gostovali v Šentjanžu, začeli svoje predstave opremljati z nemškimi nadnapisi.

Željo po povezovanju različnih skupin, jezikov, interesov, starosti ... je k & k center skušal udejanjiti tudi ob plesno-gledališki predstavi »Šola šarma« (2014), kjer je s SPD Šentjanž sodeloval kot koproducent. V njej so namreč starejše slovensko govoreče igralko iz Šentjanža, starejše nemško govoreče plesalko iz Celovca (nekdanji Artemis Generationentheater) in mlade udeleženke gledališke šole Šentjanž s svojo predstavo želele premostiti meje med dvema generacijama, dvema jezikoma in med mestnim in podeželskim prebivalstvom. Predstava je sporočala in udejanjala prav to, za kar si k & k center že ves čas svojega delovanja prizadeva: da bi združeval na videz nezdržljivo, in to ne glede na jezik, spol, socialno pripadnost, izobrazbo, politično prepričanje ...

Oder v k & k centru je bil vsa leta prostor, kjer so se s predstavami presegale meje, kjer smo se učili sprejemanja različnosti in kritičnosti – in naj tak tudi ostane.

* Alenka Hain, univ. dipl. slovenistka (Filozofska fakulteta v Ljubljani), diplomantka SNDD (Visoka šola za umetnost, Amsterdam), dolgoletna režiserka otroških, mladinskih in odraslih gledaliških skupin, mentorica gledaliških šol (Šmihel, Šentjanž, Sele, Ledince ...), avtorica gledaliških tekstov in umetniška vodja Teatra Rampa.

SSG Trst: Bidovec-Tomažič, Tovarištvo, 2022

Zavod Melara: Predsednice, 2022

Theater schauen

Alenka Hain*

Von Anfang an war und ist eine der wichtigsten Aktivitäten des k & k centers eng mit dem Theater verbunden. Der Theatersaal im zweiten Stock, der bis zu 80 Besucher:innen Platz bietet, ist technisch so ausgestattet, dass er den Anforderungen kleinerer professioneller Theaterproduktionen entspricht. In der Spielzeit 1995/96 waren hier bereits die ersten professionellen Theater aus Slowenien zu Gast. Die Vielseitigkeit des Saals zeigt sich darin, dass:

- er seit Jahren regelmäßig von den Schauspieler:innen des örtlichen Theaters des Kulturvereins SPD Šentjanž für Proben und Aufführungen genutzt wird,
- er regelmäßig für Theateraufführungen anderer slowenischer Kulturvereine im Einsatz ist,
- er in der Vergangenheit auch von benachbarten Kulturvereinen für Aufführungen und Proben gemietet wurde,
- seit einigen Jahren das Theater WalTzwerk aus Klagenfurt regelmäßig darin gastiert,
- zwei Theaterabonnements auf seiner Bühne begonnen haben: das Theaterabonnement für Erwachsene

„Pogled dlje“ (2001) und das Kinder- und Puppentheaterabonnement „Kakajček“ (2002).

Das Theaterabo „Pogled dlje“ wurde im Rahmen eines EU-Projekts ins Leben gerufen, um dem zunehmenden Verschwinden der slowenischen Sprache aus dem öffentlichen Raum Einhalt zu gebieten und gleichzeitig ihre Wertschätzung in Kärnten zu erhöhen.

Anfängliche Einwände und Befürchtungen, dass das Abo vor allem eine unlautere Konkurrenz für die lokalen Amateurtheatergruppen sei, die dadurch Zuschauer:innen verlieren würden, haben sich nicht bewahrheitet. Auch nach 25 Jahren ist das Publikum bei lokalen Theatergruppen nicht weniger geworden, und das Abo hat sich nicht nur in St. Johann/Šentjanž etabliert, sondern auch in Klagenfurt (iKult) und im Jauntal (Kulturni dom Pliberk/Bleiburg und seit dieser Saison auch im Pfarrsaal in St. Michael/Šmihel).

Von der ersten Abovorstellung am 26. April 2001, als das Mestno gledališče Ljubljana dem Kärntner Publikum Ingmar Bergmans Drama „Szenen einer Ehe“ präsentierte, bis

heute, also seit nunmehr 24 Jahren, liefert „Pogled dlje“ dem Kärntner Publikum die unterschiedlichsten Aufführungen aus den slowenischen Theatern „frei Haus“.

In diesen Jahren haben fast alle slowenischen Theater auf der Bühne des k & k centers gespielt. Das Publikum hatte die Gelegenheit, Dramen, Komödien, kabarettistische und gesellschaftskritische Vorstellungen, intime Geschichten, Monodramen, Tanztheateradaptionen, Erzählungen, interaktive Vorstellungen, klassische und zeitgenössische Texte internationaler sowie auch slowenische Inszenierungen deutscher und österreichischer Dramatiker:innen (Thomas Bernhard, Werner Schwab, Peter Handke, Maja Haderlap ...) zu sehen. Einige von ihnen rührten zu Tränen, andere brachten uns zum Lachen, sie versprühten Begeisterung und Freude, manchmal auch Unbehagen und Enttäuschung; das Publikum bekam mehr oder weniger kostümierte, ja sogar nackte Aufführungen („MandićStroj“) zu sehen. 2003 kam schließlich mit

der Aufführung „Kovinski pogled“ von Daniil Charms mit Magdalena Kropiunig, Aleksander Tolmaier und Marjan Štikar in den Hauptrollen die erste lokale professionelle Produktion hinzu.

Tatsache ist, dass es ohne die Bühne im k & k center heute kein Teater Rampa gäbe – das erste professionelle Theater in Kärnten, das vor allem slowenischen Berufsschauspieler:innen aus Kärnten Raum gibt. Das Teater Rampa geht aus dem Teater Šentjanž hervor, das unter der Schirmherrschaft des SPD Šentjanž arbeitete. Bis zum Umbau des iKult wurden alle Vorstellungen des Theaters – mit Ausnahme von „Let v Rim“, das in einer Industriehalle in Feistritz/Bistrica gespielt wurde – auf der Bühne des k & k centers aufgeführt. Sie alle waren Teil des jährlichen Aboangebots, und es scheint, dass das Publikum, das in den letzten 25 Jahren einen kritischen und klaren Blick auf verschiedene Theaterproduktionen und Poetiken entwickelt hat, sie zunehmend mit Freude und Stolz verfolgt.

Šola šarma / Die Schule des Charmes, 2014

Die Abovorstellungen sind zwar in slowenischer Sprache, aber das k & k center möchte auch im Bereich des Theaters überregional tätig sein und sucht daher ständig nach Wegen und Möglichkeiten, um ein deutschsprachiges Publikum für die Aufführungen zu gewinnen. Auch wenn die Abovorstellungen bisher aus Kostengründen noch nicht übertitelt wurden, werden die meisten anderen Produktionen im k & k mit deutschen Übertiteln versehen.

In der Tanztheater-Vorstellung „Šola šarma“ (2014) versuchte das k & k center in einer Koproduktion mit dem SPD Šentjanž, verschiedene soziale Gruppen, Sprachen, Interessen, Altersgruppen zusammenzubringen. Ältere slowenischsprachige Schauspielerinnen aus St. Johann, ältere deutschsprachige Tänzerinnen aus Klagenfurt (ehemaliges Artemis Generationentheater) und junge Teilnehmerinnen der Theaterschule Šentjanž versuchten in dieser Performance, die Grenzen zwischen zwei Generationen,

zwei Sprachen und zwischen Stadt- und Landbevölkerung zu überbrücken. Die Aufführung vermittelte und setzte in die Praxis um, was das k & k center seit jeher anstrebt: die Zusammenführung von scheinbar Unvereinbarem, unabhängig von Sprache, Geschlecht, sozialem Hintergrund, Bildung, politischer Überzeugung, etc.

Die Bühne des k & k centers war über die Jahre hinweg ein Ort, an dem mit Theatervorstellungen Grenzen überschritten wurden, an dem wir gelernt haben, Vielfalt zu akzeptieren und kritisch zu sein. So soll es auch weiterhin bleiben!

* Alenka Hain, Slowenistin und Absolventin der Kunsthochschule Amsterdam, langjährige Regisseurin bei zahlreichen Kinder-, Jugend- und Erwachsenentheatergruppen, Mentorin in Theaterschulen, Autorin zahlreicher dramatischer Texte sowie künstlerische Leiterin des Theater Rampa.

Kakajček

Najmlajšim je v Šentjanžu od leta 2002 na voljo tudi gledališki abonma, imenovan »Kakajček«, ki otrokom od tretjega do dvanajstega leta ponuja šest do sedem gledaliških in lutkovnih predstav profesionalnih gledališč iz Slovenije. V okviru »Kakajčka« imajo mladi gledalci in gledalke možnost izposoje knjig, ki jih pri naslednjem obisku vrnejo skupaj s kratkim poročilom ali risbo o vsebini. Pri zadnji predstavi sezone pa dobijo otroci, ki so največ prebrali, majhno nagrado.

Kot na vseh drugih področjih je tudi pri delu z otroki in mladimi osnovna ideja centra zavzemanje za večjezičnost, interkulturalnost in odprtost. Na »Kakajček« namreč prihajajo otroci obeh narodnih skupnosti, ki dvojezičnost in slovenščino doživljajo kot nekaj samoumevnega, z zavedanjem obstoja »drugega« jezika pa jim je dana podlaga za poznejše boljše sožitje in razumevanje.

Auch für die Kleinsten gibt es im k & k center seit dem Jahr 2002 ein Theaterabonnement – „Kakajček“. Sechs bis sieben Mal im Jahr gastieren professionelle Theatergruppen aus Slowenien mit Produktionen für Kinder zwischen drei und zwölf Jahren. Im Rahmen des Kinderprogrammes besteht außerdem die Möglichkeit, sich Bücher auszuleihen und sie beim nächsten Besuch mit einem kleinen Bericht oder einer Zeichnung zum Inhalt zurückzubringen. Die fleißigsten Leserinnen und Leser werden bei der jeweils letzten Vorstellung der Saison belohnt.

Lutkovna delavnica / Handpuppenworkshop, 2010

Wie in allen anderen Tätigkeitsbereichen ist die Grundidee bei der Arbeit mit Kindern und Jugendlichen, dass Mehrsprachigkeit, Interkulturalität und Offenheit gegenüber dem Anderen gefördert wird. Zu den Abovorstellungen kommen Kinder aus beiden Volksgruppen bzw. auch Kinder, die Slowenisch erst in der Schule lernen. Zweisprachigkeit und die slowenische Sprache werden hier ganz selbstverständlich im Alltag gelebt und diese Selbstverständlichkeit soll auch an die Kinder weitergegeben werden.

*Izposoja knjig / fleißige
Leserinnen*

Das Haus mit den zwei K Hiša z dvema K

Dietmar Pickl

In St. Johann im Rosental/Šentjanž v Rožu gibt es ein Haus,
dessen Markenzeichen zwei K sind.

Die K wenden sich einander zu, schauen sich an,
möglicherweise spiegeln sie sich: kultur & komunikacija.
Kultur braucht Kommunikation. Und Kommunikation braucht
Inhalte, gleichsam Fleisch, mit dem und das verhandelt wird.

Kunst und Kultur sind demnach wohl die besten Stücke der
Verhandlung und Vermittlung. Ob darstellende, bildende, musikalische
oder literarische Filetstücke: im Haus mit den zwei K stehen sie seit 30 Jahren
auf der Speisekarte. Zweisprachig, aufregend, kreativ und divers, wie es sich
gehört, statt monoton, einfältig, fad, einsprachig und ima dos gleiche.

So könnten die zwei K auch als Kärnten/Koroška gelesen werden, ein Haus,
in dem beide Sprachen sich einander zuwenden, beiden Zungen stets was
vom Feinsten geboten wird.

Ich war als Gast oftmals im Haus mit den zwei K: als Zuschauer, Zuhörer, Zuagраста
(prihajam iz Celovca).

Ich habe im Haus gesungen, u.a. im Festino, einer Madrigalkomödie mit dem Hortus
Musicus, wo ich das erste Mal die einleitenden Erklärungen zu den Madrigalen auf
slowenisch sprach (in der Übersetzung von Sonja, die damals noch nicht Wakounig
hieß und mit ihr als strenge Lektorin).

Ich habe mit unterschiedlicher musikalischer Assistenz Poesie gelesen (Janko Mess-
ner, Michael Guttenbrunner, H.C. Artmann, Jani Oswald, Gert Jonke, Andrej Kokot,
Srečko Kosovel, Erich Fried). Das Haus mit den zwei K hat mich als Gast immer
freundlich empfangen. Perfekt gelebte Xenophilie. Hvala lepa Trude, Štefan, Julija,
Martin in vsi drugi.

Und den Rizzipreis habe ich im Haus mit den zwei K bekommen. Wo sonst?

Der 30-jährige Krieg war nach 30 Jahren aus.

Das Haus mit den zwei K tritt ins nächste Jahrzehnt ein!

Toi, toi, toi

Z najboljšimi željami za prihodnost!

Hörbe mit dem großen Hut, 2020

Ein Leben von und für die Kunst – Einblicke in den Kulturalltag beim „Theater Waltzwerk“

Sarah Rebecca Kühl*, Markus Achatz*

Sarah Rebecca Kühl und Markus Achatz konzipieren seit 2014 Jahresspielpläne, die zeitgenössisches und literarisches Theater für Erwachsene, gleichzeitig aber Theater auch für junges Publikum erlebbar machen. Romanbearbeitungen von Sarah Rebecca Kühl für die Bühne sind in den letzten Jahren ein herausragendes Merkmal unserer Arbeit geworden.

Ursprünglich 1994 in Ferlach/Borovlje von Maximilian Achatz und Peter H. Ebner gegründet, passen wir die jeweiligen Produktionen an die individuellen Spielorte an und bieten den Besucher:innen somit jeweils neue Anreize, die Welt des Theaters mit allen Sinnen zu erleben. Ende 2020 erfolgte die Verlegung des gemeinnützigen und professionellen Theatervereines nach Klagenfurt/Celovec.

Literarische und zeitgenössische Texte von Cristin König, Juli Zeh, Lara Schützsack, Liv Strömquist,

Annie Ernaux, Raphaela Bardutzky, Barbi Marković, Mareike Fallwickl, Kirsten Fuchs, Andreas Steinhöfel, Thomas Howalt, Kristo Šagor, Wajdi Mouawad, Ferdinand Schmalz, Michael Köhlmeier, Thomas Melle, Wolfram Lotz entfalten sich auf der Waltzwerk-Bühne zu Hör- und Schauspielen und regen das Publikum zu gesellschaftsrelevanten Diskursen an.

Für die jeweiligen Produktionen engagieren wir Schauspieler:innen, Musiker:innen, Techniker:innen, Regieassistent:innen, Kostüm- und Bühnenbildner:innen und fügen uns selbst in die Produktion ein. Wir versuchen nach den FairPay-Richtlinien alle Künstler:innen anzustellen und zu bezahlen, aufgrund der Förderhöhe ist dies aber nicht immer möglich. Somit üben wir uns im Spagat zwischen Produzent:innen und Künstler:innen, aber diese Freiheit und Selbstbestimmtheit in unserer Arbeit schätzen wir sehr. Wir

Morgen, Findus, wird's was geben , 2018 & 2023

bekennen uns zum FAIRNESS CODEX -Kunst und Kultur in Österreich. Wir sind sehr darum bemüht, unsere Stücke im Sinne der Nachhaltigkeit zu produzieren. Einerseits, indem wir unsere Produktionen, vor allem für junges Publikum, sehr gerne im k & k center St. Johann/Šentjanž wiederaufnehmen, und andererseits, indem wir Bühnenbilder recyceln und mehrfach verwenden. Respekt und Wertschätzung ist uns in unserer Arbeit ein sehr großes Anliegen. Unsere Proben gestalten wir, in Absprache mit den Beteiligten, so familienfreundlich wie möglich. Wir sind immer darum bemüht, eine Atmosphäre zu schaffen, in der sich alle gesehen und wertgeschätzt fühlen.

Wir haben keinen fixen Spielort, sondern mieten uns mit unseren Produktionen in den verschiedenen Spielstätten ein, z. B. Kammerlichtspiele Klagenfurt, theaterHALLE11, Künstlerhaus Klagenfurt, Stadtheater Klagenfurt, k & k center St. Johann/Šentjanž, Theater Cingelc, neuebuehnevillach, Schloss Ebenau, DOCK 04 etc.

Unsere Proben finden seit 2024 im neuen Probenhaus K1, inmitten von Klagenfurt/Celovec, statt. Dank unserer Initiative finden sich auf über 400qm inzwischen 3 Proberäume, eine Küche, Duschen, Aufenthaltsräume und zwei Büros. Hier arbeitet, vernetzt

und trifft sich die freie Szene aus Kärnten/Koroška. Verwaltet werden die Räume von der IG TTPKK (IG TanzTheaterPerformanceKärntenKoroška), die Markus auch als Obmann vertritt.

Das Wichtigste in dieser Selbstständigkeit ist und bleibt die künstlerische Freiheit. Die Sinnhaftigkeit im Tun, durch die Auswahl der Themen und der künstlerischen Umsetzung.

Das k & k center St. Johann/Šentjanž ist über die Jahre ein Ort geworden, in dem wir unsere künstlerische Freiheit leben und umsetzen durften und immer willkommen waren. Dafür danken wir euch ganz herzlich und wollen euch nochmals kräftig zum Jubiläum gratulieren. Bleibt weiterhin so offen und beständig und ein unverzichtbarer Ort der Begegnung.

In diesem Sinne, vse najboljše und lasst euch gebührend feiern!

Auf das Schöne und die Kunst!

Sarah Rebecca Kühl und Markus Achatz

* Sarah Rebecca Kühl: Regisseurin, Schauspielerin und Obfrau Theater Waltzwerk

* Markus Achatz: Schauspieler, Sprecher und Kassier Theater Waltzwerk, Obmann IG TTPKK

Življenje z umetnostjo in zanjo: Vpogledi v vsakdanje življenje gledališča »Theater Waltzwerk«

Sarah Rebecca Kühl*, Markus Achatz*

Sarah Rebecca Kühl in Markus Achatz od leta 2014 z bogatimi letnimi programi oživljata sodobno in literarno gledališče tako za odraslo kot mlajše občinstvo. Posebna značilnost njunega dela so adaptacije romanov, ki jih v zadnjih letih za oder pripravlja Sarah Rebecca Kühl.

Društvo Waltzwerk sta leta 1994 v Borovljah ustanovila Maximilian Achatz in Peter H. Ebner. Vse od takrat deluje po načelu, da je treba uprizoritve prilagajati posameznim prizoriščem: le tako lahko obiskovalke in obiskovalci gledališki svet doživljajo z vsemi čutili. Konec leta 2020 se je neprofitno in profesionalno gledališko Društvo Waltzwerk preselilo v Celovec.

Literarna in sodobna besedila Cristin König, Juli Zeh, Lare Schützsack, Liv Strömquist, Annie Ernaux,

Raphaela Bardutzky, Barbi Marković, Mareike Fallwickl, Kirsten Fuchs, Andreasa Steinhöfela, Thomasa Howalta, Krista Šagorja, Wajdija Mouawada, Ferdinanda Schmalza, Michaela Köhlmeierja, Thomasa Melle, Wolframa Lotza idr. se na odru Waltzwerka razvijejo v avdio in dramske gledališke predstave, na katerih se občinstvo vključuje v družbeno pomembne diskurze.

Za posamezne uprizoritve angažiramo igralce, glasbenike, tehnike, asistente režiserjev, kostumografe in scenografe, v produkcije pa se vključujemo tudi sami. Trudimo se vse umetnike zaposliti in plačati po smernicah FairPay, čeprav je to zaradi pomanjkanja finančnih sredstev včasih otežkočeno in moramo nenehno iskati ravnotežje med dejavnostjo producentov in potrebami umetnikov. Spoštujemo FAIRNESS CODEX – avstrijske smernice za pravičnost v umetnosti in kulturi, prizadevamo pa si tudi za trajnostno produkcijo

Das Schokoladenbiff, 2017

* Sarah Rebecca Kühl, režiserka, igralka in predsednica društva Theater Waltzwerk
* Markus Achatz, igralec in blagajnik društva Theater Waltzwerk, predsednik IG TTPKK (interesna skupnost za gledališče, ples, performans Koroška).

svojih predstav, kar pomeni, da ponovno oživljamo svoje predstave, zlasti za mlado občinstvo v k & k centru v Šentjanžu, odrske kulise pa recikliramo in večkrat uporabimo. Za naše delo je ključnega pomena spoštovanje vseh sodelujočih, zato vaje v dogovoru s sodelujočimi organiziramo čim bolj prijazno njihovim družinam, prav tako pa si prizadevamo za ozračje, v katerem se vsi počutijo opažene in cenjene.

Ne delujemo na stalnem prizorišču, zato za svoje predstave prostore najemamo: v Kammerlichtspiele, theatreHALLE11, Hiši umetnikov in Mestnem gledališču v Celovcu, v k & k centru v Šentjanžu, pri Cingelcu na Trati, v neuebuehnevillach v Beljaku, gradu Ebenau v Svetni vasi, DOCK-u 04 itd.

Od leta 2024 vadimo v novem vadbenem centru K1 v središču Celovca. Na našo pobudo so tam na več kot 400 m2 uredili tri vadbene sobe, kuhinjo, kopalnico, družabni prostor in dve pisarni. V teh prostorih, ki jih upravlja IG TTPKK (Interesna skupnost za ples, gledališče, performans Koroška; predseduje ji Markus Achatz), redno deluje, se povezuje in srečuje neodvisna koroška gledališka scena.

Za naše samostojno delovanje je najpomembnejša umetniška svoboda, ki daje smisel vsemu, kar počnemo in nam omogoča svobodno izbiro tematik in umetniškega ustvarjanja.

k & k center v Šentjanžu je z leti postal prostor, kjer lahko uresničujemo svojo umetniško svobodo in kjer smo vedno dobrodošli. Za to se vam iz srca zahvaljujemo in vam ob vašem jubileju še enkrat čestitava. Še naprej v svojem za vse odprtem prostoru delujte tako dosledno!

V tem smislu – vse najboljše ob vašem jubileju!

Na lepoto in umetnost!

K & K – ein klitzekleiner Jubiläumstext mit 30+ K

Angelika Peaston

Als dieses Land noch ein kaiserlich-königliches war, war dieser malerische Landstrich ein Binnenraum der Monarchie, der schroff-eindrückliche Kalkzug der Karawanken keine Grenze markierend, der Wirt Peter vom Gasthof Katruschnig noch nicht von Kaiser Karl VI. für seine damals im Loibltal rare Sprachkenntnis zum Deutschen Peter geädelt, und die Berge trugen schlicht ihre slawischen Namen, denen erst nach der frischen Grenzziehung nach dem Ersten Großen Krieg das deutsche Hoch vorangestellt werden sollte. Am Tag der bedingungslosen Kapitulation, die vor 80 Jahren den Zweiten Großen Krieg beendete, der erschreckend knapp auf den Ersten Großen gefolgt war, eine Karawane von ausgemergelten KZ-Loibl-Insassen auf ihrem Todesmarsch nach Klagenfurt durch das mit Rosen und Dornen bestückte Tal ... Und dazwischen und danach ein Kampf und Kalte Kriege: Sprachkriege? Machtkriege? Kulturkriege?

Aber heute wollen wir feiern!
Naša Koroška–Kärnten unser:
kultura & komunikacija.

Srečno!

Ad multos annos!

k & k

Upor / Widerstand

Do / Če, 1. Mai 2014, 10:30
k & k, St. Johann i. R./Šentjanž v Rožu
Eintritt mit Frühstück: 12,- Euro (ermässigt 8,- Euro)

Prinediteli / Veranstalter: k & k

E-MAIL: kuk@slc.at • WWW.SLO.AT • WWW.SLOLIT.AT

K. & K. St. Johann/Bergrasse 33, D 162 Schwa-Streue - Tel. 04228/3796, 0463/614300-13

Kazetava je na ogled / Dauer der Ausstellung:
09. 05. - 05. 06. 2012

Razstava · Ausstellung

Odprtje
Eröffnung: **Ne/So 9. 9. 2012 · 11.00**

St. Johann L. R./Šentjanž v R.

Razstava na ogled: **Dauer der Ausstellung**
 Datum: 2. Okt. - 10. Okt. 1999. To: Di, ČerDe, So: 15.00 -

Próbki 3, 4, 5 – poszerzon. SnO_2 , CeO_2 , $\text{SnO}_2 + \text{CeO}_2$

ke

Peter Turrini

Juste la vie

eine (muskalische Leses-) Revue
mit Gerhard Lehner und Peter Radd

11. & 14. Aug. 2018, Taulhof Maria Saal
28. Sept. 2018, Container 25
29. Sept. 2018, K&K St. Johann / Senjanz i.R.
Sonderf. 20.000,-

Rdeče
v
Afriki

Michael & Nathalie Obiltschnig

arett:

Die Miststücke

Künstlerische Begabung, Filmologie, Theaterpädagogik
aus Giesdorf, Stalk: BRATH LEYNER

TANZTHEATER / PLESNO-GLEB
Samstag / Sobota • 09.04.2011

ERSCHRECKEND? AK

St.Johann i.Ros./Šentia

RAZSTAVA / AUSSTELLUNG
Fotografija / Diapre
Fotografie / Diavort

ISLAND •

ISLANDIJA
ICELAND.

Filip Galloš
Marko Weiss

Hanzi Weiss

23.01. 2015,
St. Johann im Rosental

drava je svoja frau
die drau
ist ihre eigene frau

NA
VRHU
GORA,
BLIZU
NEBA
SVETLOBNIPOLJAV
V GORAH

**PLANINE
V SLIKI**
FOTOGRAFIJE
NATECAJA
6
NEŽKE PINTER

23.01.2015, 19

Lieder der Berge

Förder- / Programmpreis - Österreichischer Kabarettpreis 2011
Satira z glasbo Satire mit Gesang

Petek | Freitag
02. 12. 2011

Ob | Um
20:00

Šentjanž v Rožu

HOMEROS

Koncert 26. 02. 2010, 20.00
k & k, St. Johann i. R. // Šentjanž v Rožu

Ein Wasserfall duftender Sterne

100/10 JANKO MESSNER

SOLIDARNOST OB MEJI SOLIDARITÄT AN DER GRENZ
Zapuščina Janka Messnerja Janko Messners Hinterlassenschaft

Odprto / Geöffnet:
SR & CE / MI & DO
17.00 - 20.00
le po dogovoru /
nach Vereinbarung

22. 12. 2021 - 15. 1. 2022

k & k center Šentjanž / St. Johann i. R.
Finisaža / Finissage: 15. 1. 2022 19.00

KAN & SPZ
(AB & ...)

DAS alternative Programm zum 10. ...
seiner Vielfalt und Originalität • »Koroški večeri« malo drugačen

7. 10. 2010 • 20.00
v Rožu

Ime mi je Danjan

23. 10. 2005, 11.30

Literarni zajtrk
Literaturfrühstück
LESUNG / BRANJE
Suzana Tratnik
Helga Pankratz

St. Johann / Šentjanž

Amore?

ZAJTRKUJTE Z NAMI I. EP...

Fotografija / Fotografie / Photographie

Venizija / Venedig + Jazz

GOOD NIGHT STORIES
STEFAN REICHMANN

Prek / Freitag
25. November 2011, 18.00

Carl Merz / Helmut Qualtinger

Der Herr Karl

Igra / es spielt: Albert Tisal

GLASSA
MUSIK

KONCERT
13. 11. 2009, 20.00
Klezmer Musik und Jiddische Lieder

ZAVODBA / IMPROVISATION:
Bobby Fox-Rosen: Gesang, Kontrabas
Avi Fox-Rosen: Gitarre
Michael Winograd: Klarinete
Carmen Baei: Akordeon
Dietrich A. Behr: Schlagzeug

Draga Potočnjak
IZSTOPNI
VIZUM
Ausreisevisum

Plesno-gledališka predstava / Tanz-

KONGERT

Vabilo na odoro razstave
Einladung zur Ausstellungseröffnung

PANORAMA 360°
TOMO
WEISS

Glasbeni okolijski / Musikalischer Rahmen: Toni Feing
Petek / Freitag: 30. 11. 2007, 19.30
k & k, Šentjanž / St. Johann

Trouble
over
Tokyo
16.06. Locomotiv
2012
k & k
Šentjanž v Rožu
St. Johann im Rosental

18:00 Tvoja slika v spomin
7.06.
0:00 "world café"

Konzert
Romantika
v besedi in
zvoku
Ob 200-letnici rojstva
Roberta Schumann
Konzert
Romantik
in Wort
und Ton
Zum 200. Geburtstag von
Robert Schumann

k&k center
Šentjanž v Rožu/
St. Johann i. Ros.
Freitag 20.00

Kulturni dom Danica
Šentprimoz/
St. Primus
Sobota/Samstag
16.10.2010, 20.00

ALENKA HAIN
RAZSTAVA
AUSSTELLUNG
PREDSTAVA / THEATERSTÜCK

Aufführung in slow. Sprache
mit deutscher Übersetzung

IGRAJO/ES SPIELEN
pesnija/Poesie - Janja Orwatka
Aleksander Todorov
Marjan Štolar
Mati Krizal
SCENA/STÜCKE
Maja Krivograd
REŽIJA/REGIE
Alenka Hain

Premiera/Premiere
5.5.2011 ob/um 20.00
K&K - Šentjanž/St. Johann

Ponovitvi/weitere Aufführungen
6.5. & 7.5. 2011 ob/um 20.00

abonmajska predstava 18.5.2011 ob 20.00

Univ.-Prof. Dr. Emmerich Táos
SOZIALSTAAT
Notwendiger denn je. Probleme und Perspektiven

Durch einschneidende ökonomische und politische Veränderungen steht der Sozialstaat heute unter beträchtlichem Druck, was ablesbar ist an Finanzierungsproblemen, an Problemen der Ausgrenzung und Verarmung im Sozialstaat. Der österreichische Sozialstaat ist jedoch zur Aufrechterhaltung und Sicherung von Teilhabechancen in unserer Gesellschaft unverzichtbar. Univ.-Prof. Dr. Emmerich Táos spricht über Probleme, Herausforderungen und sozialpolitischen Handlungsbedarf, um den Sozialstaat zu erhalten und zu gestalten. In seinem neuesten geschäftlichen, sozialen in politischem Umfeld ist er heute sozialna drzava pod vprašanje. Dr. Táos se pozna in vidi ob problemih pri financiranju, pri problemih izključevanja in oblikovanju v socialni državi. Za ohranjanje in zagotavljanje štata pri participaciji v naši in oblikovanju v socialni državi. Za ohranjanje in zagotavljanje štata pri participaciji v naši državi je socialnost države Avstrije neobhodno potrebna. Univ. prof. dr. Emmerich Táos bo predaval o problemih, izzivih in socialno politično potrebnem delovanju za ohranitev in razvijanju socialne države.

ROŽ NAŠA DOMOVINA

Zemljevidi proti pozabi - Landkarten gegen das Vergessen

BILČOVŠ - HODIŠE - KOTMARA VAS - RUTE - ŠENTIJOBOB - ŠMARJETA

Stalna razstava zapisov slovenskih krajevnih in ljudskih imen, ki jih je zbiral in natisnil Joži Pack. Njegovo delo je spodbudilo nadaljevanje raziskovalnega dela in dokumentiranje jezikovne zgodovine nesnovne kulturne dediščine. Imena so del identitete. Starejši se bodo ob branju ali poslušanju krajevnih in ljudskih imen spomnili na svoja otroštva in svoje spomine posredovali tudi mladim ljudem.

Eine ständige Ausstellung von Landkarten mit slowenischen Orts- und Flurbezeichnungen, die Joži Pack gesammelt und dokumentiert hat. Seine Arbeit führte zur Fortsetzung der Dokumentation über die Geschichte von Orts- und Flurnamen. Namen sind Teil von Identitäten. Ältere Menschen werden sich beim Lesen oder Hören der Orts- und Flurbezeichnungen an ihre Kindheit erinnern, junge Menschen werden eine neue Welt entdecken.

Buchvorstellung
Predstavitev knjige

Brigitte Entner
Wer war Klara
aus Šentlipš/St. Philippen?

Entner Slowenen und Sloweninnen
Opfer der NS-Verfolgung. Ein Gedenkbuch.

27.5.2014, 19:30h

K Center

Johann i. R. / Šentjanž v Rožu

KAJUH, PESNIK PARTIZAN /
KAJUH - DICHTER & PARTISAN

MARIJAN PUŠTICA & ZORAN SMILJANIĆ

SLIŠATI SLIKO - VIDETI GLASBO

HARVEY BRICHMAN

LEBENSWEGE
ŽIVLJENJSKE
POTI

Razstavna dejavnost k & k centra v Šentjanžu v Rožu

Irena Destovnik*

Slovenska prosvetna zveza je leta 1992 stavbo nekdanje ljudske šole v Šentjanžu v Rožu kupila z namenom, da v njej uredi prostor za stalno postavitev Narodopisne zbirke SPZ s 539 predmeti materialne, socialne in duhovne kulture koroških Slovencev, po celotnem Koroškem zbranimi v petdesetih letih 20. stoletja. Prvotna ideja je ob upoštevanju sodobne muzeologije in sodobnega razumevanja kulturne dediščine počasi dozorela v spoznanje, da so ti predmeti pomembni le kot izhodišče za raziskovanje vsakdanjega življenja njihovih izdelovalcev in uporabnikov in ne sami po sebi.¹ Prenovljena stara šola je kot k & k center postala prostor – nomen est omen – kulture in komunikacije. Med njenimi številnimi dejavnostmi je tudi razstavna dejavnost.

S predmeti iz Narodopisne zbirke SPZ sta bili leta 1996 in 2000 pripravljeni dve razstavi. Na razstavi »Ko bo cvetel lan« je spodaj podpisana avtorica leta 1996 prikazala nekdanje življenje koroškega kmečkega in

podkmečkega prebivalstva in poudarila značilnosti njihovega načina gospodarjenja: iz maloštevilnih surovin svojega okolja so pridobivali najnujnejše za preživetje, surovine so uporabili brez preostanka, kar so potrebovali, so izdelali z enostavnimi delovnimi pripomočki in postopki. Lan in ovca, glavni temi razstave, sta človeka oskrbela s tekstilnimi izdelki, ga nahranila, ozdravila, razsvetljevala temo, gnojila zemljo in kmetov delovni dan spreminjala v praznik.

Razstavo »Odstiranja: Predstavitev Narodopisne zbirke SPZ« je spodaj podpisana avtorica leta 2000 pripravila ob petletnici delovanja k & k centra. Z besedili in s fotografijami je v obliki odprtega depoja predstavila predmete iz zbirke in nakazala zametke različnih zgodb o nekdanjem življenju. O zbirki je izšla publikacija s priloženo zgoščenko s fotografijami in z opisi materialnih, ekonomskih in družbenih okoliščin posameznih predmetov.

¹ Predmeti iz Narodopisne zbirke SPZ še vedno nimajo ustreznega stalnega prostora, v katerem bi bili v t. i. odprtem depaju na razpolago tako raziskovalcem kot obiskovalcem.

1995 Pozabljeni taborišče Ljubelj / Der Loibltunnel
und das vergessene KZ in Kärnten
Maurhausen Aktiv Kärnten/Koroška

1996 Ko bo cvetel lan / Wenn der Lein blüht
Irena Destovnik

1996 Asservate – Auschwitz, Buchenwald, Yad Vashem
Naomi Teresa Salmon, Schim Kunsthalle Frankfurt

1997 Potovanje po Latinski Ameriki / Eine Reise
nach Lateinamerika, ÖIE

1997 Krivi lov v Karavankah / Die Wilderei in
den Karawanken
Avgustin Malle & Romana Erhartič Širnik

1998 Drava je svoja frau / Die Drau ist ihre eigene Frau
Brigitte Entner & Martina Berchtold

1999 Dekleta in šola / Mädchen
und Schule
Tjaša Mrgole Jukič

Tudi za razstavo »Moč šibkih: Ženske v času kmečkega gospodarjenja« iz leta 2002 so spodaj podpisano avtorico navdihnili predmeti iz zbirke oziroma na razstavi »Ko bo cvetel lan« predstavljeno življenje žensk iz kmečkega in podkmečkega sloja. Avtorica je na primeru Šentjanža v Rožu in Šentjanških Rut življenjske zgodbe žensk rekonstruirala s pomočjo ustnih in arhivskih virov ter jih objavila v knjigi z istim naslovom.

Interaktivno razstavo z naslovom »Mu, reče krava in zapre hladilnik« so leta 2000 pripravile organizacije Südwindagentur Kärnten, Ernte für das Leben in Bündnis für eine Welt/ÖIE. O zgodovini najpomembnejših živil, razlikah med tradicionalnim in industrijskim kmetovanjem ter o razlikah med živalim prijazno rejo in industrijsko živinorejo so želele poučiti predvsem mlajšo generacijo obiskovalk in obiskovalcev.

Na koncu? Svetovi kmetic / Im Auslauf? Bäuerinnenwelten, 2008

Na naslednjih šestih razstavah so bile v središču raziskovanja ženske. Na razstavi »Dekleta in šola« je avtorica Tjaša Mrgole Jukič iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj leta 1999 z bogatim slikovnim in pisnim gradivom v osmih tematskih sklopih prikazala izobraževanje deklet od antike do druge polovice 20. stoletja. Razstava je bila del široko zasnovanega projekta, ki je vključeval tudi pripravo simpozija na temo »Izobraževanje in zaposlovanje deklet nekoč in danes« ter zbornika z istim naslovom.

Leta 2008 je ženska delovna skupina ÖBV Via Campesina na razstavi »Na koncu? Svetovi kmetic« s fotografijami, posnetimi v Afriki in Južni Ameriki, predstavila delovni vsakdanjik tamkajšnjih kmetic. S fotografijami so opozorile na klišeje o kmeticah, ki so prikazane bodisi kot zadovoljne ali pa trpeče in požrtvovalne ženske, kritično pa so se ozrle tudi na lastna življenja. Razstavo so obogatile umetniške fotografije iz Kmečkega koledarja 2008 fotografirane in študentke Lee Lugarič.

Kulturni dom Pavlova hiša Kulturnega društva člen 7 za avstrijsko Štajersko iz Potrne je leta 2016 gostoval z razstavo Elisabeth Arlt »Lebenswege: Življenjske poti – slovenske »zdomske delavke« na avstrijskem Štajerskem«. Avtorica je vsakdanje in delovne izkušnje »zdomskih delavk« iz Slovenije proučevala predvsem zato, ker se je t. i. »zdomsko delo« dolgo povezovalo samo z moškimi delovnimi migracijami. Izsledki,

2000 Odstiranje: Predstavitev Narodopisne zbirke SPZ / Enthüllungen: Aus der ethnographischen Sammlung des Kulturverbandes aus Klagenfurt Irena Destovnik

2000 Mu, reče krava in zapre hladilnik / Muh, sagt die Kuh und macht den Kühlschrank zu Südwindagentur Kärnten, Ernte für das Leben & Bündnis für eine Welt / ÖIE

2001 Jeseniški plavži / Die Hochöfen von Jesenice Gornjesavski muzej Jesenice

2002 Moč šibkih: Ženske v času kmečkega gospodarjenja / Die Stärke der Schwachen Irena Destovnik

2002 Babice ni več / Großmutter ist nicht mehr Unikum, Gerhard Pilgram

2002 Enojezičnost je ozdravljiva / Einsprachigkeit ist heilbar Gregor Kristof

objavljeni tudi v obširni publikaciji, so pokazali, da so v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja na pot v tujino z namenom zaposlitve odhajale tudi ženske.

Keramičarka Lučka Šičarov je z razstavo »Keramikonizacija« dopolnila »ikonizacijo« delov ženskega telesa in vsakdanjih predmetov, ki jo je Svetlana Slapšak v antropoloških esejih objavila v knjigi *Ženske ikone 20. stoletja*. Običajno ne enih ne drugih ne razumemo kot predmet feminističnega razglabljanja ali kulturno podobo. Za svoj projekt, ki ga je v k & k predstavila leta 2018, je Šičarova izbrala sebi najbližje simbole: Balkanko, bolničarko, cigareto, cvetje, čokolado, klobuček, princeso, ročno delo, spodnje perilo, šivalni stroj, tehtnico in torbico.

Razstava Slovenskega planinskega muzeja iz Mojstrane »Korajža je ženskega spola«, ki je v sodelovanju s Slovenskim planinskim društvom Celovec gostova-

la leta 2019, je prikazala zgodbe dvajsetih slovenskih alpinistk, njihovo zasebno in gorniško življenje in javnosti manj znano osebno življenje, je bila poklon najuspešnejšim slovenskim alpinistkam, članicam prvih ženskih odprav, izjemnim ženskim navezam in posameznicam. Moški ženskih plezalk kljub njihovim uspehom vse do sedemdesetih let niso videli kot sebi enakovrednih.

Plod sodelovanja Slovenskega planinskega muzeja in Slovenskega planinskega društva Celovec sta bili tudi naslednji razstavi. Konec leta 2022 je muzej gostoval z razstavo »10 sidrišč slovenskega alpinizma« avtorice Saše Mesec; gost na odprtju je bil slovenski alpinist Andrej Štremfelj. Konec leta 2023 je razstava o športnem plezanju »Po prstih v stene« prikazala zgodovino športnega plezanja tako v Sloveniji kot v Športnem društvu Šentjanž. Na odprtju so obiskovalci spoznali Natalijo Gros, plezalko iz Slovenije, in plezalca Tima Lužnika, domačina iz Šentjanža.

Slovensko planinsko društvo Celovec vsako leto pripravi razstavo »Planine v sliki«. Leta 2022 so razstavo »Na vrhu gora, blizu neba« o svetlobnih pojavih v gorah posvetili svoji nekdanji članici in tajnici društva Nežki Pinter (1955–2021).

Na naslednjih razstavah so avtorice in avtorji predstavili rezultate svojih raziskav lokalne zgodovine. Avguštin Malle s Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu in Romana Erhatic Širnik iz Tehniškega mu-

Življenjske poti / Lebenswege, 2016

- 2004 Sol zemlje: Salzburg–Piran / Salz der Erde:
Salzburg–Piran
Fotogruppe Wagrain
- 2005 Kovček / Der Koffer
Unikum
- 2006 Game over: Primer industrijske zgodovine /
Game over: Eine Industriegeschichte
Tamara Pinter & Werner Koroschitz
- 2006 Naš vlak / Unser Zug
Unikum
- 2008 Na koncu? Svetovi kmetic / Im
Auslauf? Bäuerinnenwelten
ÖBV Via Campesina
- 2010 Peči Rož / »Rož« – Der Alleskönner,
der Brat- und Backofen, der Warm-
wasserboiler, der Heizmeister
Josef Schmaunig

zeja v Bistri sta raziskavo o krivem lovu v Karavankah zasnovala kot spremno razstavo deželne razstave o lovu v Borovljah. Krivi lov, ki ga deželna razstava ni obravnavala, sta leta 1997 predstavila z bogatim arhivskim gradivom z obeh strani meje, s preglednimi zemljevidi, fotografijami obeh območij in njunih divjadi, obogatila pa z muzealijami o iznajdljivosti divjih lovcev. Ob razstavi je izšla tudi bogato opremljena publikacija.

Leta 1998 sta avtorici Brigitte Entner in Martina Berchold na razstavi »Drava je svoja frau« predstavili zgodovinske, socialne in ekološke značilnosti krajev ob Dravi, spreminjanje pokrajine in poklicev prebivalcev ter način vsakdanjega življenja ob reki. S katalogom opremljena razstava ni prikazala le nekdanjega soodvisnega odnosa med reko in okoliškimi prebivalci, z upoštevanjem ekoloških zakonitosti in kulturnega razvoja je ponudila tudi možnost na sodelovanju temelječega sožitja. Knjigo z istim naslovom je uredila Helena Verdel.

Na vrhu gora, blizu neba, 2022

Werner Koroschitz in Tamara Pinter sta leta 2006 na razstavi »Game Over: Primer industrijske zgodovine« na primeru industrializacije Roža v 19. in 20. stoletju ter njegove deindustrializacije v 21. stoletju prikazala posledice za prebivalce in sožitje med ljudmi obeh narodnih skupnosti. Predvsem med drugo svetovno vojno se je »industrializacija« izkazala kot Slovincem sovražna »germanizacija«, tovarna na Bistrici, ki je takrat izdelovala orožje, pa kot »trdnjava nemške kulture«. Avtorja sta izdala tudi bogato opremljeno publikacijo.

Ob razstavi »Game Over« in stoletnici odprtja karavanške proge je k & k center v sodelovanju z Gerhardom Pilgramom izvedel akcijo »Naš vlak«. S plakati, ki so ob tem nastali, so prelepili Rož in Celovec, v zloženkah pa objavili besedila študentk in študentov celovške univerze, nastalih na seminarju Landschaft als Text.

Game Over, 2006

2010 Umzäunung / Ricinto / Ograja
Unikum

2011 Žar jekla – Zgodovina martinarne Jesenice /
Das Glühen des Stahls. Die Geschichte des
Martinofens in Jesenice
Gornjesavski muzej, Jesenice

2012 Razstava o izgonu Slovencev in nasilju nad dru-
gimi slovanskimi narodi / Ausstellung über die
Vertreibung der Slowenen und die Gewalt gegen
andere slawische Völker
Društvo izgnancev Slovenije

2012-2014 DUO Kunsthandwerk (različni umetniki in
rokodelci: Majja Millonig-Kupper,
Alja Starc, Melina Reichmann ...)

2013 Zakladi Gorenjske / Schätze der
Region Gorenjska
Gorenjski muzeji

Domačin Josef Schaunig je po večletnih raziskavah leta 2010 prikazal različne modele svojega izuma, peči Rož, in obenem demonstriral njeno vsestransko uporabnost.

Prikaz industrijske zgodovine sta dopolnili gostovanji razstav Gornjesavskega muzeja z Jesenic. Leta 2001 so na razstavi »Jeseniški plavži« prikazali zgodovino železarstva s poudarkom na fužinarstvu, vzpon fužinarjev kot naročnikov umetniških del, bivalno ambientalno predstavitev življenja fužinarjev v graščini ter skrb fužinarjev za delavce. Leta 2011 so Jeseničani gostovali še z razstavo »Žar jekla – Martinarna Jesenice«. Na njej so predstavili Siemens-Martinovo jeklaro na Jesenicah, način pridobivanja jekla, delovne razmere, standard in kulturno raznolikost zaposlenih.

Prisilno izgnanstvo med drugo svetovno vojno sta predstavili dve razstavi. Leta 2012 je Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945 ob 70-letnici nasilnega

pregona Koroških Slovencev v sodelovanju z Zvezo slovenskih izseljencev in s Slovensko prosvetno zvezo gostovalo z razstavo o izgonu Slovencev in nacističnem nasilju nad drugimi slovanskimi narodi. Na razstavi so prikazali razkosanje Slovenije med štiri okupacijske države, oblike nasilja okupatorjev, prisilno delo, izgon otrok in izgnanska taborišča.

Potujoča razstava »Pregon koroških Slovencev leta 1942« zgodovinarke Brigitte Entner je bila v k & k centru prvič postavljena ob 75-letnici pregona. Sledile so številne postavitve v drugih krajih. Prav z njeno pomočjo se je z vsebino kolektivnega spomina na številne izgnane koroške Slovenke in Slovence, ki se je do nastanka razstave ohranjal le znotraj slovenske skupnosti, seznanila tudi širša javnost.

Med razstave, ki so nastale ob pomembnih obletnicah, sodijo razstave ob 90-letnici rojstva Clausa Gatterer-

Peči Rož, 2010

Pregon / Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942, 2017

- 2014 Kulturna in naravna dediščina Doline / Das Kultur- und Naturerbe des Tales Dolina
Gornjesavski muzej Jesenice
- 2015 Srečanje z rateško dediščino / Begegnung mit dem Kulturerbe von Rateče
Gornjesavski muzej Jesenice
- 2015 Kärntner PartisanInnen – Erinnerung und Gedenken
Ernst Logar
- 2016 Življenjske poti – slovenske »zdomske delavke« na Avstrijskem Štajerskem / Lebenswege: Slowenische »Gastarbeiterinnen« in der Steiermark
Pavlova hiša / Pavelhaus
- 2016 Gatterer 9030: Ein interaktives Ausstellungsprojekt
Thomas Hanfke & Martin Hanni
- 2016 Dnevi za zgodovino: v čast 25. obletnici slovenske samostojnosti

ja, ob 100-letnici rojstva Ivana Cankarja, stoletnici požiga Narodnega doma v Trstu in stoletnici rojstva Karla Destovnika – Kajuha.

Thomas Hanifl in Martin Hanni sta leta 2016 gostovala z razstavo, ki sta jo leta 2014 pripravila ob 90-letnici rojstva v Italiji rojenega Clausa Gatterer-ja (1924–1984), družbeno angažiranega novinarja, samokritičnega zgodovinarja in pisatelja. Na potujoči multimediji in interaktivni razstavi sta avtorja prikazala Gattererjevo intelektualno zapuščino.

Ob stoletnici smrti Ivana Cankarja je Zavod Ivana Cankarja z Vrhniko leta 2018 razstavil 44 fotografij devetih fotografov. Fotografije so nastale po motivih iz pisateljevih del, izbrala in z izbranimi Cankarjevimi besedili jih je opremila Tatjana Oblak Milčinski. Razstavo so obogatile keramične skodelice, ki so jih po motivu Cankarjeve črtice »Skodelica kave« obli-

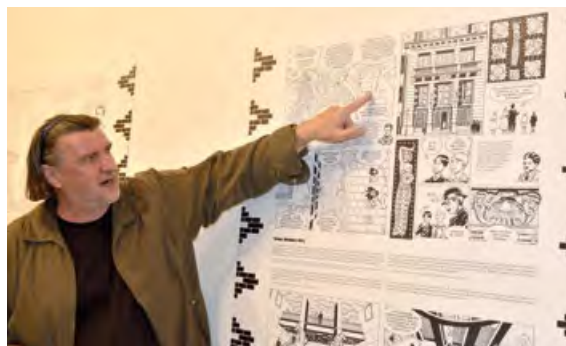
kovale članice Univerze za tretje življenjsko obdobje iz Domžal in Ljubljane pod mentorstvom keramičarke Lučke Šičarov.

Ilustrator Zoran Smiljanić je v k & k centru predstavil dva svoja stripa. V prvem je z zgodovinarjem Ivanom Smiljanićem ob stoletnici požiga Narodnega doma v Trstu leta 2021 predstavil strip »Črni plamen«. Avtorja nista želela biti zgolj didaktična, zato sta se ob zgodovinskih dejstvih seznanila še s slovenskimi in z italijanskimi časopisi z njihovimi črno-belimi razlagami, v zgodbo pa sta vpeljala tudi izmišljena mlada Tržačana obeh narodnosti ter tako v zgodbo vpeljala dvojnost interpretacij.

V svojem drugem stripu »Kajuh, pesnik partizan«, v k & k predstavljenem leta 2023, je Zoran Smiljanić ob stoletnici rojstva partizanskega pesnika, skojevca, komunista, vosovca Karla Destovnika – Kajuha sode-

Gatterer 9030, 2016

Črni plamen / Die schwarze Flamme, 2021

- 2017 Pregon koroških Slovencev 1942 / Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942
Brigitte Entner
- 2018 Keramikonizacija, Lučka Šičarov
- 2018 Ivan Cankar: Ob stoletnici smrti / Ivan Cankar: zum 100. Todestag
Zavod Ivana Cankarja Vrhnika
- 2019 Korajža je ženskega spola / Mut ist weiblich
Slovenski planinski muzej
- 2020 Pullfaktor, Unikum
- 2021 Črni plamen: Požig narodnega doma v Trstu / Die schwarze Flamme: Der Brandanschlag auf das Narodni dom in Triest
Zoran Smiljanić & Ivan Smiljanić
- 2021 Kronika vojne / Chronik des Krieges
Zveza koroških partizanov

loval s scenaristom Marijanom Pušavcem, ki je scenarij za strip povzel po knjigi Vlada Vrbiča *Prestreljene sanje*. Pušavec je Kajuha označil za prvo rokenrol zvezdo, slovenskega Jima Morrisona, Boba Dylana in Johna Lennona svojega časa, krič protesta in upora proti nasilju in krivicam ter glas mlade generacije.

Grozote druge svetovne vojne so tematizirale tri razstave: »Pozabljeno taborišče Ljubelj«, »Asservate – Auschwitz, Buchenwald, Yad Vashem« in »Kronika vojne«.

Leta 1995 je Mauthausen-Aktiv Kärnten/Koroška na multimedijški razstavi »Pozabljeno taborišče Ljubelj« ob videoposnetkih pogovorov z žrtvami, s storilci in pričevalci razstavil tudi prostorske načrte taborišča, najdene predmete in ohranjene dokumente.

Razstava »Asservate – Auschwitz, Buchenwald, Yad Vashem« izraelske fotografije Naomi Tereze Salmon, skupni projekt Inštituta Fritza Bauerja in Schirn Kunsthalle v Frankfurtu na Majni, je leta 1996 na okoli 250 uokvirjenih fotografijah, razvrščenih v posamezne sklope, prikazovala v arhivu shranjene predmete iz koncentracijskih taborišč. Po besedah avtorice so te fotografije zadnje znamenje, sled spomina, relikvija, spomenik, odmev, žalovanje, obtožba, dokaz storjenih zločinov.

Leta 2021 je Muzej zmage iz Moskve na razstavi »Kronika vojne« prikazal različna močna čustva, ki se kljub tragedijam in stiskam izrazijo v času vojne: domoljubje, optimizem, lirčnost ipd. Razstavljene reprodukcije

slik so prikazovale velike vojaške operacije, partizansko gibanje, blokado Leningrada, zdravniške podvige v bolnišnicah in delo v globokem zaledju. Glavni motivi razstave so bili povečevanje zmage in zmagovalcev ter poudarjanje dela, miru in ustvarjalnosti.

Društvo Unikum, kulturni center celovške univerze, ki se z ironijo odziva na »koroško zatohlost«, je v k & k centru med drugim gostoval s petimi razstavami oziroma dogodki.

Na razstavi »Babice ni več« je njen avtor Gerhard Pilgram leta 2002 izhajal iz namigovanja, da ima vsak nemško govoreči Korošec (vsaj) eno slovensko babico. S predmeti in z relikti iz zapuščin slovenskih hiš je rekonstruiral podzemeljsko bivališče slovenske babice, ki naj bi jo »domovini zvesti« svojci skrivali v kleti, dokler ta nekega dne ne izgine.

Naslednje leto je Unikum na razstavi »Kovček« kot ukrep proti ideološko obarvanim predsodkom ter

Umzäunung / Ricinto / Ograja, 2010

2022 10 sidrišč slovenskega alpinizma / 10 Ankerpunkte des slowenischen Alpinismus
Slovensko planinsko društvo & Slovenski planinski muzej / Slowenischer Alpenverein & Slowenisches Alpenmuseum

2022 Na vrhu gora, blizu neba
Slovensko planinsko društvo & Slovenski planinski muzej / Slowenischer Alpenverein & Slowenisches Alpenmuseum

2022 100/10 Janko Messner. Solidarnost ob meji. Zapuščina Janka Messnerja / Solidarität an der Grenze. Janko Messners Hinterlassenschaft
Elena Messner, Dana Rausch, Tobias Zarfl

2023 Po prstih v stene: Razstava o športnem plezanju / Felsenstarke Finger: Eine Ausstellung über das Sportklettern
Slovensko planinsko društvo & Slovenski planinski muzej / Slowenischer Alpenverein & Slowenisches Alpenmuseum

nenatančnim in neresničnim predstavam o koroških Slovencih razvil »poln kufer« omike in olike za mlade in stare Korošce in Korošice. Kovček je napolnil z učnimi pripomočki in gradivom s poljudnim narodopisnim znanjem, ki odgovarja na vprašanja: Od kod prihaja Slovenec, iz česa je sestavljen in kam gre?

Ograja, tema Unikumove razstave z naslovom »Um-zäunung / Ricinto / Ograja« je tako vsakodnevni kulturni pojav kot tudi sredstvo omejevanja in izločanja. Avtorji so izbrano temo, leta 2010 predstavljeno tako v notranjih kot zunanjih razstavnih prostorih, pripravili s fotografijami, z videofilmi in instalacijami. Umetniška dela sodelujočih umetnic in umetnikov sta kurirala Werner Koroschitz in Uli Vonbank-Schedler.

Unikumova potujoča razstava »Pullfaktor« se je v jubilejnem letu 2020 odzivala na povorke ob okroglih obletnicah koroškega plebiscita. Na umetniško obli-

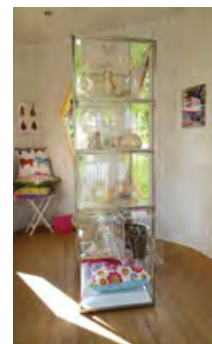
kovanih avtomobilskih prikolicah so bile upodobljene skrivnostne živali z grbov 13 južnokoroških občin. Vse upodobljene živali na kopnem, v vodi ali zraku živijo nomadsko ali migrantsko življenje, povezuje jih čezmejno gibanje, enim preti izumrtje, druge so prava nadloga, nekatere pa so udomačene.

Tudi Gregej Krištof na koroške posebnosti opozarja z njemu lastno satiro. Leta 2002 je z instalacijo »Enojezičnost je ozdravljiva« s kolažem fotografij, na katerih je nemškim imenom krajev dodal strešice, opozoril na tipične značilnosti krajevnih imen na Koroškem.

V čezmejni evropski projekt »DUO Kunsthandwerk: Rokodelska dediščina v čezmejnem prostoru včeraj, danes in jutri« so bili med letoma 2010 in 2013 vključeni trije slovenski in trije avstrijski partnerji. Po Unescovi splošni deklaraciji o kulturni raznolikosti je za potrjevanje kulturne, regionalne in lokalne identitete treba rokodelska

Pullfaktor, 2020

Paviljon, DUO Kunsthandwerk

2023 Kajuh. Pesnik partizan / Kajuh. Dichter & Partisan
Zoran Smiljanić & Marjan Pušavec

2023 Tihotapljenje čez Karavanke / Schmuggeln
über die Karawanken
SPD Zarija, Irena Destovnik

2025 V primežu strahu: Usoda družine Blajs /
In den Fängen der Angst: Das Schicksal
der Familie Blajs
SPD Zarija, Ferdinand Blajs

od leta 2008 Zemljevidi ledinskih in hišnih imen (stalna
razstava) / Karten der Flur- und Ortsnamen in
mehreren Gemeinden (ständige Ausstellung)
Joži Pack, SPD Gorjanci

znanja ne le ohranjati, temveč jih prenašati na mlajše generacije, tradicionalne rokodelske izdelke pa dopolnjevati s sodobnimi izdelki domače in umetnostne obrti.

Projektni partnerji so med letoma 2012 in 2014 v k & k pripravili nekaj razstav. Na prvi so razstavili na razpisu izbrane rokodelske izdelke z vseh vključenih območij. Sledile so predstavitve unikatnega nakita iz kamna in lesa Meline Reichmann; izdelkov sedmih lesostrugarjev, petih iz Koroške in dveh iz Slovenije; ročno izdelanega papirja, tekstilnih izdelkov in vezenin Cili Regouz; keramičnih, tekstilnih in polstenih izdelkov Alje Starc; klekljanih izdelkov Maje Millionig-Kupper; keramičnih izdelkov Ivane Stefaner-Weiss in tekstilnih izdelkov Karle B. Rihtaršič. Razstavljenih je bilo tudi 80 fotografij rokodelskih izdelkov, ki sta jih posnela fotograf Tomo Weiss in Tomo Jeseničnik.

SPD »Zarja« iz Železne Kaple je v k & k centru gostovalo z dvema razstavama. Leta 2023 z razstavo spodaj podpisane avtorice »Tihotapljenje čez Karavanke«, ki je v sklopu projekta CarinthiJA 2020 nastala v sodelovanju SPD »Zarja«, Centra Rinka iz Solčave, KUD z Jezerskega in Tržiškega muzeja. Razstava je prikazala spreminjanje meja in sestavo osebja, ki jih je varoval, pa tudi zakonov in predpisov o blagu, ki se sme ali ne sme prenašati čez mejo. Poudarja tako iznajdljivost ljudi, ki so »šmuglali« čez »zeleno mejo«, kot njihovo razlikovanje med tihotapljenjem za lastne potrebe in tihotapljenjem z namenom zaslužka. Ob duhovitih zgodbah so bile predstavljene tudi tragične usode ljudi, ki so v času skoraj hermetično zaprte meje poskušali ilegalno prečkati mejo.

Leta 2025 je SPD »Zarja« gostovalo z razstavo »V primežu strahu: O usodi družine Blajs« iz Koprivne. Avtor Ferdinand Bevc je splošno znana dejstva o območju in usodnih zgodovinskih dogodkih s pomočjo ustnih in pisnih virov ter ohranjenih dokumentov in fotografij obogatil z osebnimi izkušnjami družine Blajs. Z razstavo je pokazal, da nam le osebne izkušnje – v nasprotju z uradno zgodovino – omogočajo spoznanje, da preteklost ni bila samo črna ali samo bela in da je vedno odvisna tako od naravnega okolja kot političnih razmer. Avtor o usodi družine Blajs pripravlja tudi knjigo.

Zemljevid ledinskih in hišnih imen, stalna razstava / Haus- und Flurnamen in der Region, ständige Ausstellung

V pritličju k & k centra je od leta 2008 stalno razstavljen zemljevid ledinskih in hišnih imen v občini Kotmara vas, ki ga je izdalo SPD »Gorjanci« in je nastal na podlagi zapisov Jozija Packa iz Trabesinjskega. Pack je z zbiranjem in s proučevanjem ledinskih in hišnih imen ohranjal bogato lokalno kulturno dediščino in pomembno prispeval k vključitvi omenjenih imen na avstrijski nacionalni seznam Unescove nesnovne kulturne dediščine.

Iz vsebine omenjenih razstav, ki so bile v treh desetletjih na ogled v k & k centru, je razvidno, da se niso ukvarjale z nacionalno pomembnimi velikimi temami brez upoštevanja vsakdanjega življenja običajnih ljudi, temveč s t. i. spregledanimi temami, te pa se poleg v arhivskih virih ohranjajo zlasti v osebnih spominih lokalnih prebivalcev. Prav tako je bil dosežen cilj, da so razstavljene muzealije zgolj v vlogi nosilcev posameznih življenjskih zgodb. Obiskovalke in obiskovalci iz obeh narodnih skupnosti so si lahko ogledali tako gostujoče razstave slovenskih in avstrijskih ustanov kot razstave v produkciji Slovenske prosvetne zveze; tudi te so »šle gostovat« tako v Avstrijo kot Slovenijo. Ob nekaterih razstavah so bile organizirane okroglice ali predavanja, o nekaterih razstavah pa so izšle posebne publikacije ali celo knjige.

* Irena Destovnik, etnologinja in sociologinja kulture, med letoma 1995 in 2022 stalna sodelavka Slovenske prosvetne zveze.

* Irena Destovnik, Ethnologin und Kultursoziologin, von 1995 bis 2022 ständige freie Mitarbeiterin des Slowenischen Kulturverbandes.

An die Schwester

Barbara Juch

wir führen Gespräche wie Messer schleifen
ziehen mit unseren Zungen
durch die feinen Unterschiede
der Oberschicht

wir sprechen in dunklen Vokalen
sprechen in derselben Stimme
erhoben sie aus einer Landschaft
in der niemand jemals spricht

wir steigen zueinander
in den Dialekt hinauf
damit unser Versprechen
nicht bricht

Umetniške razstave iz zadnjih let

Künstlerische Ausstellungen der letzten Jahre

Likovna umetnost je pomemben del dejavnosti v k & k centru. V naših sodobno opremljenih razstavnih prostorih letno pripravimo več slikarskih, kiparskih, fotografskih in umetnostnoobratnih razstav. Tudi na tem področju k & k center vedno znova presega meje; razstavnega prostora namreč ne ponuja samo uglednim umetnicam in umetnikom iz alpsko-jadranskega prostora, temveč tudi umetniškemu naraščaju ter samoukom iz bližnje okolice. Na naslednjih straneh si lahko ogledate pregled del umetnic in umetnikov, ki so v naši hiši razstavljali v zadnjih treh desetletjih.

Die Präsentation von bildender Kunst ist ein wichtiger Bestandteil in der Arbeit des k & k centers. So finden in unseren modern ausgestatteten Räumlichkeiten jedes Jahr mehrere Ausstellungen aus den Bereichen Malerei, Bildhauerei, Fotografie und Kunsthandwerk statt. Auch in diesem Bereich werden in St. Johann/Šentjanž die Grenzen immer wieder aufs Neue überwunden und es wird besonderer Wert darauf gelegt, dass nicht nur renommierten Künstlerinnen und

Künstlern aus dem Alpe-Adria-Raum, sondern auch jungen Künstlerinnen und Künstlern sowie Autodidaktinnen und Autodidakten aus der näheren Umgebung eine Plattform geboten wird. Im Folgenden sehen Sie einen Querschnitt durch die Ausstellungen der vergangenen drei Jahrzehnte.

Franc Rasinger, 2020

Stefan Reichmann, 2022

Lučka Šičarov, 2018

Tanja Prušnik, 2005

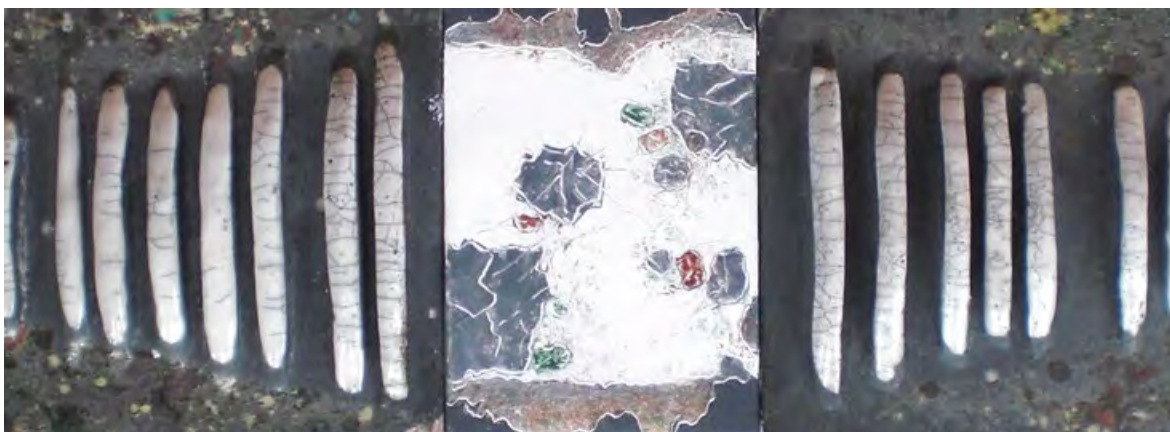
Walter Mischkulnig, 2021

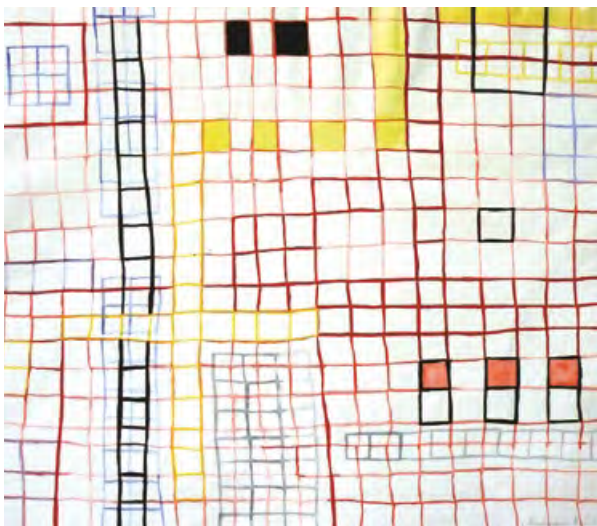
Rezi Kolter, 2024

Matthias Pöschl, 2021

Albert Mesner, 2008

Marianne Bähr, 2017

Karl Vouk, 2024

Zorka Loiskandl Weiss, 2005

Jože Boschitz, 2006

Marko Lipuš, 2020

Drago Druškovič, 2024

Egon Rubin, 2015

Stefan Reichmann, 2011

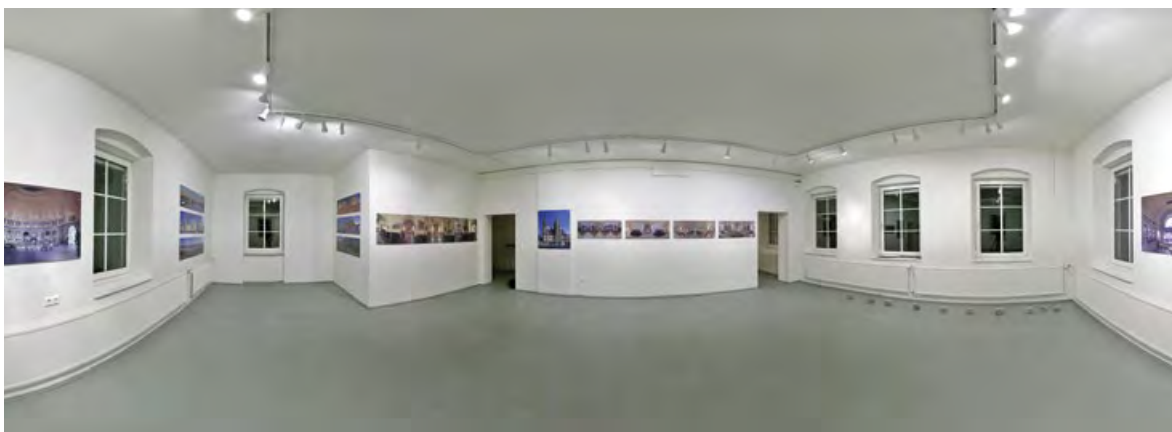
Kristin Kelich, 2019

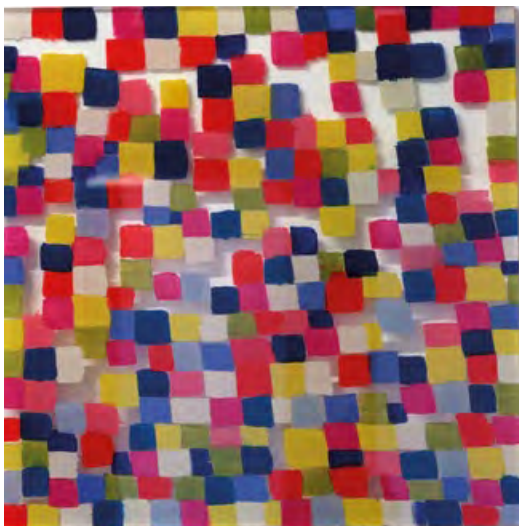
Anna Schmedding, 2021

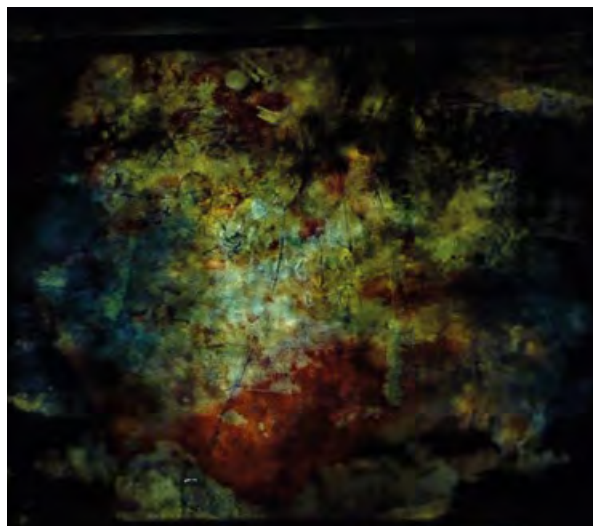
Marjeta Godler, 2014

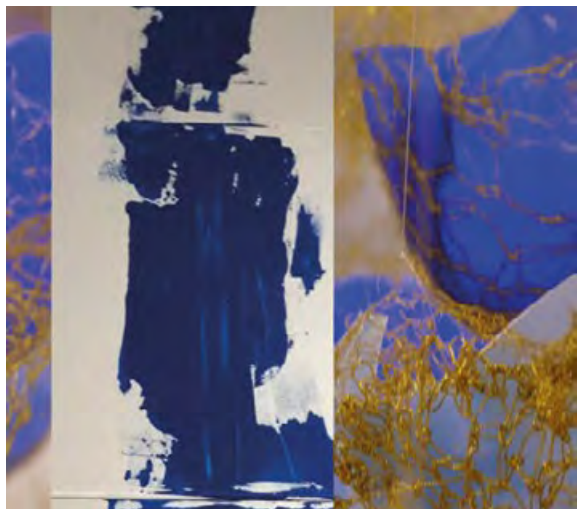
Tomo Weiss, 2007

Anna Schmedding, 2014

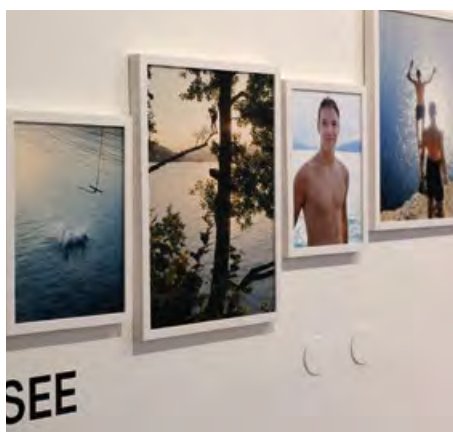
Mirko Malle, 2011

Tanja Prušnik, 2013

Melina Kumer-Reichmann, 2022

Stefan Reichmann, 2019

Maja Millonig-Kupper, 2024

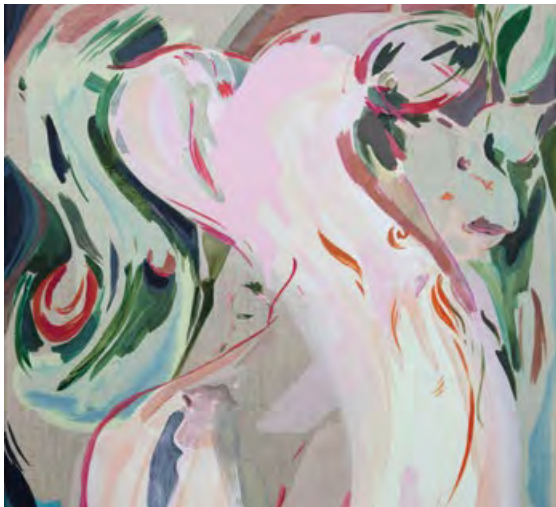
Walter Hentschel, 2024

Katharina Gruzei, 2020

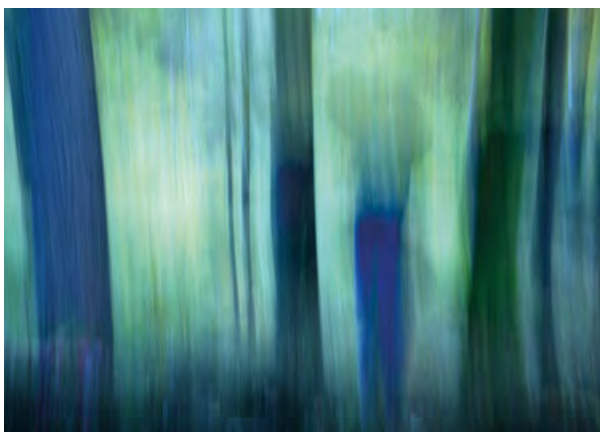
Danilo Prušnik, 2024

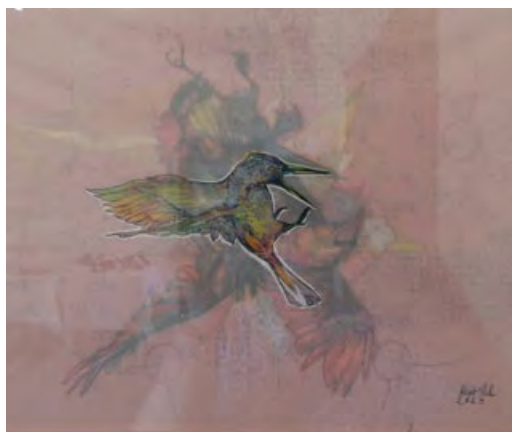
Elisabeth Wedenig, 2023

Anja Jerčič Jakob, 2023

Hanzi Reichmann, 2013

Mario Mak, 2023

Ivana Weiss, 2013

Richard Kaplenig, 2004

Kaj nam pomeni kulturno delovanje? In kje naj se dogaja?

Tanja Prušnik*

Morda sta to vprašanji za izmenjavo in poudarjanje diskurza o (ne)možnosti dialoga? Vprašanja o gradnji mostov med različnimi družbenimi, umetniškimi in kulturnimi stališči, med ljudmi in kraji, celo med državami ter institucijami kulturnega življenja? Je solidarnost odnos ali ukrepanje? Kako pomembna je solidarnost?

Filozofinja Bojana Kunst je v prispevku za razstavo »Ko gesta postane dogodek« v prostorih združenja umetnikov Künstlerhaus na Dunaju povedala, da se »v umetnosti pogosto oblikujejo podporne skupnosti, ki se želijo s posebno nujnostjo pojaviti v težkih gospodarskih in političnih razmerah, na primer ob političnih preokreth v kulturni politiki ali radikalnih finančnih rezih, ki še dodatno poslabšajo obstoječe negotove odnose.« [...] Dodala je, da »če sta torej v jedru solidarnosti prepoznanje in vzdrževanje razlik, ki šele omogočata občutek skupnega, potem solidarni nosilci odločitev in moči v umetniški sferi ne smejo pristati na to, da imajo prekarnost, spremembe v kulturni politiki ali načinu financiranja tako radikalno različne učinke na življenje delavk in delavcev v kulturi.«

V umetniškem smislu sem v pravem pomenu besede nekdo, ki prestopa utečene meje. Kot koroški Slovenki mi tuje dežele in tuja kultura v regiji Alpe-Jadran niso neznane. Prav tako poznam umetniška prizadevanja in njihov pomen v mestnem in podeželskem okolju. Sprašujem se, zakaj ima urbani prostor še vedno prednost? Zakaj se zdi, da smo Dunaju – ali na primer koroškemu glavnemu mestu Celovec – kot umetniškima prizoriščema bolj naklonjeni? Gre res vedno za vprašanje dostopnosti? Dostopnosti v smislu števila gledalcev? Kako se izračuna vrednost kulturnih prireditev, ki jih je treba podpreti?

Umetnost na podeželju je še zlasti pomembna za kulturne in jezikovne manjšine. Je varuh identitete in jezika, etničnosti, prepoznavnosti, ponosa in samozavesti. Stranski učinki vsega tega, ki prav tako niso samoumevni, so vzpostavljanje mostov, zmanjšanje morebitnih zamer in dvig splošnega razpoloženja. Vse to vodi k razumevanju, pobratenju ter večji pozornosti in ozaveščenosti.

Galerije in druga od mestnih monopolov odmaknjena komunikacijsko-kulturna središča, zlasti na

dvojezičnih območjih, več kot dragoceno prispevajo k medkulturnim in družbenim odnosom. Prav ti stiki z lokalnim prebivalstvom posredujejo vizijo in občutek sprejemanja in podpore.

Cilj opisanega prizadevanja je prispevati k vidnosti kulturne odgovornosti. Da ta pokaže odgovor na vprašanje, kdo sem in od kod prihajam. Umetnost je danes motivator, nadzornik in ogledalo. Ukvarjanje z lastno zgodovino se povezuje z vprašanjem o navidezni utopiji – o svobodi.

Naša generacija boleče doživlja tako vojne konflikte (Ukrajina, Palestina) kot neobvladljive politične to-

kove (ZDA, Kitajska idr.). Nesposobnost političnih voditeljev kaže na nestabilnost demokracije, svobode in neodvisnosti. Verjamemo, da se bodo temeljne vrednote še naprej manifestirale v kulturnih središčih po vsej državi – le tako lahko umetnost spodbuja solidarno razmišljanje in svobodno delovanje, ki sta dva pomembna gradnika trdne družbe.

* Dipl. inž. Tanja Prušnik, samostojna arhitektka in umetnica, predsednica likovnega združenja umetnikov Künstlerhaus na Dunaju, prejemnica velikega častnega odlikovanja Dežele Koroške.

Was bedeutet Kulturarbeit? Und wo sollte sie stattfinden?

Tanja Prušnik*

Haben wir es hier mit Fragen zu tun, um den Diskurs über die (Un-)Möglichkeit des Dialogs zu beleuchten? Fragen nach dem Brückenschlag zwischen unterschiedlichen sozialen, künstlerischen und kulturellen Positionen, zwischen Menschen und Orten, sogar zwischen Ländern und Institutionen des kulturellen

Lebens? Ist Solidarität eine Haltung oder eine Handlung? Wie wichtig ist Solidarität überhaupt?

In ihrem Beitrag zur Ausstellung „Wenn die Geste zum Ereignis wird“ im Künstlerhaus Wien sagte die Philosophin Bojana Kunst, dass sich „in der Kunst oft Solidargemeinschaften bilden, die in schwierigen

wirtschaftlichen und politischen Situationen mit besonderer Dringlichkeit entstehen wollen, etwa angesichts politischer Umwälzungen in der Kulturpolitik oder radikaler finanzieller Kürzungen, die bestehende prekäre Verhältnisse weiter verschärfen.“ [...] Sie fügte hinzu: „Wenn also der Kern der Solidarität die Anerkennung und Aufrechterhaltung von Unterschieden ist, die ein Gefühl der Gemeinsamkeit erst ermöglichen, dann dürfen solidarisch agierende Entscheidungsträger im Kunstbereich nicht akzeptieren, dass Prekariat, Veränderungen in der Kulturpolitik oder der Finanzierung so radikal unterschiedliche Auswirkungen auf das Leben der Kulturschaffenden haben.“

In künstlerischer Hinsicht bin ich im wahrsten Sinne des Wortes jemand, der Grenzen überschreitet. Als Slowenin aus Kärnten sind mir fremde Länder und Kulturen im Alpen-Adria-Raum nicht unbekannt. Ich kenne auch die künstlerischen Bestrebungen und ihre Bedeutung im städtischen und ländlichen Raum. Ich frage mich, warum dem städtischen Raum immer noch der Vorzug gegeben wird? Warum scheinen wir Wien – oder zum Beispiel der Kärntner Landeshauptstadt Klagenfurt – als Kunstorte eher zugeneigt zu sein? Geht es dabei tatsächlich immer um Erreichbarkeit, auch in Bezug auf die Publikumszahlen? Wie berechnet sich der Wert der zu fördernden Kulturveranstaltungen?

Kunst im ländlichen Raum ist für kulturelle und sprachliche Minderheiten von besonderer Bedeutung. Sie ist die Hüterin von Identität und Sprache, Ethnizität, Sichtbar-

keit, Stolz und Selbstbewusstsein. Als ebenfalls nicht unbedeutende Nebeneffekte können Brücken gebaut und Ressentiments abgebaut sowie in weiterer Folge wechselseitiges Verständnis, Partnerschaften und erhöhte Aufmerksamkeit und Sensibilisierung aufgebaut werden.

Galerien und andere Kulturzentren abseits der städtischen Monopole, insbesondere in zweisprachigen Gebieten, leisten einen mehr als wertvollen Beitrag zu den interkulturellen und sozialen Beziehungen. Gerade diese wertvollen Kontakte mit der lokalen Bevölkerung vermitteln eine Vision und ein Gefühl der Akzeptanz und Unterstützung.

Ziel dieser Bemühungen ist es, einen Beitrag zur Sichtbarkeit der kulturellen Verantwortung zu leisten, die Antwort auf die Frage wer bin ich und woher komme ich aufzuzeigen. Kunst ist heute Motivator, Supervisor und Spiegel. Die Auseinandersetzung mit der eigenen Geschichte ist verbunden mit der Frage nach einer scheinbaren Utopie – der Freiheit.

Unsere Generation erlebt schmerzlich sowohl kriegsrische Konflikte (Ukraine, Palästina) als auch unkontrollierbare politische Strömungen (USA, China, etc.). Die Inkompetenz der politischen Führungen zeigt die Instabilität von Demokratie, Freiheit und Unabhängigkeit. Ich glaube daran, dass sich unsere Grundwerte weiterhin in den Kulturzentren des Landes manifestieren werden – nur so kann die Kunst die Solidarität des Denkens und das freie Handeln fördern, zwei wichtige Bausteine einer starken Gesellschaft.

* Dipl. Ing. Tanja Prušnik, freischaffende Architektin und Künstlerin, Präsidentin des Künstlerhauses Wien. 2022 erhielt sie das Große Ehrenzeichen des Landes Kärnten.

k čemu k temu

Dominik Srienc (2025)

kamen
kazaze
in kajzaze

komnica
knežji kamen
in krniške skale

klanče
kleče
in konovece

kanare
kapla
in kožentavra

kokje
kobla
in klopinj

komelj
koprivna
in košuta

kozasmuje
karavanke
in kozjak

kozje
kostanje
in kotmara vas

kočna
krejance
in kopanje

krka
krajcen
in kraje

kepa
kajže
in koviče

klopce
klopče
in kravji vrh

kladje
kolman
in katarina

krčica
kočuha
in kosliče

krošice
korte
in kozloz

kot
koren
in krčanje

kaduča
kočeleze
in kališe

kamerče
kamp
in karnijske

kimburg
kirpa
in kordeževa peč

kroše
košelj
in kostanje

kriva vrba
kerbaci
in kadina

kukemberg
kuhlinj
in kozji hrbet

kogelnik
kročja vas
in korica

k nogam
koroška vsa
v k & k

Schengen

Jani Oswald

Da der rojak die Landsfrau frei sein wird mejak leck Frack! da prost bo vsak ne vrag nicht Teufel gar le sosed Nachbar sei fürwahr
Fürwahr sei Nachbar sosed le Teufel gar nicht vrag ne vsak bo prost da Frack leck! wird mejak sein frei die Landsfrau der rojak da

Draht Stachel žica bodeča
Stachel bodeča Draht žica Stachel Draht
 žica bodeča bodeča Stachel
 žica bodeča žica
 Stachel Draht

Fürwahr sei Nachbar sosed le Teufel gar nicht vrag ne vsak bo prost da Frack leck! wird mejak sein frei die Landsfrau der rojak da
Da der rojak die Landsfrau frei sein wird mejak leck Frack! da prost bo vsak ne vrag nicht Teufel gar le sosed Nachbar sei fürwahr

basəm

Rezka Kanzian

babca, tə stara v hlivə
zjutre prhodə
vsam živam dora duša
z devom se pomvadə

dedi, tə starə v postlə
zjutre prhodə še solə spi
pa tqə hvastnu drnjohe
da te mihəna rožca se zbədi

dedi, moj lubə
qne drnjohi, šitro se zbudə
den se že svita, novo basəm voče
dedi, moj lubə, za me se mav potrudə

qaqu da je modra ləsica vse qure uqradva?
zaqaj da pa je pole v hnujno jamo padva?
zaqaj da pa cəhan qrade pa mihəne tice ji?
zaqaj da pa hopi tqaj mošta pije pa na hamnə spi?

dedi, moj lubə
za me se mav potrudə

rožca, tiho bodə
a qne slišəš
bavbi v hramə
ta mvade trole snubə

dedi, zaqaj da pa hvapəc
ponočə ta lipo daqle lubə?

rožca, qne nahanji me zjutre prhodə
stara basəm počasə se spune

dedi, zaqaj da pa so se partəzana
v našə hmajnə sqrilə?
zaqaj da pa so v loharjah
na miljone ldi pobilə?

rožca, zvo doro pošuši me
to qni basəm, to je resnica

Pazi, miška! 2022

Gledališka šola v Šentjanžu

Martin Moschitz*

Gledališka šola v Šentjanžu je bila na pobudo Slovenskega prosvetnega društva Šentjanž ustanovljena maja 2012. Vsa leta je delovala v prostorih k & k centra, ki je otrokom iz Šentjanža in okolice nudil odlične razmere za ustvarjanje, tako prostorsko kot tudi organizacijsko. Mladim je omogočila raziskovanje različnih vidikov gledališča, kot so govorna tehnika, interpretacija besedil, igranje pred kamero in improvizacija, obenem pa nudila prostor za umetniško izražanje.

Glavna namena gledališke šole sta bila spodbujanje gledališke ustvarjalnosti pri otrocih in mladostnikih ter omogočanje njihovega osebnega in umetniškega razvoja. Program je poleg spoznavanja osnovnih gledaliških spretnosti spodbujal predvsem širjenje slo-

venskega besednega zaklada in obvladovanje treme pred javnim nastopanjem. Mladi so se naučili skupinskega dela, medsebojnega sodelovanja, kritičnega razmišljanja in fleksibilnega reševanja težav.

Gledališka šola, ki poteka skozi celo leto, vključuje uro tedenskega pouka, poletne gledališke delavnice v Ankaranu ter dodatne dejavnosti, kot so ogledi gledaliških in lutkovnih predstav ter obisk gledaliških ustanov. V šoli so v teh letih sodelovali različni mentorji, ki so pomembno prispevali k njenemu razvoju in oblikovanju raznolikega programa: Matevž Gregorič, Alenka Hain, Sebastjan Starič, Aleksander Tolmaier, Gregor Geč, Magda Kropiunig, Kristijan Rehsmann in Nika Brgant, ki poučuje še zdaj.

Ob koncu vsake gledališke sezone udeleženci pridobljeno znanje predstavijo v manjših produkcijah. Prva produkcija gledališke šole je bila lutkovna predstava »Skrivnostni Titanik« pod mentorstvom lutkarja Matevža Gregoriča. Premiera je bila junija 2012 ob letnem nastopu udeležencev glasbene šole (oddelek Šentjanž/Sveče). Leto za tem je sledila prva samostojna produkcija gledališke predstave »Prijateljice« (mentorica Alenka Hain). Besedila za predstave gledališke šole, ki so v večini primerov nastajala s pomočjo improvizacij, so temeljila na interesih in idejah vseh udeleženk in udeležencev, pri čemer so se posvečali različnim žanrom in načinom uprizoritve.

Eden pomembnejših projektov gledališke šole Slovenskega prosvetnega društva Šentjanž je bila tudi predstava »Sen kresne noči« (William Shakespeare / Andrej Rozman - Roza) v sodelovanju z gledališko šolo Kulturno prosvetnega društva Šmihel nad Pliberkom. To sodelovanje je dokazalo, da skupna strast do gledališča lahko preseže lokalne okvire in gradi mostove med različnimi društvi. S tem je gledališka šola Slovenskega prosvetnega društva Šentjanž sledila tudi temeljnemu poslanstvu k & k centra, ki stremlji k nadregionalnemu povezovanju in krepitvi kulturne izmenjave.

Zaradi povečanega zanimanja so se v Slovenskem prosvetnem društvu Šentjanž v sezoni 2015/2016 odločili za ustanovitev mlajše skupine. Nekaj časa sta delovali obe, nato nekaj let pod mentorstvom režiserke in igralki Nike Brgant (mentorica od leta 2019) le ena skupina gledališnikov. Jeseni 2024 pa je bila ponovno ustanovljena mlajša gledališka skupina, v kateri sodelujejo otroci v starosti med šest in devet let. Treba je tudi omeniti, da gledališka šola SPD Šentjanž ni bila namenjena le otrokom in mladim iz Šentjanža, temveč je v svoje vrste vabila tudi otroke in mlade iz širše okolice (Sveče, Borovlje, Celovec ...).

Gledališka šola Šentjanž v k & k centru je prostor ustvarjalnosti, raziskovanja in povezovanja. Mladim ne odpira le vrat v svet gledališča, temveč jih spodbuja tudi k samozavestnemu izražanju in osebni rasti. Ob podpori mentorjev, zavzetosti udeležencev in odličnih infrastrukturnih razmerah se bo gotovo razvijala tudi v prihodnje ter bogatila kulturno življenje v Šentjanžu in širši regiji.

* Martin Moschitz, dolgoletni vodja gledališke šole SPD Šentjanž, vodja profesionalnega gledališča Teater Rampa v Celovcu, ravnatelj ljudske šole v Grabštanju.

Performance gledališke šole ob 20-letnici k & k centra / Performance der Theaterschule beim 20-Jahr-Jubiläum des k & k centers, 2015

* Martin Moschitz, langjähriger Leiter der
Theaterschule St. Johann/Šentjanž, seit 2022
Obmann des Theater Rampä in Klagenfurt.

Die Theaterschule in St. Johann/Šentjanž

Martin Moschitz*

Die Theaterschule in St. Johann/Šentjanž wurde im Mai 2012 auf Initiative des Slowenischen Kulturvereins SPD Šentjanž gegründet und ist seither in den Räumlichkeiten des k & k centers aktiv. Hier finden die Kinder aus St. Johann und Umgebung räumlich und organisatorisch hervorragende Bedingungen vor. In all den Jahren ermöglichte sie den Kindern und Jugendlichen, verschiedene Aspekte des Theaters wie Sprechtechnik, Textinterpretation und Improvisation zu erkunden, und bot gleichzeitig Raum für künstlerischen Ausdruck.

Die Hauptziele der Theaterschule sind und waren die Förderung der Kreativität der Kinder und Jugendlichen sowie die Unterstützung ihrer persönlichen und künstlerischen Entwicklung. Neben dem Erlernen grundlegender Theaterfertigkeiten fördert das Programm die Erweiterung des slowenischen Wortschatzes und bietet eine gute Gelegenheit, das Auftreten in der Öffentlichkeit zu üben. Die jungen Leute lernen Teamarbeit, Kooperation, kritisches Denken und erarbeiten gemeinsam flexible Problemlösungen.

Die Theaterschule umfasst eine Stunde wöchentlichen Unterricht, Sommertheaterworkshops in Ankaran und zusätzliche Aktivitäten wie den Besuch von Theaterstücken. Im Laufe der Jahre waren mehrere Mentor:innen aktiv, die alle einen wichtigen Beitrag zu ihrer Entwicklung und zur Schaffung eines abwechslungsreichen Programms geleistet haben: Matevž Gregorič, Alenka Hain, Sebastjan Starič, Aleksander Tolmaier, Gregor Geč, Magda Kropiunig, Kristijan Rehsmann und Nika Brgant, die auch heute noch unterrichtet.

Am Ende jeder Theatersaison präsentieren die Teilnehmer:innen ihr erworbenes Können in kleinen Produktionen. Die Texte für die Aufführungen der Theaterschule basieren oft auf den Interessen und Ideen aller Teilnehmer und widmeten sich im Laufe der Jahre verschiedenen Genres und Inszenierungsformen.

Eines der wichtigsten Projekte der Theaterschule war die Aufführung „Sen kresne noči“ (Ein Sommer-nachtstraum) in Zusammenarbeit mit der Theaterschule des Kulturvereins KPD St. Michael/Šmihel nad Pliberkom. Diese Kooperation zeigte, dass die gemeinsame Leidenschaft für das Theater über lokale Kontexte hinausgehen und Brücken zwischen verschiedenen Vereinen schlagen kann. Die Theaterschule des SPD Šentjanž folgte damit auch dem Kernauftrag des k & k centers, der auf überregionale Vernetzung und Stärkung des kulturellen Austauschs abzielt.

Aufgrund des steigenden Interesses wurde in der Spielzeit 2015/2016 eine zweite, jüngere Gruppe gegründet. Danach war bis zur aktuellen Saison für mehrere Jahre nur eine Gruppe von Theaterschüler:innen unter der Leitung der Regisseurin und Schauspielerin Nika Brgant (Mentorin seit 2019) aktiv. Seit dem Herbst 2024 gibt es nun wieder eine Gruppe mit jüngeren Kindern zwischen sechs und neun Jahren. Erwähnenswert ist auch, dass sich unsere Theaterschule Šentjanž nicht nur an Kinder und Jugendliche aus dem Ort richtet, sondern immer wieder auch Kinder und Jugendliche aus der Umgebung (Suetschach, Ferlach, Klagenfurt usw.) dabei sind.

Die Theaterschule im k & k center ist ein Raum für Kreativität, Erkundung und Vernetzung. Sie öffnet jungen Menschen nicht nur die Tore zur Welt des Theaters, sondern ermutigt sie auch, sich selbst auszudrücken und als Individuen zu wachsen. Mit tatkräftiger Unterstützung der Mentor:innen, dem Engagement aller Teilnehmer:innen und den ausgezeichneten infrastrukturellen Bedingungen wird sie sich sicherlich auch in Zukunft weiterentwickeln und das kulturelle Leben in St. Johann und der gesamten Region bereichern.

Brezjamci, 2024

Pomen zunajšolske ponudbe za jezikovni razvoj

Eva Hartmann*

Ob spraševanju o vlogi zunajšolske ponudbe in dejavnosti pri usvajanju jezika in razvoju jezikovnih spretnosti se moramo najprej vprašati, **kako se jezik(i) sploh razvija(jo).**¹

Posameznikov jezikovni razvoj je zelo zapleten in dinamičen proces, na katerega močno vplivajo številni dejavniki. Pridobivanje in učenje jezika, tj. širjenje jezikovnih spretnosti, se lahko nadaljuje v starosti in je vseživljenjski proces.

Obvladanje jezika je v tem smislu tudi dinamičen proces, nanj namreč lahko vplivamo z izobraževanjem. Prirojene sposobnosti za jezikovno usvajanje se spodbujajo z jezikovno socializacijo in s sistematičnim vplivanjem; zaradi njih pa se lahko tudi poslabšajo ali jih celo ovirajo.

Otroci, ki odraščajo dvo- ali večjezično, imajo pogosto dominantni in nedominantni jezik, količina in kako-

vost jezikovnega inputa oz. vnosa sta iz različnih razlogov neenakomerni. Od samega začetka sta odvisni od intenzivnosti, aktivne rabe, volje in veselja, pa tudi od družbenega konteksta. To ne pomeni nujno, da je znanje obeh ali več jezikov skladno, ujemajoče. Jeziki – zlasti besedišče – se med odraščanjem razvijajo v odvisnosti od življenjskih okoliščin in uporabe v vsakdanjem življenju, kar ima za posledico, da se jezika lahko razvijata povsem različno. Dinamika jezikovnega razvoja lahko vodi tudi do tega, da s spremembami življenjskih razmer in okolja prej dominantni jezik stopi v ozadje.

Gre torej za proces, ki je lahko zelo individualen in včasih tudi v nasprotju s pričakovanji. Ta nasprotja se lahko pokažejo, kadar otrok aktivno uporablja le enega od svojih prvih jezikov, čeprav njegovi ustrezni odzivi na izrečene besede kažejo, da je pridobil jezikovna in leksikalna sredstva, ki jih potrebuje za razumevanje tudi drugega jezika oz. drugih jezikov.

Kateri dejavniki vplivajo na jezikovni razvoj?

Obstaja veliko različnih dejavnikov, ki (lahko) vplivajo na posameznikova jezikovni razvoj in jezikovno vedenje. Trije glavni ključni dejavniki so: posameznikove sposobnosti (kognitivna komponenta), motivacija (afektivna komponenta) in interakcijska komponenta v jezikovnem okolju.

Za (uspešno) obvladovanje jezikovnih učnih procesov ima vsak človek različne **kognitivne osnovne pogoje**. Mlajši otroci jezike usvajajo zelo intuitivno in se jih lahko naučijo trajneje. Kognitivni pogoji za učenje jezikov so v zgodnjem otroštvu idealni, medtem ko pri odraslih niso več tako prilagodljivi.

Čustva, tj. **afektivna komponenta**, so ključni dejavnik. Za učenje jezikov je bistvenega pomena čustveno prijetno ozračje, ki ga podpira zaupen odnos do oseb, s katerimi so v stiku. Poleg tega so pomembni pozitivna jezikovna samopodoba, zaupanje v lastne zmožnosti ter zanimanje in motivacija za jezik(e) lastnega okolja.

Na oba omenjena dejavnika lahko vplivamo le delno, lahko pa aktivno oblikujemo okolje, v katerem poteka razvoj in usvajanje jezika. Jezik se lahko naučimo le, če imamo dovolj priložnosti za stik z njim. Pri tem so ključni dejavniki čas in obseg ter kakovost jezikovnih interakcij. Pogosti in dolgotrajni ter raznoliki in pestri jezikovni stiki odločilno vplivajo na usvajanje jezika in (nadaljnji) razvoj jezikovnih spretnosti.

Otroške urice v gozdu / Kinderstunden im Wald

Vloga izobraževalnih ustanov in zunajšolskih ponudb pri usvajanju jezika

Razvoj v zadnjih desetletjih kaže na prehod učenja jezikov in pridobivanja jezikovnih spretnosti iz družinskega v institucionalno okolje. Zaradi vzrokov, kot je na primer (večja) zaposlenost obeh staršev, izobraževalne ustanove in druge institucije vse bolj prevzemajo naloge jezikovnih socializacije in izobraževanja. Na jezikovni razvoj otrok in mladostnikov vpliva tudi povečana uporaba (digitalnih) medijev.

Na meji med formalno in neformalno jezikovno interakcijo so zunajšolske dejavnosti, ki jih med drugimi organizirajo in ponujajo športni klubi ali kulturna društva. Te dejavnosti imajo izjemno pomembno vlogo pri usvajanju jezikov in jezikovnem izobraževanju, zlasti ker v primerjavi s šolskim poukom ponujajo več implicitnih možnosti za učenje jezika. Glede na zgoraj omenjene dejavnike, ki vplivajo na razvoj jezika, so zunajšolske dejavnosti še zlasti pomembne za afektivno, v užitek usmerjeno komponento jezikovnega razvoja in učenja jezika. Pri tem jezik postane implicitno in eksplicitno sredstvo ustvarjalnega, glasbenega, športnega itd. izražanja. Poleg afektivnih učinkov zunajšolski programi povečujejo čas stika z jezikom oz. jeziki ter zagotavljajo raznolike in raznovrstne priložnosti za jezikovno interakcijo.

Za manjšinske jezike so omenjene ustanove še dodatno pomembne, saj ustvarjajo prostore, v katerih se lahko izogonejo prevladi jezika okolja. Zunajšolske (izobraževalne) ponudbe v društvih in institucijah tako povečujejo funkcionalnost manjšinskih jezikov in prispevajo k oblikovanju občutka identitete in pripadnosti.

Na dvojezičnem območju južne Koroške igrajo društva in druge lokalne skupnosti pri ohranjanju in spodbujanju slovenskega jezika in kulture že od nekdaj zelo pomembno vlogo. Številne dejavnosti in ponudbe – pa naj gre za glasbene in gledališke skupine in predstave, kulturne prireditve, kot so razstave in branja, ali športne ekipe – zagotavljajo raznolik, a tudi obsežen jezikovni vnos. To velja tako za aktivne članice in člane kot za redne obiskovalke in obiskovalce prireditev.

Opisane organizacije so odločilne za to, da je slovenščina prisotna in funkcionalna tudi zunaj formalnih izobraževalnih ustanov, tj. v prostem času. Prevlada jezika okolja se vse bolj izraža tudi v izbiri družinskega jezika, kar še dodatno potrjuje pomembnost zunajšolskih ponudb za jezikovni razvoj na dvojezičnem Koroškem.

Mladi o svoji udeležbi v zunajšolskih dejavnostih

V raziskovalnem projektu na Pedagoški visoki šoli na Koroškem se v raziskovalnem timu² Inštituta za večjezičnost in transkulturno izobraževanje ukvarjamo z dejavniki, ki vplivajo na razvoj in usvajanje jezikov pri večjezičnih govornikih. Študija se osredotoča na jezikovne izkušnje učenk in učencev sekundarne stopnje I Zvezne gimnazije in Zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu. Prvem krogu intervjujev poleti 2021 (63 intervjujev) je v poletnem semestru 2023 sledil še drugi krog intervjujev (48 intervjujev). Z namenom longitudinalne študije smo leta 2021 v drugem krogu ponovno intervjuvali 19 učenk in učencev iz prvega kroga.³

Eden izmed tematskih sklopov jezikovno-biografskih intervjujev se ukvarja z družinsko, družbeno in institucionalno rabo jezika, pri čemer nas je zanimalo, katere jezike intervjuvanke in intervjuvanci uporabljajo, kdaj in s kom. Jezikovni profili učenk in učencev, pridobljeni iz analize zbranih podatkov, pričajo o zelo heterogenih in individualnih jezikovnih biografijah.

Analiza prvega kroga intervjujev iz leta 2021 (63 intervjujev) kaže, da intervjuvanci in intervjuvanke

zelo pogosto sprejemajo ponudbe slovenskih športnih in kulturnih društev. Več kot polovica učenk in učencev je navedla, da se v društvih sporazumevajo v slovenskem jeziku (14) ali dvojezično (21). Štirinajst oseb navaja, da pri zunajšolskih dejavnostih v klubih in društvih uporabljajo nemščino, 14 oseb pa navaja, da niso vključene v društvene dejavnosti. Med zunajšolske dejavnosti, pri katerih poteka komunikacija samo v nemščini, spadajo dejavnosti, kot so specifične športne panoge (plezanje, kung fu, ples ipd.). Pogosto pa je tudi posledica pomanjkanja dvojezičnih ali slovenskih ponudb v neposredni bližini kraja bivanja intervjuvank in intervjuvancev. Na to, v katerem jeziku neka dejavnost poteka, lahko vpliva tudi heterogena jezikovna sestava skupine. Naslednji citat pa kaže, da izbira interakcijskega jezika ni vedno posledica pomanjkljivega jezikovnega znanja vključenih oseb: »*Kako se pa tam pogovarjate?* Samo skoraj nemško. Čeprav vsi znamo slovensko. *Zakaj, misliš?* Ne vem, že začnejo nemško govoriti, ampak vsi znajo lepo slovensko. Včasih se čudim, zakaj ne bi slovensko govorili.« (2023_I1: 44–47)⁴

Naslednji citat kaže, da se učenci zavedajo vpliva zunajšolskih dejavnosti na njihovo jezikovno znanje in s tem tudi na njihovo učno uspešnost: »Sem bila tudi pri teatru. Ampak mi smo premajhna skupina bila, zato smo morali končati. In to je pa tudi malo žal, ker to je bilo v slovenščini. In to je ful eigentlich bilo dobro za šolo.« (2023_I34: 77)

Emocionalni pomen prostočasnih in zunajšolskih dejavnosti v društvih oz. klubih se odraža v naslednjih dveh odgovorih na vprašanje, po katerih merilih se intervjuvanke in intervjuvanci včlanjujejo v društva in

1 Uporabljeni strokovni viri: Becker-Mrotzek, M.; Gogolin, I.; Roth, H.-J.; Stanat, P. (ur.) (2023). *Grundlagen der sprachlichen Bildung*. Münster; New York: Waxmann, Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung [BMBWF] (2021). *Leitfaden zur sprachlichen Bildung und Förderung am Übergang von elementaren Bildungseinrichtungen in die Volksschule*. https://www.bmbwf.gv.at/dam/jcr:2b11b328-75b4-4da3-baa2-e1af86da55cc/sprachl_bild_foerd_leitfaden.pdf; Gogolin, I.; Hansen, A.; McMonagle, S. & Rauch, D. (ur.) (2020): *Handbuch Mehrsprachigkeit und Bildung*. Wiesbaden: Springer VS.

2 Projektni tim sestavljajo Sabina Buchwald, Daniel Wutti in Eva Hartmann.

3 Dosedanji rezultati raziskovalnega projekta so bili mdr. objavljeni v: Buchwald, S., Hartmann, E., Wutti, D. (2024). Jezikovne izkušnje večjezičnih govorcev na narodnostno mešanem ozemlju na avstrijskem Koroškem s knjižnim jezikom in narečjem. *Simpozij Obdobja 43. Predpis in norma v jeziku*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 29–38; Buchwald, S., Hartmann, E., Wutti, D. (2023). »Meni je vseeno, jaz obe Sprache znam.« Dvo- in večjezična jezikovna socializacija v učnih biografijah. Slovenščina v šoli XVI/3. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2–14; Buchwald, S., Hartmann, E. & Wutti, D. (2023). »Mit meiner Mama rede ich Italienisch, mein Vater redet mit mir Slowenisch, aber ich antworte meistens auf Deutsch.« V: *Ide – Informationen zur Deutschdidaktik. Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule*. 4/2023 Sprache und Zugehörigkeit(en). 44–57.

4 Citati iz transkribiranih intervjujev so navedeni med narekovaji, vprašanja spraševalk in spraševalcev pa v ležečem tisku. Podatek v oklepaju označuje oštevilčenje in leto intervjuja.

skupnosti: »To je to, ki se mi dopade in tle se dobro počutim« (2023_2_I1: 41); »Ne, jaz eigentlich temi grem, ki imam Spaß in tako« (2023_2_I20: 63). Dobro počutje in zabava sta tu pomembnejša od jezikovne usmerjenosti društva oz. skupnosti.

Občutek pripadnosti skupini in s tem tudi identitetni značaj dejavnosti v društvih in klubih je razviden iz naslednjega citata, ki govori o izkušnji skupnega ustvarjanja gledališke igre, ki je učenki ostala v trajnem spominu: »V gledališču smo igrali ‚Muco copatarico‘, in to mene pač zmeraj spominja na to predstavo. [...] *Ok. In to je fletno zate bilo?* Ja. *Kaj pa je tako fletno bilo tedaj?* [...] Ko smo vsi skupaj igrali to igro. [...] In to je bilo lepo.« (2021_I20: 413–425)

Pri vključevanju v društvene dejavnosti verjetno pomembno vlogo igra tudi (medgeneracijski) zgled, kot kaže naslednja izjava: »Moj oče dela za društvo (*ime društva*) in jaz tudi hočem enkrat pri društvu zraven biti« (2021_I5: 39).

Kulturni in komunikacijski center v Šentjanžu v Rožu s svojimi raznolikimi kulturnimi ponudbami zagotavlja odlično in inovativno izobraževalno delo. Vanj se daleč prek občinskih, pokrajinskih in deželnih meja vključujejo tako otroci in mladi kot odrasli. Smernice in ponudbe k & k centra prispevajo h kreipitvi in funkcionalnosti slovenskega jezika. Opisano prizadevanje za jezik in kulturo temelji na delu, skrbi in zavzetosti številnih društevnic in društvenikov.

Za njihovo dolgoletno prostovoljno in angažirano delo jim izrekam veliko zahvalo in priznanje!

* Eva Hartmann je raziskovalka na Inštitutu za večjezičnost in transkulturno izobraževanje Pedagoške visoke šole na Koroškem; njena delovna in raziskovalna področja so dvo- in večjezična vzgoja in izobraževanje, manjšinsko šolstvo in raznolikost v izobraževanju.

Die Bedeutung außerschulischer Angebote für die Sprachentwicklung

Eva Hartmann*

Die individuelle Sprachentwicklung ist ein dynamischer und komplizierter Prozess, der von zahlreichen Faktoren beeinflusst wird. Er ist individuell sehr unterschiedlich und verläuft oft entgegen allen Erwartungen.

In den letzten Jahrzehnten erfolgt der Spracherwerb vermehrt auch im institutionellen Umfeld – in Bildungseinrichtungen, aber auch im Rahmen von außerschulischen Aktivitäten wie zum Beispiel in Kultur- oder Sportvereinen. Diese sind von besonderer Bedeutung für die affektive Ebene des Spracherwerbs und bieten außerdem für Minderheitenangehörige eine wertvolle Möglichkeit, die Zeit, in der das Kind Kontakt mit Sprache (in unserem Fall dem Slowenischen) hat, zu verlängern, sowie ansprechende Möglichkeiten der sprachlichen Interaktion.

In Südkärnten waren lokale Vereine seit jeher von großer Bedeutung für den Erwerb und den Erhalt der slowenischen Sprache und Kultur. Das gilt sowohl für aktive Vereinsmitglieder als auch für jene, die Kultur- oder Sportveranstaltungen besuchen. Die genannten Institutionen sind ein entscheidender Faktor wenn es darum geht, dass das Slowenische auch außerhalb formaler Bildungseinrichtungen und der Familie präsent bleiben soll. Darauf deuten auch die Ergebnisse eines Forschungsprojektes der Pädagogischen Hochschule Kärnten hin, im Zuge dessen Faktoren untersucht werden, die den Spracherwerb und die Sprachentwicklung mehrsprachiger Sprecher:innen beeinflussen.

Das k & k center in St. Johann im Rosental leistet mit seinem vielseitigen Kulturangebot ausgezeichnete und innovative Bildungsarbeit, in welche sowohl Kinder und Jugendliche als auch junge Erwachsene weit über die Gemeindegrenzen hinweg eingeschlossen werden. Somit trägt das Zentrum und die darin ansässigen Vereine durch das große Engagement der Mitarbeiter:innen und Vereinsmitglieder wesentlich zur Stärkung und Funktionalität der slowenischen Sprache bei. Dafür gebührt ihm große Anerkennung!

* Eva Hartmann ist wissenschaftliche Mitarbeiterin am Institut für Mehrsprachigkeit und transkulturelle Bildung an der Pädagogischen Hochschule Kärnten. Ihre Forschungsgebiete sind zwei- und mehrsprachige Bildung, Minderheitenschulwesen und Diversität in der Ausbildung.

K U K

Janko Ferk

KLAGENFURT

in k
sitze ich
am schreibtisch
und denke
über kafka
nach

CELOVEC

v c
sedim
pri pisalni mizi
in
razmišlujem
o kafki

Franz Kafka: Mann mit Kopf auf Tisch
[Mož z glavo na mizi]

BERLIN

in b
suche ich
seinen askanischen gerichtshof
am kurfürstendamm
auf

BERLIN

v b
obiščem
njegovo askansko sodišče
na
kurfürstendammu

KLAGENFURT

nach k zurückgekehrt
fange ich an
über den ewigen verlobten
zu schreiben

CELOVEC

po vrnitvi v c
pričnem
pisati
o večnem zaročencu

Das Erzählcafé: Ein Ort des Austauschs, der Begegnung und der Erinnerung

Janine Steinberger*

In einer Welt, die zunehmend von digitalen Medien und einer Fülle an Informationen geprägt ist, gewinnen persönliche Begegnungen und der Austausch von Geschichten an Bedeutung. Das Erzählcafé bietet einen Raum für Menschen, um ihre Erfahrungen, Erinnerungen und Gedanken in einer offenen und einladenden Atmosphäre zu teilen. In diesem Artikel werfen wir einen Blick auf das Konzept des Erzählcafés, seine Ziele und die positiven Effekte, die es auf die Teilnehmer:innen hat. Außerdem werden die Erfahrungen aus den bisherigen Erzählcafés, die über den Verein ebi – Eigenständige Bildungsinitiativen organisiert wurden, zusammengefasst.

Das Konzept des Erzählcafés

Das Erzählcafé ist ein offenes Format, das Menschen jeden Alters und Hintergrunds willkommen heißt. Es gibt keine festen Regeln oder Vorgaben, wie ein Tref-

fen ablaufen soll. Die Grundidee ist einfach: Menschen kommen zusammen, um Geschichten zu erzählen und Geschichten zuzuhören. Oft wird ein Thema vorgegeben, das als Ausgangspunkt und Inspiration für die Erzählungen dient, aber die Teilnehmer:innen sind auch frei, ihre eigenen Erfahrungen und Gedanken einzubringen.

Ein typisches Erzählcafé findet in einem gemütlichen Raum statt, oft in einem Café, einem Gemeindezentrum oder einem anderen öffentlichen Ort. Die Atmosphäre ist entspannt und einladend, sodass sich die Teilnehmer:innen wohlfühlen und offen sind, ihre Geschichten zu teilen. Es gibt in der Regel eine Person, die moderiert, den Ablauf der Veranstaltung koordiniert und eine Einleitung zum Thema formuliert. Sie achtet darauf, dass alle, die etwas beitragen möchten, zu Wort kommen. Sie ermutigt die Menschen, ihre Geschichten möglichst detailreich und sinnlich wiederzugeben.

Ziele des Erzählcafés

Die Ziele des Erzählcafés sind vielfältig und reichen von der Förderung des persönlichen Austauschs bis hin zur Stärkung der Gemeinschaft. Zu den Hauptzielen gehören:

1. Stärkung der sozialen Bindungen: Durch das Teilen von persönlichen Geschichten entstehen Verbindungen zwischen den teilnehmenden Personen. Diese sozialen Bindungen führen zu mehr Wohlbefinden und die Lebensqualität der Menschen steigt.
2. Erhalt von Erinnerungen und Traditionen: Das Erzählcafé trägt dazu bei, kulturelles Wissen und persönliche Erinnerungen zu bewahren. Ältere Generationen haben die Möglichkeit, ihre Geschichten und Erfahrungen weiterzugeben, während jüngere Generationen die Chance haben, daraus zu lernen.
3. Förderung der Empathie und des Verständnisses: Durch das Zuhören von Geschichten können Teilnehmer:innen ein tieferes Verständnis für die Perspektiven und Erfahrungen anderer Menschen entwickeln. Dies fördert Empathie und Toleranz in der Gemeinschaft.
4. Förderung des interkulturellen Dialogs: In einer zunehmend globalisierten Welt ist der Austausch zwischen verschiedenen Kulturen und Generationen von großer Bedeutung. Das Erzählcafé bietet einen Raum, in dem Menschen mit unterschiedlichen Hintergründen ihre Geschichten teilen und voneinander lernen können. Barrieren werden dadurch abgebaut und die gegenseitige Toleranz wird gestärkt.

Erzählcafés in Wölbling

Der Verein ebi – Eigenständige Bildungsinitiativen ist ebenso wie das Kultur- und Kommunikationszentrum / Kulturni in komunikacijski center k & k in St. Johann im Rosental, eine von sechs Regionalstellen der arge region kultur. Der Verein ebi ist in Niederösterreich in der Region Dunkelsteinerwald und Waldviertel tätig und organisiert vor allem in den Gemeinden Gföhl, und Wölbling sowie in Krems an der Donau Bildungsangebote im Bereich Erwachsenenbildung. Außerdem vernetzen wir Initiativen und Vereine in der Region

und unterstützen Menschen, die sich mit ihren Potenzialen in die Gemeinschaft im Sinne der Gemeinwesenarbeit einbringen möchten.

Seit 2023 organisiert der Verein ebi in Kooperation mit der Gesunden Gemeinde regelmäßig Erzählcafés in Wölbling. Die Erzählcafés finden in entspannter Wohnzimmeratmosphäre im Wintergarten des Co-housing Pomali statt. Teilweise wurden auch die Bibliothek im Ort und Räumlichkeiten in einer Gemeinschaftspraxis für die Treffen genutzt.

Moderiert werden die Erzählcafés von Christa Salcher. Sie lebt in der Nachbargemeinde Paudorf und hat Geschichte und Romanistik studiert. Sie hat sich von Kindheit an für Lebensläufe interessiert und fand durch ihr Studium den Zugang zur „Oral History“. Nach Lehrtätigkeit unter anderem in der Erwachsenenbildung war sie viele Jahre als selbständige Therapeutin tätig. Sie verfasste Erzählungen und Hörbilder zum Thema „Lebensgeschichten“ in Form von historischen Forschungen und Interviews. Über Gert Dreschel, Begründer der „Erzählcafés“ in Österreich, fand sie ihren Weg zur Moderation.

Für ein Erzählcafé planen wir zwei Stunden Zeit ein. Mit vier bis sieben Teilnehmer:innen ist es in dieser Zeit gut möglich, dass jede:r mindestens einmal die Gelegenheit bekommt zu erzählen. Natürlich kann die Gruppe auch größer sein und eventuell mehr Zeit eingeplant werden oder manche Teilnehmer:innen bleiben einfach in der Rolle des Zuhörens.

Der Raum ist einladend hergerichtet und die Gäste können in entspannter Atmosphäre ankommen. Die Moderatorin erklärt das Konzept und bespricht die Regeln bezüglich des Erzählens und des Zuhörens. Einleitenden Worte, passende Zitate und inspirierende Fragen in Bezug auf das Thema des Abends lassen bei den Teilnehmer:innen die ersten Erinnerungen wach werden. Eine Person aus dem Kreis, die den Impuls zu beginnen spürt, startet mit ihrer Erzählung. Oft werden durch diese erzählte Geschichte und so manche inhaltliche Details Erinnerungen aus der Vergangenheit und Gegenwart bei den weiteren Teilnehmer:innen wach gerufen.

Durch das Erzählen und aufmerksame Zuhören treten die Menschen im Kreis miteinander in Resonanz und erleben Spiegelung in den Erzählungen der anderen. Gerade für jüngere Generationen sind die Erzählungen oft sehr lehrreich und erweitern deren Blickwinkel. Erzähler:innen erfahren durch das aufmerksame Zuhören Wertschätzung, Anerkennung und Mitgefühl für ihre Lebenserfahrungen. Durchwegs berichten die Teilnehmer:innen nach den Veranstaltungen von einer positiven, bereichernden und gleichzeitig neuen Erfahrung.

Wesentlich sind auch die Spielregeln in Bezug auf eine wertschätzende und respektvolle Gesprächskultur. Ein sicherer und vertrauensvoller Rahmen ist von besonderer Bedeutung. Den Teilnehmer:innen ist klar, dass das Erzählte vertraulich bleibt und Diskussionen, Ratschläge sowie Be- und Verurteilungen nicht angebracht sind. Die Person, die gerade erzählt, wird möglichst nicht unterbrochen und erhält von den Zuhörer:innen wenn möglich die volle Aufmerksamkeit. Verständnisfragen können gerne zwischendurch oder am Ende einer Erzählung gestellt werden. Das Erzählcafé ist keine Debatte und auch keine Fragerunde, sondern ein respektvoller Austausch von Geschichten, Anekdoten und Gedanken zu einem vorher festgelegten Thema.

Hier ein Auszug aus den Themen unserer bisherigen Erzählcafés:

- Anfänge – Veränderung als Lebenskonstante;
- Sonntage – Zeit in der Zeit;
- Radio, TV, Kino und Co.;
- Reisen und andere Abenteuer;
- Großväter und Großmütter;
- Kommunikation einst und jetzt;
- Beruf oder Berufung – die Rolle der Arbeit in meinem Leben.

Positive Effekte des Erzählcafés

Die Teilnahme an einem Erzählcafé kann eine Vielzahl von positiven Effekten haben, sowohl für die Erzähler:innen, als auch für die Zuhörer:innen. Teilnehmer:innen haben die Möglichkeit, ihre Gedanken und

Gefühle auszudrücken, was zu einer emotionalen Entlastung führen kann. Das Erzählen eigener Geschichten kann das Selbstbewusstsein der Teilnehmer:innen stärken. Sie fühlen sich gehört und wertgeschätzt, was ihr Selbstwertgefühl fördert. Für Menschen, die neu in einer Gemeinschaft sind oder sich isoliert fühlen, bietet das Erzählcafé eine wertvolle Gelegenheit zur sozialen Integration. Es hilft, Barrieren abzubauen und neue Freundschaften zu knüpfen. Das Erzählcafé kann auch die Kreativität anregen. Die Geschichten anderer können inspirierend wirken und dazu anregen, eigene Erlebnisse und Ideen zu reflektieren.

Fazit

Das Erzählcafé ist ein wertvolles Format, das Menschen die Möglichkeit gibt, ihre Geschichten zu teilen, zuzuhören und sich miteinander zu verbinden. In einer Zeit, in der persönliche Begegnungen oft vernachlässigt werden, bietet es einen Raum für Authentizität und menschliche Verbindung. Durch den Austausch von Geschichten können wir nicht nur unsere eigenen Erfahrungen reflektieren, sondern auch die Vielfalt und den Reichtum der menschlichen Existenz wahrnehmen. Das Erzählcafé ist mehr als nur ein Ort des Geschichtenerzählens. Es ist ein Ort des Lernens, der Heilung und der Gemeinschaft.

Für all jene, die sich zum Erzählcafé weiter informieren wollen, bietet die Webseite netzwerk-erzaehlcafe.ch eine Fülle von Informationen, Ressourcen und Möglichkeiten. Über dieses Netzwerk werden auch online Einführungskurse für die Moderation von Erzählcafés angeboten.

* Janine Steinberger, Bildungs- und Kulturarbeiterin in der arge region kultur/Verein ebi – Eigenständige Bildungsinitiativen, Programmgestaltung Krems und Wölbling mit jährlichem Zukunftssymposium und Projekten der Regionalentwicklung.

Pripovedna kavarna: Prostor izmenjav, srečevanj in spominov

Janine Steinberger*

V pripovedni kavarni, v kateri srečanja potekajo brez vnaprej določenih strogih pravil, so dobrodošli ljudje vseh starosti in iz vseh socialnih slojev. Glavna ideja je povsem preprosta: ljudje se zberejo, da si pripovedujejo ali poslušajo zgodbe. Tudi kadar je izhodišče ali navdih za pripoved vnaprej dogovorjena tema, udeleženci o svojih izkušnjah in razmišljanjih lahko povsem svobodno pripovedujejo.

Tipična pripovedna kavarna poteka v prijetnem prostoru, pogosto v pravi kavarni, v kulturnem središču ali v drugem javnem prostoru. Sproščeno ozračje naj bi udeležence vabilo k deljenju svojih zgodb z drugimi. Dogodek po navadi načrtuje in moderira ena oseba, ki na začetku pove nekaj uvodnih misli na temo ter povabi sodelujoče, da svoje zgodbe pripovedujejo čim bolj podrobno in z vsemi čutili.

Glavni cilji pripovedne kavarne so:

- Krepitev socialnih vezi med ljudmi v določeni skupnosti;
- ohranjanje spominov in tradicij;
- krepitev empatije in medsebojnega razumevanja;
- krepitev medkulturnega dialoga v globaliziranem svetu.

V Društvu ebi od leta 2023 v sodelovanju z občinami pripovedne kavarne prirejamo na različnih lokacijah. Po navadi so srečanja dolga okoli dve uri, število udeležencev pa niha med štiri in sedem.

* Janine Steinberger je zaposlena pri arge region kultur – Društvo ebi (eigenständige Bildungsinitiativen) v Kremsu in Wölblingu, kjer organizira letni simpozij o prihodnosti ter izvaja številne izobraževalne in kulturne projekte.

Udeležba v pripovedni kavarni ima lahko številne pozitivne učinke tako za tiste, ki pripovedujejo, kot tudi za tiste, ki »samo« poslušajo. Udeležence lahko možnost izražanja svojih misli in občutkov čustveno razbremeni, pripovedovanje lastne zgodbe krepi tudi samozavest. Za ljudi, ki so na novo prišli v neko skupnost in se v njej morda počutijo osamljene, so tovrstna srečanja dobra priložnost za navezovanje stikov ali celo prijateljstev.

Če povzamemo – pripovedna kavarna je odlična prireditvena oblika, ki ljudem omogoča deljenje svojih zgodb, poslušanje in medsebojno povezovanje. V času, v katerem pogosto zanemarjamo osebne stike, nam ponuja prostor za medsebojno povezovanje in razumevanje. Z izmenjavo zgodb ne izražamo samo lastnih izkušenj, temveč zaznavamo tudi raznolikost in bogastvo človeške biti. Pripovedna kavarna torej ni samo kraj pripovedovanja zgodb, temveč kraj učenja in skupnosti.

Vsi, ki vas zanimajo pripovedne kavarne, informacije najdete na spletni strani: www.netzwerk-erzaehlcafe.ch

Prav prisrčna zahvala vsem našim
podpornikom in sponzorjem!

Herzlichen Dank an all unsere
Fördergeber:innen und Sponsor:innen!

Podporniki / Fördergeber:innen:

Sponzorji / Sponsor:innen:

die scherbe

Impres(s)um

Kulturni in komunikacijski center / Kultur- und Kommunikationszentrum

Šentjanž v Rožu/St. Johann im Rosental 33

9162 Struga/Strau

Poslovodkinja / Geschäftsführerin: Mag.^a Julija Schellander-Obid, M.A.

ZVR-Nummer: 752491973

Odgovorna za vsebino / für den Inhalt verantwortlich: Mag.^a Julija Schellander-Obid, M.A.

Lektorat: Irena Destovnik, Julija Schellander-Obid, Klara Schellander

Redakcija / Redaktion: Irena Destovnik, Alenka Hain, Julija Schellander-Obid, Trude Wieser-Moschitz

Oblikovanje / Layout: Melina Kumer-Reichmann

Tisk / Druck: Druckreif, Albert Boštjančič

Avtorske pravice za fotografije / Bildnachweise:

Naslovnica / Titelseite: Tomo Weiss, Stefan Pinter, Trude Wieser-Moschitz; Julija Schellander-Obid: Gerhard Maurer; Peter Kaiser: Erich Varh; Matej Arčon: Tamino Petelinšek; Sonya Feinig: Stefan Reichmann; Branja / Lesungen: Franc Wakounig; Dvorana / Theatersaal: Tomo Weiss; »Reversed refill«: Stefan Reichmann; arge region kultur 1: Radio Agora; arge region kultur 2: Gerda Daniel; Tamburaški festival: Stefan Pinter; Thales Weiling: Thales Weiling; Adventni koncert / Adventkonzert: Stefan Pinter; 10 let/Jahre Popwal: Stefan Pinter; Trg / Handwerksmarkt: Alena Wieser; Odprtje razstave / Ausstellungseröffnung Maja Millonig & Danilo Prušnik: Hanzi Millonig; Kovinski pogled: Hanzi Weiss; Zgodbe s panjskih končnic: Tina Deu; Lutka / Handpuppe Kakajček: Tomo Weiss; Bidovec-Tomažič Tovarištvo: SSG Trst; Predsednice: Zavod Melara; Šola šarma: Hanzi Weiss; Lutkovna delavnica / Handpuppenworkshop: Trude Wieser-Moschitz; Hörbe mit dem großen Hut: Günter Jagoutz; Morgen, Findus, wird's was geben: Stefan Reichmann; Das Schokoladenschiff: Theater Waltzwerk; Na koncu? / Im Auslauf: ÖBV Via Campesina; Življenjske poti / Lebenswege: Trude Wieser-Moschitz; Na vrhu gora, blizu neba: Julija Schellander-Obid; Game over: Gerhard Maurer; Peči Rož: Trude Wieser-Moschitz; Gatterer 9030: urania Meran; Pregon / Vertreibung: Kärntner Landesarchiv; Črni plamen: Franc Wakounig; Umzäunung / Ricinto / Ograja: Unikum; Pullfaktor: Niki Meixner; Unikum; DUO Kunsthandwerk: Trude Wieser-Moschitz; Hišna in ledinska imena / Haus- und Flurnamen: Tomo Weiss; Tanja Prušnik 1: Tomaž Verdev, *Novice*; Tanja Prušnik 2: Trude Wieser-Moschitz; Pogled iz okna / Blick aus dem Fenster: Dieter Arbeiter; Stran / Seite 66: Unikum; Pazi, miška!: Klasja Kovačič, *Novice*; Performans gledališke sole / Performance der Theaterschule: Tomo Weiss; Sen kresne noči / Ein Sommernachtstraum: Franc Opetnik; Brezjamci: Dimitriya Dimitrova-Wutti; Otroške ure 1, 2, 3: SPD Šentjanž; Pripovedna kavarna / Erzählcafé: Adobe Stock; Strani / Seiten 7, 13, 25, 37, 51, 61, 63, 77, 78: Melina Kumer-Reichmann.

k & k – Kulturni in komunikacijski center /
Kultur und Kommunikationszentrum
9162, Šentjanž v R./St. Johann i. R. 33
fon: 0664 2620042; 0463 51430013
www.kkcenter.at • kuk@slo.at